

ISTORIA PSIHOLOGIEI

- SUPORT DE CURS –IF

CUPRINS	pag.
I. CURS INTRODUCATIV	6
1. Psihologie științifică și psihologie preștiințifică	6
2. Cele mai importante rupturi epistemologice din istoria psihologiei	7
3. Istoria psihologiei ca istorie a reprezentărilor sociale a comunității științifice despre om	9
4. Obiectivul cursului	10
II. NAȘTEREA PSIHOLOGIEI ȘTIINȚIFICE: PSIHOFIZICA	11
1. Desprinderea psihologiei din filozofie	11
2. Nașterea psihologiei din fizică și fiziologie	11
3. Psihofizica	12
3.1. G. Fechner	12
3.2. E. H. Weber	13
3.3. Hermann von Helmholtz	13
3.4. Wilhelm Wundt	13
4. Psihofizica și psihologia contemporană	14
III. EMPIRISMUL ȘI ASOCIAȚIONISMUL	16
1. Empirismul	16
2. Asociaționismul	16
2.1. Precursorii (Aristotel, senzualiștii J. Locke, E. Condillac, J. F. Herbart)	16
2.2. Asociaționiștii idealiști (D. Hume)	17
2.3. Asociaționiștii experimentalisti (H. Ebbinghaus)	18
2.4. Conexionismul (E. Thorndike)	18
2.5. Reflexologia	19
3. Neoasociaționismul și neoconexionismul	20
IV. GESTALTISMUL ȘI METODA STRUCTURALĂ	22
1. Conceptul de „gestalt”	22
2. Invențiile conceptuale și metodologice ale gestaltismului clasic	22
2.1. Conceptul de formă	22
2.2. Senzațiile și percepțiile	22
2.3. Conceptul de „câmp”	22
2.4. Legile organizării perceptive	23
2.5. Intuiția	25
3. Neogestaltismul	25
3.1. G. Allport și structura personalității	25
3.2. H. Eysenck	26
4. Structuralismul genetic și structura generativă	26
V. INTROSPECȚIONISMUL ȘI INTROSPECȚIA EXPERIMENTALĂ	28
1. Conceptul de „introspecție” și esența metodei introspective	28
2. Fundamentele filosofice: fenomenologia lui Edmund Husserl	28
3. Psihicul în viziunea introspecționiștilor	29
4. Virtuțile și limitele introspecționismului ortodox al lui Wundt	29
5. Școala de la Würzburg. Concepte și problematică	30
5.1. Metoda introspecției experimentale	30

5.2. Rezolvarea de probleme în concepția Școlii lui O. Kulpe (H. Y. Watt, K. Buhler, N. Ach)	31
5.3. Otto Selz și operațiile gândirii	31
6. Disputa dintre Școala de la Wurzburg pe de-o parte și Școala de la Gratz și grupul lui E. B. Titchener	32
7. Introspecționismul în actualitate	32
VI. PSIHOLOGIA OBIECTIVĂ ȘI BEHAVIORISMUL	33
1. Behaviorismul ca reacție contra psihologiei subiective	33
2. Fundamentele filosofice ale behaviorismului: pragmatismul	33
3. Conceptul de comportament	33
4. Reprezentanți și orientări	34
4.1. Behaviorismul clasic (J. B. Watson, E.L. Thorndike)	34
4.2. Analiza experimentală a comportamentului (B.F. Skinner)	34
4.3. Neobehaviorismul	34
5. Behaviorismul metodologic și behaviorismul teoretic	35
6. Valențe și limite ale behaviorismului	35
7. Aplicații practice ale behaviorismului	36
VII. PSIHANALIZA	38
1. Sigmund Freud (1856-1939)	38
1.1. Curriculum vitae	38
1.2. Psihanaliza	38
1.3. Virtuțile și limitele psihanalizei	39
1.4. Psihismul uman în concepția freudiană	39
1.5. Determinismul intra-psihic	40
1.6. Mutațiile produse de Freud în psihologie	41
2. Psihanaliștii dizidenți	41
2.1. Carl Gustav Jung (1875-1961) – psihologia analitică	41
2.2. Alfred Adler (1870-1937) – psihologia individuală	42
3. Hormismul lui William Mc. Dougall	43
VIII. NEOFREUDISMUL	44
1. Post-freudieni	44
1.1. Anna Freud	44
1.2. Melanie Klein	44
1.3. Erik Erikson	44
2. Psihanaliza socială	45
2.1. H. Marcuse	45
2.2. Karen Horney	45
2.3. H. Sullivan	46
2.4. Erich Fromm	47
3. Psihanaliza existențialistă	48
3.1. J. P. Sartre	48
3.2. R.L. Szondy	48
4. Autoanaliza – D. Anzieu	48
5. J. M. Lacan	48
IX. ALTE CURENTE DIN ISTORIA PSIHOLOGIEI	50
1. Psihologia umanistă americană	50
1.1. Fundamente	50

1.2. Abraham Maslow	50
1.3. Carl Ransom Rogers	51
2. Psihologia transpersonală	52
3. Mișcarea New Age	54
4. Logoterapia	54
X. PSIHOLOGIA COGNITIVA	56
1. Definiția psihologiei cognitive	56
2. Locul psihologiei cognitive în cadrul științelor cognitive și al psihologiei	56
2.1. Constituirea științelor cognitive	56
2.2. Psihologia cognitivă și științele cognitive	58
2.3. Psihologia cognitivă și științele psihologice	59
3. Ideile fundamentale ale psihologiei cognitive	60
4. Psihologia cognitivă la ora actuală	60
XI. ȘCOALA DE LA GENEVA ȘI ȘCOALA RUSĂ	63
1. Școala de la Geneva	63
1.1. Jean Piaget	63
1.2. Colaboratorii	63
1.3. Contribuții originale și opere principale	63
2. Școala rusă	65
2.1. L.S. Vîgotski	65
2.2. Școala de la Moscova	66
2.3. Școala de la St. Petersburg	67
2.4. Școala gruzină	67
XII. ȘCOALA FRANCEZĂ ȘI ȘCOALA AMERICANĂ	69
1. Școala franceză de psihologie	69
1.1. Premergătorii psihologiei franceze	69
2. Școala americană de psihologie	70
2.1. Psihologia factorială și multifactorială (C. E. Spearman)	70
2.2. Psihologia creativității și a inteligenței	70
2.3. Psihologia persoanei	72
XIII. ISTORIA PSIHOLOGIEI ROMÂNEȘTI 1	74
1. Gândirea psihologică românească în a 2-a jumătate a secolului XIX	74
1.1. Preocupările din domeniul psihologiei ale lui Titu Maiorescu	74
1.2. Concepția psihologică a lui Vasile Conta	74
1.3. Constantin Leonardescu	74
2. Primele cursuri și primele laboratoare de psihologie experimentală	75
2.1. Eduard Gruber (1861 – 1896). Primul curs și primul laborator de psihologie experimentală	75
2.2. Contribuțiile lui Nicolae Vaschide (1873 – 1907) la constituirea psihologiei românești	75
2.3. Constantin Rădulescu-Motru	75
2.4. Contribuțiile unor savanți români din științele conexe	76
2.5. Dimitrie Drăghicescu și dezvoltarea psihologiei sociale	77
XIV. ISTORIA PSIHOLOGIEI ROMÂNEȘTI 2	78

1. Dezvoltarea psihologiei în România după cel de-al doilea război mondial	78
1.1. Școala de la București	78
1.2. Școala de la Cluj	80
1.3. Școala de la Iași	81
2. Ștefan Odobleja	81

CURSUL 1

CURS INTRODUCATIV

1. Psihologie științifică și psihologie preștiințifică

Ebbinghaus spunea că „psihologia are un trecut lung, dar o istorie scurtă”. Psihologia s-a născut în mintea lui Aristotel (De anima) și a devenit știință desprinzându-se din mintea, unor fizicieni și fiziologi, la jumătatea secolului al XIX-lea. Nașterea ei s-a datorat mai ales metodei.

Unii istorici ai psihologiei tratează psihologia anterioară actului ei oficial de naștere ca psihologie neștiințifică, metafizică, filosofică sau empirică. Am avea astfel, mai multe psihologii:

- o psihologie științifică
- o psihologie preștiințifică

Dar, trecutul conține, pe lângă erori și superstiții multe cunoștințe și observații obiective provenite din surse diferite: clinică, școală, grădină zoologică, penitenciar, de la moraliști, scriitori, medici, pedagogi, grafologi surse și chiar și din domenii extraștiințifice: vânători și crescători de animale.

Istoria psihologiei nu este o lungă succesiune de moșteniri:

- au existat filiații de idei lungi
- rupturi
- căi fără ieșire
- probleme care se dezbat în continuare și astăzi.

Izvoarele antice și Evul Mediu timpuriu sunt greu de înțeles pentru noi, culturile fiind foarte diferite. Teologii creștinismului s-au inspirat însă din Aristotel și Platon, teologia medievală fiind leagănul în care s-au născut problemele și dezbaterile psihologiei

Exemplul 1. O distincție fundamentală pentru psihologia contemporană o constituie distincția sensibil – latent care a pornit de la Platon și de la Mitul peșterii. Astăzi o regăsim într-o teză freudiană care face distincție între conținutul conștient al visului și conținutul latent la care se ajunge prin efort, pornind de la cel conștient. De asemenea, teoria atribuirii vorbește despre comportamente manifeste și despre trăsături de personalitate inferate pornind de la aceste comportamente.

Exemplul 2. Disputa realism-nominalism (Toma d Aquino – William Occam).

Toma d Aquino , călugăr dominican , sub influența lui Platon considera că adevărata cunoaștere este cea care provine din universalii. Clasele, categoriile, universaliiile există în mod obiectiv, obiectele individuale nefiind altceva decât exemple ale formelor universale

W. Occam, călugăr franciscan, adept al lui Aristotel consideră că realul nu este alcătuit decât din lucruri singulare pe care le percepem prin simțuri, universaliiile fiind lipsite de realitate.

Consecințele acestor două moduri de gândire asupra psihologiei

- realismul nu acordă un rol primordial cunoașterii sensibile și se opune metodei experimentale
- nominalismul leagă experiența sensibilă de experiment, ca metodă de cunoaștere.

Exemplul 3. În Grecia antică „terapiile psihice” aveau loc în Aesclepiea (templele zeului Esculap). Procedura era următoarea: bolnavul era culcat, pe rând:

- într-o grotă
- într-o cameră subterană

Remarcați că ambele spații sunt plasate sub pământ

- pe pământ

- pe un kline(în gr. pat). Aici i se dădea să bea apă din izvorul „memoriei” sau „uitării”(de fapt un drog care îl aducea pe bolnav într-o stare hipnotică. Acesta se uita la frescele de pe pereți și avea o „viziune onirică”

- sub îndrumarea preotului lua loc pe „scaunul memoriei” și povestea ce a văzut în viziunea onirică

- vindecare

În aceste practici transpare ideea „secretului patogen”, adică ceea ce e ținut secret se află la originea tulburărilor mentale, teorie integrată în psihanaliza lui Freud.

Exemplul 4. În concepția lui Aristotel, sufletul era organizat ierarhic:

- sufletul vegetativ, care permite creșterea, dezvoltarea, nutriția, regăsibil la plante, animal și om

- sufletul sensibil, care permite existența senzațiilor și a motricității, regăsibil la animal și om

- sufletul intelectual sau rațional, care permite gândire și care este regăsibil doar la om

La Aristotel, deci rațiunea apare în prelungirea celor două etape precedente, cărora le este superioară.

Pe aceeași linie de idei, J. Piaget afirmă că inteligența este o prelungire a adaptării biologice.

2. Cele mai importante rupturi epistemologice din istoria psihologiei

G. Bachelard a inventat conceptul de „*ruptură epistemologică*” pentru a marca momentele de discontinuitate din istoria unei științe. În concepția sa știința nu evoluează cumulativ, liniar, ci este un proces sinuos, în care o nouă descoperire ca să se impună trebuie să învingă obstacole epistemologice (idei vechi, adevăruri non-negociabile pentru o epocă, prejudecăți).

T. Kuhn inventează conceptul de „*paradigmă*”. El afirmă „Paradigma este o concepție dominantă într-un câmp al cunoașterii, căreia i se rallyază comunitatea științifică la un moment dat. Ea este alcătuită dintr-un ansamblu coerent de fapte și interpretări teoretice, consolidat prin factori extraștiințifici și mai ales prin instalarea în posturi cheie a savanților aderând la paradigma în cauză sau prin finanțare privilegiată. Paradigmele nu se transformă spontan în paradigme modificate sau diferite, așa cum se succed speciile unele altora în procesul evoluției. Ele sunt răsturnate așa cum sunt răsturnate guvernele în timpul revoluțiilor de opera unor oameni de știință marginalizați.

O ruptură epistemologică echivalează cu o schimbare de paradigmă.

În sistematizarea prof. Ion Mînzat cele mai importante momente din istoria psihologiei sunt următoarele:

1. 1860 – apare psihofizica lui G. Fechner, ceea ce marchează începutul psihologiei experimentale. Cu cartea sa „Elemente der Psychophysik” se trece de la psihofiziologie la psihofizică.

2. 1879 - W. Wundt înființează la Leipzig primul laborator de psihologie experimentală. Este actul de naștere al psihologiei științifice moderne. Wundt devine părintele psihologiei experimentale iar Leipzig, metropola internațională a psihologiei.

3. 1890 – W. James de la Harvard publică primul tratat de istoria psihologiei, intitulat „Principiile psihologiei”. El este fondatorul curentului numit „psihologia conștiinței”.

4. Tot în 1890 apare pentru prima dată cuvântul „test” la J. K. Cattell care propune determinarea fizionomiei mentale a omului cu ajutorul unor probe numite „teste mentale” (test în engl. semnifică probă).

5. 1905 – medicii francezi A. Binet și T. Simon publică „Scara metrică a inteligenței”, ca etapă în diagnosticarea obiectivă și științifică a aptitudinii. Neobservată în Franța, scara este preluată și dezvoltată în SUA unde degenerază în testolatrie. Succesul metodei testelor se explică prin următoarele:

- deschide acces spre investigația științifică a etajelor superioare ale vieții psihice

- asociată cu statistica oferă posibilitatea determinării cantitative a rezultatelor (QI)

- devine accesibilă unui număr mare de practicieni

- aplicată în anumite domenii (industrie, armată, școală, clinică) aduce avantaje materiale

6. Între 1905-1908 se dezvoltă Școala de la Wurzburg, reprezentată de N. Ach și O. Kulpe. Aici se elaborează metoda introspecției experimentale ca o cale intermediară de investigație între psihologia subiectivă și psihologia obiectivă.

7. 1907 – V.M. Behterev publică lucrarea „Psihologia obiectivă” pe care Pieron o consideră un manifest revoluționar.

Pieron afirma despre această lucrare: „Împerecherea însăși a acestor doi termeni nu poate să nu pară paradoxală: cum să pretinzi să faci psihologie obiectivă, atunci când domeniul psihologiei este în mod esențial acela al conștiinței, adică al subiectivului.

1908 – Primul Congres de psihanaliză de la Salzburg. După un an va apare primul periodic psihanalitic. Psihologia sa s-a numit psihologie abisală, iar Freud a fost întâmpinat pe de-o parte cu aprecieri, iar pe de alta cu proteste și critici. Contribuțiile lui Freud la istoria psihologiei:

- a pus bazele determinismului intrapsihic

- a dezvoltat dialectica subiectivă

În 1912 are loc Marea Schismă a Școlii psihanalitice prin desprinderea psihologilor disidenți:

- A. Adler, care va dezvolta „psihologia individuală” în cadrul Școlii de la Viena

- C.G. Jung, care va dezvolta „psihologia analitică” la Școala din Zurich

Moștenirea lui Freud va fi valorificată de neofreudiști:

- Șc. Britanică prin M. Klein

- în SUA de A. Freud, K. Abraham, K. Horney, H. Hartman

A.A. Roback afirma: „Psihanaliza a revoluționat nu numai toată concepția noastră psihologică ci și întreaga noastră privire asupra civilizației...Revoluția freudiană este o revoluție a existenței care a creat o nouă imagine asupra omului.”

9. 1913 – G. Watson pune bazele behaviorismului și ale „psihologiei fără conștiință” prin manifestul „Psihologia, așa cum o vede un behaviorist”. Concepția lui este următoarea: „Psihicul este o cutie neagră care se manifestă în comportamente care pot fi măsurate, observate, experimentate”. Această atitudine crește încrederea în științificitatea psihologiei.

E. Tolman, după 1930 instaurează neobehaviorismul, situând între stimul și reacție o serie de variabile intermediare (aptitudini, trebuințe, dispoziții).

10. 1924 – W. Dilthey (psiholog german care se opune psihologiei experimentale) întemeiază psihologia spiritualistă sau comprehensivă. El opune psihologiei cauzale, naturaliste și explicative o psihologie descriptivă și analitică.

11. anii 30 – L.Vîgotski elaborează o teorie a dezvoltării culturale în contrast cu psihologia biologizantă a lui Pavlov. El abordează problema învățare-dezvoltare, gândire-cuvânt.

12. 1935 – Kurt Lewin întemeiază psihologia dinamică a personalității

13. 1936 – C. Spearman inițiază cercetarea factorială, care după părerea lui ar scoate psihologia din starea ei actuală, identică cu alchimia, adică din stadiul de disciplină a subiectivului și de disciplină subiectivă.

14. 1936-1936 – Psihologia conduitei a lui P. Janet stabilește legătura dintre lumea internă și cea externă, între subiect și obiect, gândire și acțiune, psihic și fizic.

15. 1935-1945 – se dezvoltă gestaltismul sau psihologia configurației (Școala de la Berlin), ca o reacție contra atomismului asociaționiștilor. Gestaltismul conferă prioritatea întregului.

După al 2-lea război mondial J. Piaget desăvârșește psihologia dezvoltării stadiale a inteligenței. Întemeiază Școala de la Geneva care elaborează:

- psihologia genetică
- epistemologia genetică
- structuralismul genetic

Piaget definește următoarele concepte:

- operație intelectuală
- operație de gradul 2
- principiul acomodării prin depășire
- stadialitate
- reversibilitate/conservare

16. după 1955 – se dezvoltă psihologia umanistă americană considerată a treia mare forță în psihologie, după behaviorism și psihanaliză. Reprezentanți:

- C. Rogers – psihoterapia centrată pe client
- A. Maslow – piramida trebuințelor
- E. Fromm – psihanaliza socială
- R. Coan – personalitatea optimală

17. 1963 – G. Allport concepe personalitatea ca pe un sistem dinamic și deschis care funcționează prin complementară (concentrare/expansiune, diferențiere/integrare)

18. 1967 – J.P. Guilford elaborează modelul tridimensional al intelectului. De asemenea, inventează conceptele de „gândire convergentă” și „gândire divergentă”.

19. ultimele decenii – Psihologia cognitivă care deschide noi orizonturi tematice și metodologice.

3. Istoria psihologiei ca istorie a reprezentărilor sociale a comunității științifice despre om

Definițiile pe care le dăm obiectului unei științe sunt subordonate mediului din care privim acest obiect. Acest mediu nu schimbă cu nimic „realitatea obiectivă” a obiectului de studiu, dar *ceea ce cunoaștem* din această realitate și *discursurile* despre ea sunt diferite, în diferite epoci și contexte culturale. Fiecare discurs a fost considerat la vremea sa ca fiind cel mai adevărat și mai savant.

Aceste diferențe sunt funcție de:

- ce așteptau oamenii de la lume
- ce i-a învățat filosofia, religia și știința. De multe ori filosofia justifica tendințele economice ale lumii.

Omul este un obiect ideologic. Obiectul ideologic se definește prin faptul că suportă mai multe interpretări, după concepțiile despre lume viață din diferite epoci.

Istoria psihologiei apare astfel ca o istorie a reprezentărilor despre om.

Exemplul 1. În primii 50 de ani ai secolului XX omul era perceput ca o ființă activă, iar în acea epocă psihologia comportamentului a devenit în mod natural psihologia dominantă.

Exemplul 2. Astăzi trăim în epoca informațiilor iar omul este văzut ca un sistem de prelucrare al informațiilor. Această viziune aparține psihologiei cognitive

De aceea în istoria psihologiei se găsesc diferite teorii despre om. Teorii diferite pot coexista un timp lung:

- teorii ireconciliabile care studiază aceleași fenomene, dar nu se poate stabili care are dreptate pentru că nu există mijloace tehnice pentru realizarea unui experiment decisiv.

- teorii adverse, care mai târziu se dovedesc a fi parțiale și complementare, și care vor fi integrate într-o sinteză la nivel mai general.

Ele trebuie privite ca niște etape, niște aproximări care așteaptă să fie depășite.

4. Obiectivul cursului

Obiectivul cursului este atât formarea unei imagini clare asupra genezei și dezvoltării conceptelor și teoriilor psihologice cât și cunoașterea marilor rupturi epistemologice și a schimbărilor de paradigmă din istoria psihologiei. Ca urmare:

- evenimentele și personalitățile vor fi încadrate în curente, școli sau direcții teoretice

- în cadrul fiecărui curent se vor menționa selectiv contribuțiile aduse de la întemeietori până astăzi

- la fiecare curent se va menționa filosofia din care acesta s-a inspirat

- se va explica apariția diferitelor concepții despre om prin evoluția internă a științei și prin specificul cultural, științific, filosofic, economic al epocilor respective

Bibliografie obligatorie

Mânzat, Ion, (1994), *Istoria universală a psihologiei. Curs*. București, Univ. Titu Maiorescu, p.67-70

Bibliografie recomandată

Parot, Francoise și Richelle, Marc (1995), *Introducere în psihologie. Istoric și metode*, București, Ed. Humanitas, p. 14-42

CURSUL 2

NAȘTEREA PSIHOLOGIEI ȘTIINȚIFICE: PSIHOFIZICA

2. Nașterea psihologiei din fizică și fiziologie

1. Desprinderea psihologiei din filozofie

Secole la rând psihologiei i s-a refuzat desprinderea din filozofie. Opoziția venea din două direcții:

- *concepțiile mistice* care considerau că transformarea analizei psihologice în analiză științifică de laborator constituie un atentat adus divinității, deoarece psihismul era considerat a fi o „iradiație divină”, „imponderabilă” și „inefabilă”, ce se lasă surprins numai prin trăiri de esență revelatorie.

- *opoziția de factură academică* pornea de la premisa că pentru a deveni știință obiectul de studiu al psihologiei trebuie măsurat și cuantificat prin intermediul aparatului matematic. Psihismul însă fiind adimensional, psihologia nu poate deveni știință.

Se observă cum ambele orientări demonstrează același lucru, dar pe căi diferite.

În acest context desprinderea psihologiei din filozofie și constituirea ei ca știință autonomă se datorează nu analizei psihologice în sine, ci:

- cercetărilor efectuate în domenii conexe (fiziologia sistemului nervos și fiziologia organelor de simț)

- progreselor făcute de fizică prin demonstrarea posibilității experimentării și măsurării obiective (indirecte) a ceea ce era considerat ca trăire subiectivă pură.

În acest sens se poate considera că preludiul psihologiei experimentale a fost fiziologia. P. Fraisse afirma că nu trebuie să ne mirăm că „primele probleme abordate de psihologia experimentală ca senzația, percepția, atenția, durata proceselor psihice se pot măsura prin cronoscoape și cronografe care fuseseră puse la punct pentru măsurarea duratei proceselor fizice sau fiziologice și care sunt la dispoziția primilor experimentatori”

2. Nașterea psihologiei din fizică și fiziologie

Se cunoaște faptul că descoperirile într-o știință nu sunt posibile uneori decât după ce invențiile din domenii conexe permit explorarea unor noi câmpuri problematice

Exemplu. Progresele fiziologiei se datorau progreselor fizicii în domeniul optic (microscopul) și în domeniul electric. De aceea psihologia nu a putut să devină știință până când nu a atins fiziologia un anumit grad de maturitate.

Primii psihologi au fost:

- *fizicieni* care studiau fenomene optice și acustice, constatând că unele componente ale acestor fenomene nu se supun legilor fizicii, având „ingrediente” de altă natură, ceea ce cerea elaborarea unor noi concepte și explicații

- *fiziologi* care ocupându-se cu studierea propriilor probleme întâlnesc fenomene ce ies din câmpul lor problematic, atingându-se aspecte psihologice.

Astfel în laboratoarele de fizică și fiziologie s-a născut problematica senzației, iar observatoarele astronomice au atras atenția asupra timpului de reacție.

Exemplul 1. Opticianul P. Bouguer (1698 – 1758) făcând experimente fotometrice descoperă că diferențe de intensitate luminoasă reale din punct de vedere fizic pot deveni inexistente pentru percepție. De asemenea, el constată că aceste „erori” ale organelor de simț variază de la individ la individ și trage concluzia că o

determinare precisă a faptului fizic impune eliminarea corelatului psihologic al acestuia.

Exemplul 2. Uneori descoperirile se datorează întâmplării. Asistentul Kinnebrook de la Observatorul astronomic din Greenwich a fost concediat în 1796 de către directorul său din cauza erorilor în determinarea momentului trecerii soarelui peste meridian prin metoda lui Bradley (observarea simultană a poziției astrului de pe rețeaua lunetei și a bătăilor unui pendul. Precizia determinării trebuia să fie de 1/10 sec. Această întâmplare a fost publicată în 1816 în ziarul *Zeitschrift für Astronomie* și a atras atenția astronomului Bessel din Königsberg. El a descoperit deosebiri individuale între el și colegii lui în determinarea momentului trecerii soarelui peste meridian de până la 1sec. Astfel s-a ajuns la ideea existenței unei „ecuații personale” în domeniul percepției, unde TR (timpul de reacție) joacă un rol important.

Astfel, încet, încet cercetările s-au mutat de pe plan fizic pe plan fiziologic îndreptându-se spre investigarea unor problematici de graniță cu psihologia.

3. Psihofizica

Fundamentele filosofice ale psihofizicii îl constituie *paralelismul psihofiziologic* (psihofizic), concepție dualistă care consideră că fenomenele fiziologice și cele fizice sunt două serii de fenomene paralele, fără relații cauzale între ele. De remarcat faptul că psihologia experimentală începe prin a fi psihofizică sau fiziologică și prea puțin psihologică.

3.1. G. Fechner

Data nașterii psihofizicii este conform lui P. Fraisse anul 1860, când apare lucrarea *Elemente der Psychophysik* a lui Gustav Fechner, biolog, fizician și filosof german, elev al lui E. H. Weber. El a inițiat psihofizica. Aceasta își propune să studieze relațiile cantitative dintre stimulările fizice și senzații.

Inițial Fechner s-a ocupat cu cercetări fizico-chimice, apoi cu studiul percepției culorilor. Între anii 1839 – 1842 el suferă de o criză de depresie melancolică, însoțită de orbire care a exacerbât tendințele sale mistice care se manifestaseră deja în 1825 când a publicat lucrarea *Anatomia îngerilor*, semnată Dr. Mises. Fechner a declarat că a „văzut” în somn nr. 77 și se auto-convinge că peste 77 de zile de cură cu o șuncă condimentată, ale cărei virtuți terapeutice le văzuse tot în vis, se va vindeca. Acest lucru s-a și întâmplat. Din acest moment gândirea sa s-a îndreptat spre inspirațiile mistice și a renunțat la catedra de fizică pentru cea de filozofie în cadrul Universității de Leipzig.

În anul 1850 o nouă viziune i-a relevat că lumea mentală și cea fizică sunt unite, iar acest lucru se produce cu ajutorul *numerelor*. Se regăsesc aici credințele numerologice din Evul Mediu conform cărora misterele lumii se pot elucida prin manipularea numerelor. Fechner este prezentat în istoria psihologiei tocmai datorită interesului său pentru măsurare, drept fondatorul unei psihologii care n-ar fi existat fără el.

În istoria gândirii măsurarea a fost când:

- instrument de cercetare alchimistă, mistică a unor forțe oculte ce guvernează fenomenele tangibile

- garanția puțin costisitoare a științificității unui program pozitivist, care de altfel se aseamănă cu cel al alchimistilor prin ambiție: să înțeleagă lumea, rezumând-o la câteva formule.

În urma acestei a doua viziuni, pentru a demonstra comuniunea spiritului și materiei, Fechner a fondat psihofizica și tot el i-a determinat prima lege care pune în relație intensitatea unei senzații cu intensitatea stimulului care o provoacă.

În concepția sa corpul și spiritul sunt două aspecte ale aceleiași realități. Ca să valideze această ipoteză a verificat-o prin legea asupra relației dintre stimul și senzație. Independent de P. Bouguer și de E. H. Weber el a elaborat Legea lui Fechner care afirmă că senzația corespunde logaritmului excitației și a construit celebrele scări psihofizice care definesc creșterea senzației ca funcție logaritmică a creșterii stimulului. Această formulare este astăzi contestată.

Alte contribuții ale lui G. Fechner:

- conceptul de „Lustprinzip” (principiul plăcerii), principiu universal fundamental care guvernează viața spiritului. Prin acest principiu el explică și sentimentul estetic.

- principiul plăcerii, al energiei mentale, al constanței, al repetiției sunt concepte ale lui Fechner care au fost preluate de S. Freud și integrate în psihanaliză.

3.2. E. H. Weber fiziolog și anatomist german. A predat la Universitatea din Leipzig, unde l-a avut elev pe Fechner.

Lui Weber i se atribuie conceptul de „prag diferențial”. El a stabilit Legea lui Weber. Pentru un continuum senzorial dat raportul dintre pragul diferențial și valoarea stimulului etalon rămâne constant.

În anul 1831, Weber demonstrează că pragul diferențial relativ numit și fracția lui Weber este același pentru diferite greutăți.

În anul 1846 el va generaliza acest rezultat în cadrul legii sensibilității, numită Legea Weber-Fechner.

3.3. Hermann von Helmholtz a studiat:

- mecanismul vederii în culori și a propus o teorie a percepției culorilor

- percepția sunetelor și a propus o teorie a rezonanței în audiere

Ambele teorii constituie încă surse de inspirație în cercetările contemporane.

- a utilizat tehnica TR pentru a măsura viteza influxului nervos izolând un nerv motor de la broască, stimulându-l la 5 cm de joncțiunea sa cu mușchiul și măsurând timpul scurs între stimulare și contracție. Aceasta a fost prima măsurătoare dintr-o serie lungă de măsurători ale timpului de reacție.

3.4. Wilhelm Wundt a fost asistentul lui Helmholtz. El a fost fiziolog cu interes pentru psihologie și se recomandă ca principalul artisan al instituționalizării psihologiei în Germania.

În concepția sa, psihologia trebuia să ia ca model fiziologia, având posibilități de progres doar dacă cercetările se vor desfășura în laborator, utilizându-se măsurători. Admirându-l pe Fechner, Wundt a împrumutat de la el metode și gustul pentru măsurătoare.

Wundt înființează *primul laborator de psihologia experimentală din lume*, la Leipzig, în anul 1879, ceea ce echivalează cu recunoașterea de către comunitatea științifică a faptului că fenomenele mentale pot constitui obiect de studiu științific. Din acest moment faptele psihice sunt studiate:

- ca fapte naturale

- cu aparate

- de către savanți

Prin această concepție Wundt s-a remarcat ca fiind un pozitivist. Pe de altă parte, însă în laboratorul său s-a recurs din abundență și la introspecție, chiar dacă se studia cu mare atenție anatomia și fiziologia.

Obiectul de studiu al psihologiei lui Wundt rămâne faptul mintal, conștiința, care se pretează greu observației și experimentării directe.

În Laboratorul de la Leipzig:

- s-a generalizat studiul TR pe baza ipotezei teoretice a paralelismului între faptele psihice și cele nervoase

- s-a generalizat rapid recurgerea la experiment

- certificarea adevărurilor spuse de psihologi ca adevăr științific va decurge de acum în acolo prin:

- standardizarea situațiilor

- repetabilitatea experimentelor

- rigoarea datelor

Wundt a studiat:

- natura fizico-chimică a senzației

- raționamentul complex

- energia specifică nervilor

- sentimentele

- psihologia popoarelor. A publicat 10 volume Folkpsychologie, unde tratează probleme de limbă, mitologie, religie, artă, moravuri, manifestări ale psihologiei colective. Apariția acestor volume s-a constituit ca un moment de ruptură epistemologică în elaborarea psihologiei sociale și a inspirat elaborarea unei teorii a culturii.

4. Psihofizica și psihologia contemporană

Gheorghe Zapan (1897 – 1976). În 1956 a demonstrat insuficiența psihofizicii ca domeniul propriu de cercetare științifică, în sensul că stabilirea unei legături directe între intensitatea stimulului fizic și intensitatea senzației nu este posibilă decât pe cale empirică. A demonstrat, de asemenea, necorespondența cu realitatea a legii Weber-Fechner, în cazul limitelor extreme. Ca urmare, el a corectat și generalizat această lege care a devenit valabilă astfel pe toată scara valorilor posibile ale excitației (pentru valori subliminale și supraliminale ale stimulului).

Psihofizica fără stimuli se bazează pe experimente mentale, fără ca evenimentele fizice la care corespund să poată fi definite cu precizie (clarificarea ca „sombu” sau „clar” a unui sentiment). Această abordare și-a găsit aplicații în cadrul metodei diferențiatorului semantic al lui Ch. Osgood și în scările de atitudini.

Diferențiatorul a fost inventat în anul 1950 și era destinat să caracterizeze sensul unui cuvânt prin utilizarea unor scale bipolare cu 7 trepte, permițând astfel să se facă un portret semantic respectivului cuvânt. Astăzi este utilizat pentru a determina conotațiile unui cuvânt.

Scalarea, principala virtute a psihofizicii clasice, este utilizată în continuare în psihologia contemporană, dar în contextul unor analize multidimensionale.

Discuții asupra raportului fizic-psihic în prezent. Paralelismul psihofizic preocupă epistemologia contemporană și pune problema relației dintre fizicism și psihism

Jung și Pauli, elaborează în anul 1951 principiul sincronicității. Jung consideră că psyche și materia pot fi două aspecte ale unei aceleiași realități numită de el „unus mundus”. El se referă în lucrările sale la natura psihoidă a universului sau la psihismul obiectiv.

Ștefan Lupașco se referă la energia primordială de tip nuclear-psihic și la natura „psihică” a energiei.

David Bohn postulează un substrat al universului pe care și-l imaginează ca o mare de energie în care are loc holomișcare ce include unitar principiile fizice, ale vieții și ale mentalului.

Bibliografie obligatorie

Mânzat, Ion, (1994), *Istoria universală a psihologiei. Curs*. București, Univ. Titu Maiorescu, p.72-79;

Pavelcu, Vasile (1972), *Drama psihologiei*, București, E.D.P., p. 36, 81-84;

Bibliografie recomandată

Bonnet, Claude, (1986), *Manuel pratique de psychophysique*, Paris, Colin, p.78-113

CURSUL 3

EMPIRISMUL ȘI ASOCIAȚIONISMUL

1. Empirismul

Cuvântul „empiric” desemnează ceva fondat pe experiență și observație. Ca urmare, empirismul este o cunoaștere ce derivă din experiență. Empirismul se opune:

- raționalismului
- teoriei ideilor înnăscute a lui Descartes

Demersul experimental care prelungește observația a fost utilizat destul de târziu în istoria gândirii (sec. XVI și XVII în fizică și sec. XIX în psihologie). Acest lucru este cu atât mai ciudat cu cât experimentarea își are rădăcinile în natura umană, lucru dovedit de apariția tehnicilor artizanale care presupun explorarea experimentală a realului.

Explicația rezidă în faptul că în acea vreme exista o încredere excesivă în virtuțile verbului, în discursul savant și o mare supunere la autoritatea vechilor maeștrii.

Această atmosferă poate fi exemplificată cu o anecdotă. Se spune că o adunare de călugări savanți s-au întrebat într-o zi câți dinți are un cal. Ei au examinat sursele cele mai prestigioase, aparținând fie lui Aristotel sau Platon, fie Sf. Augustin sau Sfintele Scripturi. Toate aceste cercetări au fost zadarnice căci nu au găsit în ele răspunsuri și ca atare au declarat problema nerezolvabilă. Nici unul nu s-a gândit să meargă la grajduri, să deschidă botul unui cal și să-i numere dinții.

Această poveste ilustrează o atitudine care a împiedicat recurgerea la experiment.

2. Asociaționismul

Asociaționismul este o teorie empiristă a cunoașterii, reprezentând o reflectare a empirismului în psihologie. El este mai mult un principiu decât o școală de psihologie, deși în interiorul său putem găsi curente, cum ar fi pavlovismul.

Asociaționiștii pornesc de la întrebarea „Cum putem cunoaște?”, întrebare care suportă 2 răspunsuri: prin simțuri sau prin rațiune. Fiind empiriști asociaționiștii optează pentru primul răspuns. Întrebându-se de unde provin simțurile complexe care nu sunt senzații, asociaționiștii concluzionează că ele provin din asocierea multiplă a simțurilor simple. Viața psihică este astfel explicată prin asociații dintre diverse stări și fenomene psihice elementare.

Pentru că interpretează activitatea mentală prin însumarea unor fenomene elementare ale psihismului asociaționismul este considerat un atomism psihologic.

Pulverizarea psihicului în elemente și unificarea acestora pe baza legilor mecanice ale asociației constituie trăsătura dominantă a psihologiei secolului al XIX-lea.

2.1. Precursorii (Aristotel, senzualiștii J. Locke, E. Condillac, J. F. Herbart)

Aristotel (383 -322 î.e.n.) clasifică asociațiile simple după:

- contiguitate
- asemănare
- contrast

Asociațiile semnalate de el au fost preluate de senzualiștii secolului XVIII și XIX ca activitate psihică fundamentală, capabilă să explice întreaga viață psihică. Atomii care se pun în diferite relații de asociere sunt senzațiile.

- asocieri de senzații produc percepții
- însumări de percepții duc spre reprezentări
- asociații selective ale reprezentărilor produc concepte
- corelarea conceptelor produce judecăți

Este o încercare de a reduce complexul la simplu

John Locke în Eseu asupra intelectului omenirii (1690) considera că:

- spiritul este o foaie nescrisă, o *tabula rasa* pe care
- senzațiile vin să înscrie ideile simple, care- combinându-se prin mijlocirea puterilor interne ale spiritului (memorie, atenție, voință), produc
- idei generale

Deci cunoașterea rezultă din experiența asupra realității prin simțuri. Mecanismul pus la baza formării ideilor este asociația. Lock se dovedește a fi un critic al ineismului lui Descartes și un empirist prin teoria sa asupra cunoașterii.

J. Lock oferă un exemplu de asociere a ideilor. Este vorba despre cazul unui tânăr care a învățat să danseze într-o cameră unde era și un cufăr vechi și care nu mai reușea să execute pașii de dans decât în prezența cufărului.

Etienne Bonnet de Condillac a propus o psihologie apropiată de cea a empiriștilor englezi, o psihologie care a fost calificată drept senzualistă. Pentru el fenomenele psihice sunt sume de senzații, la fel cum corpurile fizice sunt formate din atomi iar desfășurările psihice sunt explicate prin legea asociației mecanice.

El a fost și unul dintre marii inspiratori ai enciclopedismului francez. Proiectul său consta în reconstruirea ansamblului cunoașterii după o igienă strictă a conștiinței și științei.

J. F. Herbart . În concepția sa viața sufletească este supusă unor legi ca și stelele cerului. Tot el consideră că nu se poate face știință fără măsurători și calcul matematic.

Empirismul englez, senzualismul lui Condillac și opera lui Herbart constituie primii pași spre desfilosofarea psihologiei sub influența științelor naturii și dezvoltării economice din secolele XVIII-XIX.

2.2. Asociaționiștii idealiști (D. Hume)

David Hume (1711 – 1776) a fost filosof, economist, istoric englez, adept al scepticismului. În concepția sa toate cunoștințele provin din experiență care se prezintă ca o totalitate de impresii. Problema izvoarelor senzațiilor și percepțiilor rămâne irezolvabilă pentru că cunoașterea nu poate depăși limitele impresiilor.

Hume a propus 3 tipuri de asociere a ideilor:

- *contiguitatea* care organizează memoria (exemplu: evocarea mentală a unui obiect conduce natural la evocarea obiectelor care, în realitate, i-au fost învecinate spațial sau temporal)
- *asemănarea* care este legătura care duce de la fiecare exemplar la ideea generală
- *relația cauză-efect* pe baza căreia se construiește cunoașterea practică și ansamblul de credințe.

Hume este empirist pentru că atât credințele cât și cunoștințele sunt bazate pe experiența realității. În concepția sa asocierea dintre idei este un mecanism universal, natural, un principiu general care guvernează lumea ideilor, spațiul interior.

Hume a criticat categoriile:

- „cauzalitate”. El afirmă că aceasta nu este un fapt obiectiv, ci pur psihologic în sensul că experiența ne arată că un fapt este urmat de un altul și nu că primul îl produce cu necesitate pe al doilea. El afirmă că succesiunea a două evenimente creează în minte o asociere care ne face să ne așteptăm ca primul să fie urmat de al doilea.

- „substanță”. Hume a negat existența oricărui tip de substanță, materială sau spirituală.

2.3. Asociaționiștii experimentalisti (H. Ebbinghaus)

Activitatea lui Herman Ebbinghaus (1850 – 1909) stă la baza cercetărilor moderne asupra memoriei. El a studiat factorii care influențează memoria și uitarea, utilizându-se pe sine însuși ca subiect și folosind silabe fără sens (TAF, ZUC, POV). Se pornea de la premisa că folosirea unor astfel de silabe oferă posibilitatea de a studia „noua învățare”, tocmai pentru că sunt fără sens. „Noua învățare” desemna formarea de asociații în cadrul unui material care nu este asociat cu o învățare anterioară.

În urma acestor cercetări, Ebbinghaus:

- a produs date cuantificate și a contribuit la înțelegerea memoriei și uitării
- a introdus metoda „economiei” pentru a studia memoria verbală în 1885. El propune să se testeze memoria comparând numărul de încercări necesare pentru realizarea a două învățări identice, decalate în timp. Dacă a doua învățare necesită mai puține încercări înseamnă că o urmă a primei încercări a rămas în memorie.
- a creat „curba uitării” prin care se demonstrează că se uită într-un ritm destul de rapid în primele ore după învățare, iar apoi rata devine progresiv mai scăzută.

Analiza curbei uitării prin metoda reînvățării. El a învățat perfect liste cu 13 silabe fără semnificație. După perioade începând cu 20 de minute până la 30 de zile a măsurat numărul de încercări necesare reînvățării acestor liste, constatând că economia la reînvățare diminuează în timp.

2.4. Conexionismul (E. Thorndike)

Conexionismul este o teorie care afirmă că învățarea este realizată dacă sunt stabilite anumite legături între stimul și răspuns.

Edward Lee Thorndike (1874 – 1949) a fost elevul lui W. James, întemeietorul psihologiei conștiinței. Lucrările lui Thorndike au produs o ruptură decisivă în istoria psihologiei, dar paradoxal a deturnat-o de la studiul conștiinței promovat de James.

El a lucrat pe inteligența animală studiind învățarea la animale, în special asociațiile care se formează între un stimul și răspunsurile voluntare. Este vorba despre comportamente care nu fac parte din repertoriul instinctiv al animalului.

Exemplu. În pivnița lui James, Thorndike a construit așa numitele „cutii cu probleme”, cuști cu diferite mecanisme de deschidere a ușii pentru ca animalul să ajungă la hrană. Ca atare animalele înfometate trebuiau să învețe să deschidă ușa pentru a ajunge la hrană.

Experimentul cel mai cunoscut descrie comportamentul unei pisici plasate într-o cutie cu probleme. Pisica înfometată plasată în cușcă pentru prima oară are diferite comportamente inadecvate pentru a deschide ușa (se freacă de bare, miaună,

se scarpină, se ridică în două labe etc.). Din întâmplare, unul dintre aceste comportamente deschide ușa. Repetând experimentul se poate observa cum comportamentul adecvat (cel ce deschide ușa) și este urmat de consecințe favorabile (hrană) va fi făcut din ce în ce mai repede, în timp ce comportamentele neadecvate vor dispărea.

Timpul necesar ieșirii din cușcă era considerat un indicator al învățării. Animalele asociau răspunsul bun cu o stimulare vizuală (mecanismul ușii). Aceste conexiuni (termenul aparține lui Thorndike) erau întărite prin obținerea hranei.

Astfel a demonstrat că învățarea se produce gradat, iar recompensa este responsabilă de răspunsul adecvat, punând în evidență 2 legi ce facilitează conexiunea între stimul și răspuns.

- *legea exercițiului* care afirmă că învățarea nu se produce dintr-o dată, ci prin încercări și erori

- *legea efectului* care arată cum conexiunile sunt fortificate dacă sunt urmate de o stare agreabilă (succes), și slăbite dacă sunt urmate de o stare dezagreabilă (eșec). Această lege a fost ulterior dezvoltată de Skinner

2.5. Reflexologia este o variantă fiziologică a conexiunismului experimentalist.

I. P. Pavlov a fost fiul unui preot de țară, crescut în credința ortodoxă pe care o va pierde, dar această pierdere va determina un scientism profund.

El a studiat digestia și rolul secrețiilor glandulare la animale. Marile cercetări le-a făcut la Institutul de Medicină Experimentală din Moscova. După ce a studiat în Germania.

Studiind sucurile gastrice a constatat că animalele salivează și la vederea hranei sau a îngrijitorului, fenomen numit „secreție psihică” și considerat diferit de secrețiile normale și determinat de starea de foame a animalului.

Până în anul 1890 Pavlov nu s-a ocupat de acest fenomen. Parțial, ca urmare a cercetărilor făcute de studenții săi, la începutul secolului începe să se ocupe de studiul condiționării psihice a salivației.

În 1904 a fost primul savant rus care a primit premiul Nobel pentru medicină pentru lucrări asupra digestiei, și nu asupra condiționării.

Mecanismul condiționării descoperit de el pare să explice întregul comportament. El cunoștea bine puterea de control asupra oamenilor pe care o conferea cunoașterea procesului de condiționare și a legilor lui. Se pare că acest lucru îl știa și Lenin, pentru că la 72 de ani ai lui Pavlov semnează un decret prin care i se acordă un tratament excepțional. Lenin a creat și institute specializate în studiul condiționării.

Ivan Petrovici Pavlov (1849 – 1936) a descoperit că un stimul cum este mâncarea (stimul necondițional), care este legat în mod natural de un anumit reflex, de exemplu salivația (răspuns necondițional) se poate asocia cu alți stimuli prezenți în același timp. Astfel, un câine va începe să saliveze la sunetul unui clopoțel dacă mâncarea i-a fost dată în timp ce suna clopoțelul.

Stimul necondițional..... reacție necondițională
(mâncare) (salivație)

Stimul neutru asociat cu stimul necondițional..... reacție necondițională
(sunetul unui clopoțel) asociat cu (mâncare)salivație

După condiționare:

Stimul condițional.....reacție condițională
(sunetul unui clopoțel) (salivație)

Reflexul condițional ia naștere când între doi sau mai mulți stimuli de natură diferită după semnificația biologică, se stabilește o legătură:

- unul dintre stimuli obligatoriu trebuie să aibă o semnificație intrinsecă, biologică, pentru a declanșa un reflex necondițional
- stimulul condițional care i se atașează este neutru din punct de vedere al semnificației biologice, și deci nu poate declanșa o reacție motivată a organismului
- legătura dintre cei doi stimuli se stabilește pe baza unui raport de semnalizare, favorizat de ordinea în care sunt prezentați
- condiții pentru formarea unui reflex condițional:
 - a) precedența sau simultaneitatea în timp a stimulului condițional și a celui necondițional
 - b) coincidența, adică stimulul necondițional trebuie să acopere un anumit interval de timp acțiunea celui condițional
 - c) repetarea asociației celor doi stimuli
- stimulul necondițional poate avea:
 - a) o valoare pozitivă și atunci reflexul este de apropiere
 - b) o valoare negativă și atunci reflexul este de evitare

Principiile condiționării clasice.

- *stingerea*. Odată instalată condiționarea, răspunsul se poate observa în prezența stimulului condițional, chiar dacă stimulul necondițional nu este prezent. Totuși stimulul necondițional este un întăritor al asociației, motiv pentru care se numește și agent întăritor. Pe măsură ce stimulul necondițional nu mai este prezentat, răspunsul condițional slăbește până la stingere.

- *generalizarea* răspunsului condițional la stimuli ce prezintă caracteristici asemănătoare cu cele ale stimulului condițional.

La om se poate obține o generalizare semantică: când un cuvânt a devenit stimul condițional pentru un răspuns, un alt cuvânt din aceeași categorie semantică poate avea același efect. De asemenea, simplul fapt de a auzi un cuvânt ce desemnează un stimul condițional poate genera reacția condițională la om.

- *discriminarea*. Când subiectul generalizează răspunsul condițional la alți stimuli este important de stabilit dacă acesta discriminează între noul stimul și cel utilizat pentru condiționare. În acest caz se poate utiliza o extincție selectivă: stimulul original este urmat de agentul întăritor în timp ce stimulul nou nu este urmat de nimic. Dacă răspunsul condițional la noul stimul se stinge, continuând să se manifeste în prezența stimulului original, înseamnă că s-a făcut o discriminare între cele două stimulări.

Aceste principii au fost aplicate în studiul comportamentului uman, în explicarea apariției fobiilor sau a temerilor iraționale, în terapia cărora stingerea joacă un rol important.

Pavlov s-a considerat întotdeauna fiziolog care studiază funcționarea sistemului nervos central. Dar metodele sale au fost comportamentale ceea ce justifică să fie considerat psiholog.

Datele strânse de Pavlov constituie și astăzi o bază de lucru pentru psihologia învățării.

Contribuții:

- a descoperit reflexul condițional și stereotipurile dinamice
- a teoretizat organizarea diferită a celor două sisteme de semnalizare
- a întemeiat o școală de neurofiziologie, școala pavlovistă, foarte influentă în perioada comunismului. Din păcate, psihologii vremii au transformat teoriile lui Pavlov într-o ideologie reduționistă, dogmatică.

3. Neoasociaționismul și neoconexionismul

Neoasociaționismul se referă la o familie de teorii sau metode asociative reluate în prezent în psihologia cognitivă. În aceste modele asociațiile constituie legături între reprezentările stocate în memoria de lungă durată.

Neoconexionismul se referă la un grup de tehnici și teorii bazate pe ideea circulației informației în rețele de unități legate prin conexiuni (rețele neuromimetice). Neoconexionismul studiază microstructura cognitivă și reușește să explice convingător procesele periferice

Bibliografie obligatorie

Bejat, Marian (1972), *Geneza psihologiei ca știință experimentală în România*, București, E.D.P., p. 19-20

Mânzat, Ion, (2003), *Istoria psihologiei universale (de la Socrate până în zilele noastre. Curs- Compendium*, București, Editura Psyche p. 20-25.

Bibliografie recomandată

Hilgard, E. R. și Bower, G. H. (1974), *Teorii ale învățării*, București, E.D.P.; Roulin, J.-L.(coord), *Psychologie cognitive*, Paris, Breal, p. 26-31

CURSUL 4

GESTALTISMUL ȘI METODA STRUCTURALĂ

1. Conceptul de „gestalt”

Gestalt înseamnă configurație, structură, formă adică un mod de organizare a câmpului. Conceptul de „structură” provenit din conceptul de „gestalt” a cunoscut și cunoaște o mare expansiune în psihologie: structuri mnezice, logico-verbale, motivaționale, afective, cognitive.

Gestaltismul s-a născut în Germania, în anii 1910-1912, ca o reacție contra asociaționiștilor. Gestaliștii afirmă prioritatea întregului asupra părților. Gestaltheorie sau teoria formei a pus în valoare elementele configurației și prioritatea totalității asupra părților în domeniul percepției.

2. Invențiile conceptuale și metodologice ale gestaltismului clasic

Teza căreia i se subsumează aceste invenții este următoarea: toate fenomenele psihice sunt structuri, configurații integrale, realități primordiale, ireductibile la părțile care sunt subordonate întregului.

2.1. Conceptul de formă. Gestaliștii afirmă că nu există experiență care să nu aibă formă, ceea ce se percepe fiind întreguri organizate, delimitate în unități individuale, care se detașează de un fond, formând împreună forma.

2.2. Senzațiile și percepțiile. În concepția gestaliștilor percepția nu este o sumă de senzații.

Exemplu. O melodie este compusă din note muzicale cu diferite înălțimi și aflate într-o anumită ordine. Dacă o transpunem în altă gamă o recunoaștem totuși pentru că percepția are un caracter integral și nu este o sumă de sunete. Chiar dacă lipsesc unele sunete sau este cântată la diferite instrumente ea este recunoscută pentru că se păstrează aceeași structură.

2.3. Conceptul de „câmp”

W. Kohler consideră câmpul ca pe o distribuție dinamică de energie. El postulează un izomorfism de natură topologică între trei tipuri de câmpuri:

- un câmp fizic
- un câmp cerebral creat prin sosirea în zona de proiecție corticală a senzațiilor de la câmpul fizic
- un câmp perceptiv.

Izomorfismul se explică prin faptul că obiectul perceput seamănă cu obiectul fizic și nu cu proiecția retiniană.

Kurt Lewin introduce în anul 1933 conceptul de „câmp psihologic” conceput ca un ansamblu de fapte interdependente fizice, biologice, sociale, psihice (conștiente și inconștiente) existente la un moment dat și care determină comportamentul unui individ sau grup.

El consideră existența a trei câmpuri suprapuse:

- individual
- grupal

- social

Aceste câmpuri sunt compuse din:

- variabile psihologice (nevoi, scopuri, percepții)
- variabile ne-psihologice (sociale, biologice, fizice)
- alte variabile din univers fără impact direct asupra comportamentului

Câmpul psihologic include doar acele variabile care au un impact demonstrabil asupra persoanei, indiferent dacă aceasta este conștientă sau nu de ele. Variabilele psihologice care au incidență asupra unei persoane formează *spațiul său de viață* care este format din două structuri: *personalitatea* și *mediul*. Aceste variabile psihologice sunt inserate într-un mediu non-psihologic care poate influența comportamentul printr-o zonă de frontieră.

Exemplu. Frontiera este o limită pe care variabilele non-psihologice o impun celor psihologice (limitarea comportamentului individual de către normele de grup). Reciproc se petrece și o limitare a variabilelor non-psihologice de cele psihologice (normele de grup nu pot depăși limitele toleranței la frustrare a individului).

În 1947, K. Lewin teoretizează conceptul de „câmp social” privit ca un ansamblu de entități sociale coexistente, cum ar fi grupurile, subgrupurile, membrii lor, canale de comunicație. Caracteristica fundamentală a câmpului social o constituie poziția relativă a entităților care îl compun.

2.4. Legile organizării perceptive

Acestea au fost enunțate de Max Wertheimer.

Legea fundamentală a organizării perceptuale este legea pregnanței sau legea celei mai bune forme. Această lege face ca organizarea psihică a câmpului ei să fie bună, forma să fie stabilă, structura să fie proeminentă, simplă, regulată, simetrică.

Criteriile pregnanței sunt:

- regularitatea
- simetria
- simplitatea
- inclusivitatea
- continuitatea
- unificarea

Legile intrinseci sau „de constelare” acționează independent de experiența subiectului și se referă la modul în care este organizat stimulul. Aceste legi sunt:

- legea unificării se referă la forme care se închid, se contopesc facilitând astfel unitatea.

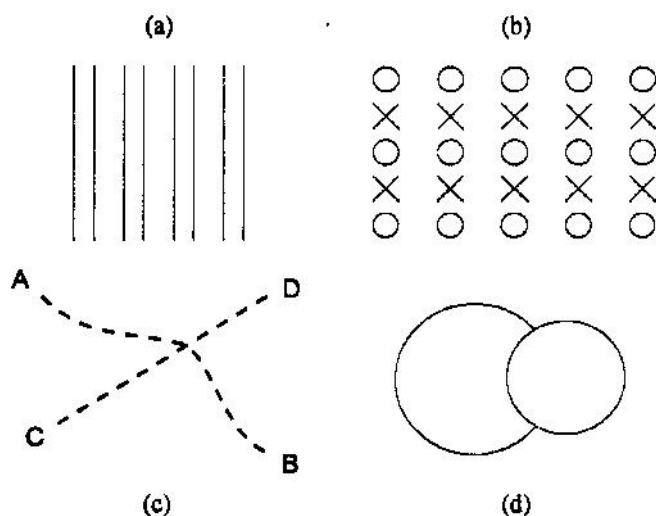
- legea inclusivității acționează atunci când din componente rezultă un întreg unitar, elementele componente nemaifiind decelabile.

- legea continuității se referă la faptul că formele care au contur continuu sunt mai perceptibile decât cele cu contur discontinuu. Aici acționează legea direcției celei mai bune care afirmă că la intersecția a două contururi, acestea sunt percepute după continuarea cea mai simplă

- legea proximității se referă la faptul că în cazul unui șir de figuri, dacă se apropie elementele 2 câte 2, creând condiții de proximitate și distanțare, atunci șirul se sparge. Elementele aflate în proximitate spațială fiind grupate într-o singură unitate perceptivă;

- legea similitudinii se referă la faptul că elementele similare sunt grupate în aceeași unitate perceptivă, care e contrapusă altora.

Exemplificare a câtorva legi ale organizării perceptive

Organizarea stimulilor vizuali pe baza principiilor gestaltiste.

a) Legea proximității. Fiind distanțați diferit, stimulii sunt grupați 2 câte 2 pe baza proximității. Subiecți percep, în general, 4 coloane (trunchiuri de copac, stâlpi, traverse de cale ferată etc) mai degrabă de 8 linii paralele.

b) Legea similitudinii. Subiecții descriu imaginea ca fiind formată dintr-un rând de cercuri, sub care este un rând de X-uri s.a.m.d., figura fiind « citită » în majoritatea cazurilor, după asemănarea stimulilor, adică pe orizontală și nu pe verticală (șiruri formate din cercuri și X-uri)

c) Legea bunei continuări. În general, imaginea este citită ca fiind formată din 2 linii AB și CD care se intersectează. Teoretic, însă poate fi vorba și despre liniile AD și CB, AC și DB. Faptul că liniile percepute sunt considerate a fi AB și CD arată preferința spre o anumită continuare (din alte continuări posibile) pornind din punctul de intersecție.

d) În general, figura este descrisă ca fiind formată din 2 cercuri care se suprapun parțial, presupunându-se că discul ocluzat se închide.

Vă propun un mic experiment. Priviți cu atenție figura b.

Tendința de a o « citi » pe orizontală se poate datora :

1. intervenției legii gestaltiste a similitudinii

sau

2. tendinței naturale a subiecților dintr-o cultură occidentală de a citi pe orizontală, de la stânga la dreapta

Avem deci în acest moment 2 ipoteze care sunt puse la competiție. Cum putem găsi ipoteza validă ? Există 2 modalități :

1. Prezentăm imaginea unor subiecți dintr-o cultură în care se citește pe verticală, de sus în jos. Dacă vor percepe coloane de cercuri și X-uri, atunci ipoteza 2 este validă. Dacă vor percepe șiruri, atunci ipoteza 1 este validă. (Greu de pus în practică, așa că vom renunța la această modalitate de verificare).

2. Rotim figura la 90 grade și o prezentăm subiecților din cultura occidentală. Dacă vor percepe șiruri înseamnă că ipoteza 2 este validă. Dacă vor percepe coloane,

înseamnă că ipoteza 1 este validă. (Această modalitate de verificare poate fi pusă în practică).

Faceți acest mic experiment. La ce concluzie ați ajuns ?. Cum o explicați ?

Legile extrinseci se referă la contribuția specifică adusă de subiect organizării câmpului perceptiv.

- legea montajului se impune atunci când pregnanța figurii este scăzută (configurații vagi, neregulate, asimetrice). Atunci gestaltul se impune și se prezintă ca o imagine a obiectului, ceea ce este perceput depinzând de starea de pregătire a celui ce percepe

- legea lui G. Murphy afirmă că percepțiile sunt influențate de stările emoționale și experiențele proprii, percepția fiind de fapt un compromis între experiența trecută și cea actuală.

2.5. Intuiția (insight). Este actul brusc de surprindere sau înțelegere a unei relații sau situații. Este un moment de salt al cunoașterii care își surprinde mijloacele apărând astfel ca nemijlocit.

W. Kohler a experimentat pe maimuțe în insulele Tenerife.

În experimentul imaginat de Kohler maimuțele erau puse în fața unor situații problematice pe care dacă le rezolvau intrau în posesia unei banane. Banana era atârnată de un dispozitiv de tavanul cuștii, de unde era coborâtă sau înălțată, în funcție de condițiile experimentale.

La început, banana era coborâtă din tavan cu un scripete.

În pasul următor, maimuței i se pretindea să ajungă la banană întinzând mâna sau făcând un salt.

În etapa următoare, banana era atârnată la o înălțime la care animalul nu mai putea ajunge, întinzând mâna sau făcând un salt. El putea totuși să ajungă la banană dacă descoperea că în completarea membrelor sale putea să pună unul din bețele de bambus dispuse la întâmplare prin cușcă.

În etapa finală, banana era plasată la o înălțime la care se putea ajunge doar prin montarea a două bețe de bambus, unul în continuarea celuilalt.

Montarea celor două bețe de bambus soliciți mai întâi o intuire mentală. Tocmai acest lucru a fost invocat de Kohler ca produs al intervenției legilor de organizare a „întregului” perceptiv, completat de un element inventat intuitiv, care dă soluția pentru situația problematică creată.

Mai exact, în mintea maimuței se produce o iluminare, adică un *insight* cu ajutorul căruia animalul va ajunge la descoperirea soluției. Aceasta corespunde cu o restructurare a câmpului perceptiv.

În cadrul rezolvării de probleme, intuiția apare ca o restructurare bruscă a elementelor unei situații.

Exemplu de tip de problemă care se rezolvă prin intuiție. Un străin abordează pe curatorul unui muzeu și oferă spre vânzare o monedă antică de bronz. Moneda avea un aspect autentic și avea marcată pe ea anul 544 î.e.n. Curatorul achiziționase liniștit și înainte obiecte antice din surse nesigure, dar de această dată a chemat poliția și străinul a fost arestat. De ce? (Metacalfe, 1986)

3. Neogestaltismul

3.1. G. Allport și structura personalității

Caracteristici ale concepției lui Gordon Allport:

- se pune accentul pe organizarea dinamică a personalității aflate în dezvoltare și transformare

- personalitatea este un sistem în cadrul unor matrici de sisteme socio-culturale
- ultima realitate a organizării psihice este *trăsătura*, concepută ca un element de stabilitate și consistență, care nu se observă direct, ci se deduce din comportament.
- trăsăturile sunt organizate ierarhic în :
 - a) *trăsături cardinale* care sunt în număr de una sau două și care se caracterizează prin persistență, dominanță, reprezentativitate pentru subiect
 - b) *trăsături centrale*, care definesc profilul personalității, în număr de 20-30.
 - c) *trăsături secundare*, câteva mii, mai puțin conturate
- Ierarhizarea trăsăturilor variază de la persoană la persoană.
- lansează conceptul de „*proprium*”, o expresie mai cuprinzătoare pentru „eu”, care să includă și simțul corporal, identitatea de sine, autoaprecierea, imaginea de sine.
- susține că personalitatea este un sistem incomplet, cu diferite grade de ordine și dezordine, cu structuri, dar și cu lipsă de structuri.

3.2. H. Ey

Inventează conceptul de „câmp de conștiință” care reprezintă o conjugare a câmpurilor perceptiv și tematic (interpretativ-conceptual) sau un ansamblu de operații intelectuale deschise spre lume și spre sine. El constituie organizatorul vieții noastre psihice și modelul personal al lumii

Forma în care apare conștiința în centrul vieții psihice este câmpul și orice conținut devine conștient după scopurile acestui câmp.

4. Structuralismul genetic și structura generativă

Jean Piaget pune bazele *structuralismului genetic*, considerând că între structură și geneză (organizare și dezvoltare) există un continuum și o interdependență

Orice structură împinge dezvoltarea mai departe și orice dezvoltare înseamnă elaborarea de structuri superioare

Structura este un sistem de transformări care, ca sistem, comportă existența unor legi și care se conservă sau se dezvoltă prin însuși jocul transformărilor sale, fără ca acestea să ducă la depășirea granițelor sistemului respectiv sau să apeleze la elemente din exterior. Structura are trei calități:

- totalitate
- transformări
- autoreglaj

Structurile se nasc unele din altele prin genealogii și în acest sens subiectul este un „constructori de structuri”.

În concepția lui Piaget, problema fundamentală este de a pune de acord structura cu geneza Astfel, orice structură comportă o geneză și orice geneză este concepută ca o trecere formatoare de la o structură de pornire la una de sosire. În acest sens, problema este cea a filiației structurilor.

Un alt postulat al lui Piaget afirmă că „orice organizare este o dezvoltare și orice dezvoltare este o organizare”. Acesta este fundamentul structuralismului genetic.

Sinteza structuralismului cu genetismul rezultă din coordonarea a două exigențe:

- conservarea în cursul transformării
- construcție transformatoare legată de echilibrarea care asigură conservare.

Caracteristicile structurilor:

- o structură este formată din *elemente* și *relații* care unesc elementele. Elementele nu pot fi caracterizate sau definite fără a cunoaște relațiile
- structurile pot fi considerate independente de elementele ce le compun
- există structuri de diferite tipuri și putem considera că există și structuri de structuri
- există izomorfism între structuri dacă se poate stabili o corespondență biunivocă între elementele lor și între relațiile care le unesc
- sub-structura este o parte a unei structuri care poate fi izomorfă sau nu cu structura totală
- structurile pot fi statice sau dinamice (se poate vorbi chiar de activarea unei structuri)
- construirea unei structuri noi este posibilă în două condiții:
 - a) noua structură să fie o reconstrucție a celei precedente pentru că altfel dispare coerența și continuitatea
 - b) noua structură trebuie să extindă structura precedentă, generalizând-o, pentru că altfel nu aduce nimic nou.

Structura generativă este considerată paradigma fundamentală a epistemologiei contemporane. Noam Avram Chomsky este cel care a inițiat o orientare structuralistă în lingvistica teoretică, cunoscută sub numele de „gramatică transformațional-generativă (1961).

Structurile generative pot fi privite ca matrici ale tuturor genurilor de entități, ca arhetipuri de construcție și organizare a lumii

Alternativa atomism (asociaționism) / holism (gestaltism) poate fi depășită prin luarea în considerație a structurilor generative.

Bibliografie obligatorie

Mânzat, Ion, (2003), *Istoria psihologiei universale (de la Socrate până în zilele noastre. Curs- Compendium*, București, Editura Psyche p. 31-37 ;

Bibliografie recomandată

Pavelcu, Vasile (1972), *Drama psihologiei*, București, E.D.P., p.77-78, 230-231;
 Roulin, J.-L.(coord), *Psychologie cognitive*, Paris, Breal, p. 43-47

CURSUL 5

INTROSPECȚIONISMUL ȘI INTROSPECȚIA EXPERIMENTALĂ

1. Conceptul de „introspecție” și esența metodei introspective

Primul Congres Internațional de Psihologie de la Paris din anul 1889 a luat în discuției probleme cum ar fi simțul muscular, ereditatea calităților psihice, hipnoza susținând independența noii științe. Fiind o pledoarie pentru științificitate, pentru obiectivitate și măsurătoare s-a pus un mare accent pe reacțiile fiziologice și comportamentale.

Acest fapt a dat naștere unei reacții și la al 3-lea congres Internațional de Psihologie de la Munchen din anul 1896 a apărut o primă confruntare între partizanii psihologiei fiziologice și cei ai introspecționismului.

Conceptul de „introspecție” provine din cuvântul latin *introspectio-introspectare*, ceea ce înseamnă „a privi în interior”.

Introspecția înseamnă deci privire spre propriile stări și desfășurări subiective și este opusă *extrospecției*, care desemnează o privire către lumea externă.

Astăzi se consideră că cunoașterea despre lume și despre sine sunt două orientări complementare și indisociabile, cunoașterea fiind întotdeauna impregnată de subiectivitate

Introspecția este deci o metodă psihologică subiectivă, fondată pe observarea conștiinței de către ea înseși, obiectul de cunoscut și subiectul care cunoaște fiind același. Introspecția nu trebuie confundată cu examenul de conștiință deoarece în cadrul introspecției ne analizăm ca să ne cunoaștem, în calitate de om de știință, și nu pentru a ne judeca, în calitate de subiect naiv. Introspecția derivă din filosofia clasică (spre exemplu, Socrate lega efortul cunoașterii de sine de perfecționarea morală) și este o extensie a meditației și contemplației vieții psihice individuale.

În istoria psihologiei, introspecționismul apare într-o dublă accepție

- concepție
- metodă de cercetare psihologică

Metoda introspectivă își are originea în Germania, în laboratorul lui Wundt, care a utilizat această metodă pentru a investiga psihologia conștiinței și a fenomenelor psihice superioare.

2. Fundamentele filosofice: fenomenologia lui Edmund Husserl

Edmund Husserl (1859-1938) este fondatorul fenomenologiei Husserl definea fenomenologia ca fiind o metodă filosofică ce întrunește două condiții pentru a ajunge la esența dată apriori:

- reducția fenomenologică sau „punerea în paranteze” a lumii sensibile și a tuturor cunoștințelor

- intuirea esenței prin care aceasta este sesizată nemijlocit

Husserl a fost întâi logician și a încercat să descrie operațiile spiritului, să degajeze „esențele” pe care inteligența le percepe în relațiile logice. Devine astfel un teoretician al „experienței trăite”, subiacente operațiilor mentale. Fenomenologia lui Husserl ia ca punct de pornire conceptul de „intenționalitate”.

El a fost elevul lui F. Brentano care considera conștiința ca o relație cu un obiect, ca o orientare spre un obiect (intenție), afirmând că orice conștiință este

conștiința a ceva. În concepția lui a studia conștiința echivalează cu a alcătui o fenomenologie, o știință descriptivă a fenomenelor, așa cum apar ele în conștiință

3. Psihicul în viziunea introspecționiștilor

În concepția introspecționiștilor, psihicul este un cerc de fenomene care își au izvorul în sine, fără legătură determinativă cu exteriorul.

Ei consideră că psihicul există în măsura în care se reflectă în conștiință.

Titchener exprima extrem de sugestiv această idee prin ceea ce el numea „eroarea stimulului” (stimulus error): când oamenii își relatează senzațiile, trăirile, ideile, ei fac greșeala să se refere la obiectul perceput. Deci, în loc să-și caracterizeze trăirea, ei se referă la stimulul ei.

În concepția introspecționiștilor, pentru a putea studia realitatea interioară, cercetătorul trebuia să se dedubleze în obiect și subiect al cercetării. A fi concomitent obiect și subiect al cercetării este regula sine qua non a metodei introspective. Cum, însă, prin această metodă cercetătorul nu se poate cerceta decât pe sine, pentru a cerceta pe alții, se recomandă utilizarea empatiei, proces psihic de transpunere în stările psihice ale altora.

4. Virtuțile și limitele introspecționismului ortodox al lui Wundt

Metoda introspectivă a avut sprijinitori și critici.

Sprijinitorii introspecționiștilor au fost existențialiștii. E. Rignano a numit introspecția „metoda regală a psihologiei”.

Criticii introspecționismului au fost mai numeroși.

E. Kant, considerând introspecția ca unica metodă a psihologiei a declarat imposibilitatea existenței acestei științe, pentru că psihismul cu calitățile sale apriorice rămâne un lucru în sine.

A. Comte se îndoia de eficacitatea acestei metode pentru că evenimentele relevate introspectiv sunt inconsistente, superficiale, fugare. Pe o altă linie de argumentație Comte consideră că transformarea introspecției în metodă psihologică de cunoaștere ar echivala cu „încercarea ochiului de a se vedea pe sine” sau „cu dorința unui om de a se privi din camera lui, cu intenția să se vadă trecând pe stradă”.

El este convins că trăirea psihică se schimbă în momentul în care devine obiect de observație, în sensul că atunci când are *cine* să observe, nu are *ce* să observe, și când există obiect de observat nu are cine să-l observe.

Critica introspecției se reduce, conform lui A. Lalande, la câteva teze:

- faptul observat se alterează prin însăși actul observației
- stările afective intense sunt mai puțin accesibile introspecției
- nu se pot sesiza decât fenomenele psihice conștiente, care nu constituie decât o parte din viața psihică

- ideile preconcepute falsifică interpretarea fenomenelor, deformându-le

J. Piaget aduce aproximativ aceleași argumente:

- introspecția modifică chiar fenomenele observate
- în urma dedublării obiect-subiect, subiectul este transformat de obiectul pe care urmează să-l cunoască

În concepția lui Piaget, atât obiectul cunoașterii cât și subiectul cunoscător se modifică în timpul introspecției.

Prof. Paul Popescu-Neveanu este de părere că:

- introspecționismul lui Wundt se desfășoară într-un cadru individual, pe când știința poartă asupra generalului
- actul de dedublare actor-spectator este dificil de realizat și limitat

- datele obținute prin metoda introspectivă sunt relatate verbal și nu tot ce este simțire și afectivitate poate fi exprimat în cuvinte.

Afirmarea și negarea metodei introspective permite câteva concluzii.

- Cercetătorul nu poate să-și permită o abordare a psihicului prin metoda introspecției pentru că el trebuie să fie obiectiv și să explice cu exactitate fenomenele studiate.

- Cunoașterea științifică pornește de la date pe care le prelucrează deductiv. În acest context introspecție este mai mult un fapt brut (o dată) decât o metodă. Dacă dorește să fie metodă, ea trebuie să fie încadrată în alte metode obiective și să se subordoneze acestora.

- Psihologia s-a putut căpăta statutul de știință numai după ce a depășit introspecția și concepția ce îi conferea un rol decisiv, dar nu a abandonat-o niciodată, ea rămânând un fenomen real și o metodă autentică psihologică.

5. Școala de la Wurzburg. Concepte și problematică

Ne aflăm în perioada extinderii experimentului ca garanție a veridicității rezultatelor. Dacă la început, psihologii încercau să analizeze acțiunea mentală, considerată ca obiect al psihologiei, metoda experimentală va modifica acest obiect de studiu, considerat acum ca fiind fenomenul observabil.

Un curent va rezista punerii în „exterioritate” a obiectului psihologiei, chiar cu prețul renunțării la scientificitate. Acesta este introspecționismul.

5.1. Metoda introspecției experimentale

Școala de la Wurzburg caută să revizuiască introspecția și să o adapteze exigențelor experimentului obiectiv.

În metoda introspecției experimentale în timp ce rezolvau o problemă, subiecții erau puși în situația de a verbaliza, oferind astfel informații asupra modului în care gândesc și asupra etapelor parcurse. În alte experimente, subiecții verbalizau despre cele întâmplare cu ei, după efectuarea unei sarcini experimentale, procedeu numit retrospecție sau introspecție provocată.

Prin revizuirea și adaptarea acestei metode s-a născut „protocolul gândirii cu voce tare”, metodă utilizată în psihologia cognitivă pentru analizarea modului în care sunt rezolvare problemele.

La baza acestei metode stă presupunerea că subiectul poate verbaliza cunoștințe și modul de procesare al acestora, pe parcursul procesului rezolutiv sau ulterior. Gândirea cu voce tare în momentul efectuării unei operații se numește verbalizare concomitentă, iar verbalizarea la sfârșitul rezolvării unei probleme se numește verbalizare retrospectivă.

Subiectului i se explică ce înseamnă a gândi cu voce tare, apoi i se oferă o sarcină de probă (să descrie traseul pe care l-a parcurs în dimineața aceea, sau cum face o sumă între două numere). În momentul în care a înțeles sarcina sa, i se dă spre rezolvare problema a cărei analiză se urmărește.

Tot ce relatează subiectul este înregistrat și consemnat într-un protocol. După 5 min. de tăcere i se cere explicit să verbalizeze. De asemenea, subiecții pot fi întrebați pe parcursul procesului rezolutiv de ce au procedat într-un fel sau altul, cu toate că acest procedeu se recomandă să fie aplicat la sfârșit.

Se remarcă faptul că de regulă se verbalizează mai mult informații despre cunoștințe decât despre prelucrări sau operații.

Odată constituit, protocolul suportă o serie de analize:

- segmentarea, adică împărțirea în unități relativ independente

- umplerea „petelor albe” se referă la inferarea cunoștințelor sau procesărilor care nu au fost verbalizate

- traducerea protocolului într-un limbaj formal (program de calculator) operație care se numește codarea protocolului

- implementarea pe calculator

Neajunsurile verbalizării concomitente rezidă în interferența dintre procesul rezolutiv și verbalizare care îl încetinește și îl distorsionează.

Neajunsurile verbalizării retrospective constă în faptul că cu cât intervalul de la sarcină la verbalizare crește, cu atât pot să apară mai multe distorsiuni ale datelor.

Limitele protocolului gândirii cu voce tare constă în faptul că această metodă a psihologiei cognitive oferă informații doar despre acele procesări care sunt conștientizate și verbalizate (prelucrările mai mici de 500 milisec nu pot fi conștientizate).

5.2. Rezolvarea de probleme în concepția Școlii lui O. Kulpe (H. Y. Watt, K. Buhler, N. Ach)

Marea inovație a Școlii de la Wurzburg este că gândirea este concepută ca un proces de rezolvare de probleme. Subiecții asupra cărora se experimenta aveau de rezolvat probe de calcul, interpretarea unor texte abstracte, găsirea unor soluții la situații problematice.

H. Y. Watt a introdus conceptul de „sarcină” și consideră că toate procesele asociate sunt dirijate în raport cu sarcina. Subiectiv, apariția sarcinii constă în transformarea instruirii în autoinstruire.

K Buhler consideră că orice întrebare generează o sarcină la care gândirea trebuie să găsească un răspuns.

N. Ash distinge în sarcină două segmente corelate:

- reprezentarea scopului

- tendința determinantă care depinde de semnificația scopului

Ash împreună cu Messer și Marbe au elaborat *teoria conceptului asenzorial*.

În această teorie, conceptele sunt disociate de imagini și neformulate verbal. Ele nu sunt decât trăirea relațiilor cu alți termeni decât cei senzoriali și dincolo de ceea ce este dat în imagini.

Cu timpul, ei au abdicat de la această poziție puristă și au recunoscut prezența și importanța imaginilor senzoriale și a cuvântului în rezolvarea de probleme și în formarea conceptelor.

5.3. Otto Selz și operațiile gândirii

Contribuțiile lui Otto Selz:

- ideea rezolvării de probleme prin anticipări integrale

- introducerea conceptului de operație intelectuală

Între operație și anticipare există un raport asemănător celui dintre scop și mijloace.

Principalele operații intelectuale despre care vorbește Selz:

- completarea complexului adică tendința de a umple golurile, de a înlocui necunoscutele cu o cunoscută

- abstracția selectivă care se referă la detașarea diferitelor caracteristici, fiind numită mai târziu analiză prin sinteză

- reproducerea semănărilor, care facilitează transferurile în gândire.

Selz a elaborat trei legi ale completării complexului:

- o parte a întregului are tendința de a reproduce întregul complex

- o schemă anticipatoare a unui întreg are tendința de a provoca reproducerea întregului complex

- anticiparea favorizează tendința completării întregului complex.

În concepția sa, procesul gândirii se integrează și trece de la nivel *reproductiv* al completării lacunelor unor obiecte sau acțiuni cunoscute la nivelul *productiv*, adică obținerea de soluții noi. Noutatea gândirii productive constă în aplicarea unor mijloace anterior aplicate, la un material nou.

6. Disputa dintre Școala de la Wurzburg pe de-o parte și Școala de la Gratz și grupul lui E. B. Titchener

Școala de la Wurzburg susținea că gândirea nu poate fi reconstituită din date senzoriale, motiv pentru care unii dintre reprezentanții ei cad în extrema gândirii fără imagini și cuvinte.

Titchener susține că senzațiile reprezintă elemente primordiale și ireductibile ale oricărei formațiuni psihice. Fără a contesta metoda introspectivă el infirmă prezența unor idei fără imagini și cuvinte. Cercetările actuale au scos în evidență prezența în gândire a unor imagini vizuale și kinestezice și în genere a unor pulsuni ideomotorii, resimțite ca imagini kinestezice.

Alte concepții ale lui Titchener. El concepe conștiința ca pe o structură globală, subiacentă tuturor conduitelor, constituind unicul și autenticul obiect de studiu al psihologiei. Concepția sa era orientată contra:

- zoo-psihologiei americane, acuzată că nu este altceva decât „știința comportamentului șobolanului alb”

- școlii de la Chicago (James, Dewey), care considera că conștiința îndeplinește o funcție de adaptare la mediu. Titchener considera, în schimb, că psihologia nu trebuie să-și formuleze scopuri practice, singurul ei scop fiind acela al unei bune cunoașteri a conștiinței prin introspecție.

7. Introspecționismul în actualitate

Conceptul de „operație intelectuală” este în actualitate. Punerea în evidență a operațiilor intelectuale de către Otto Selz oferit născut un model pentru simularea gândirii rezolutive pe computer. Succesul postulat al lui Otto Selz se datorează faptului că el a pus accentul pe latura operațională a gândirii.

Imaginea mentală, temă majoră a psihologiei introspecționiste, eliminată de psihologia behavioristă, a fost reinserată în problematica psihologică de psihologia cognitivă.

Cu toate limitele semnalate, introspecția rămâne o metodă proprie psihologiei, care poate fi utilizată eficient cu condiția să fie însoțită de alte metode obiective.

Psihologia introspecționistă este cea mai puternică reprezentantă a *psihologiei subiective*, care va intra în conflict teoretico-metodologic cu *psihologia obiectivă*.

Bibliografie obligatorie

Mânzat, Ion, (2003), *Istoria psihologiei universale (de la Socrate până în zilele noastre. Curs- Compendium*, București, Editura Psyche p. 25-31.

Bibliografie recomandată

Nicola, Grigore (2009), *Istoria psihologiei*, București, Editura Fundația România de mâine, p.109-114;

Roulin, J.-L.(coord), *Psychologie cognitive*, Paris, Breal, p. 32-33

CURSUL 6

PSIHOLOGIA OBIECTIVĂ ȘI BEHAVIORISMUL

1. Behaviorismul ca reacție contra psihologiei subiective

Denumirea behaviorism vine de la cuvântul „behavior” care înseamnă comportament. Behaviorismul recurge la o abordare comportamentală a activității psihice, conform schemei S-R (stimul-reacție), respingând intervenția unor variabile intermediare. Behavioriștii nu resping existența minții și a conștiinței, dar consideră că sunt imposibil de observat și că au o contribuție minoră la abordarea științifică a psihologiei.

Ca doctrină apare la începutul secolului XX, în lucrările lui Thorndike. Actul de naștere îl constituie articolul „Psychology as the Behaviorist views It” semnat de Watson în 1913. Watson a revoluționat psihologia schimbându-i obiectul de studiu (de la studiul psihismului s-a trecut la studiul comportamentului).

Câteva idei din articolul „Psychology as the Behaviorist views It”.

- se atacă accentul pus pe studiul experiențelor mentale și pe folosirea introspecției ca metodă pretins obiectivă și validă;
- se consideră că psihologia trebuie să studieze comportamentul observabil;
- se consideră că scopul psihologiei este descrierea, predicția, înțelegerea și controlul comportamentului.

Watson a fost primul care a înțeles importanța descoperirii lui Pavlov în domeniul activității nervoase superioare și a asimilat metodele și rezultatele sale în cadrul unei psihologii obiective, care înlocuiește introspecția, ca metodă de cercetare, cu studii de laborator asupra condiționării ca mod de învățare la om și animal. Behavioriștii accentuează asupra importanței mediului în formarea omului, minimalizând importanța trăsăturilor ereditare.

Behaviorismul a influențat psihologia timp de patru decenii, fiind considerat curentul cel mai longeviv și cu cea mai mare influență, la concurență cu psihanaliza.

2. Fundamentele filosofice ale behaviorismului: pragmatismul

Pragmatism provine din cuvântul grecesc „pragma”, adică acțiune. El a fost inițiat în deceniul 8 al secolului al XIX-lea de Charles Sanders Peirce. Principiul lui Peirce afirmă că ideile și noțiunile sunt simple „credințe” care ne călăuzesc în acțiune, iar sensul unei idei se reduce la consecințele ei practice. În primele decenii ale secolului XX, pragmatismul a fost filosofia oficială a SUA.

Prin „teoria genetică a adevărului” pragmatismul susține că nu există idei care *sunt* adevărate, ci numai idei care *devin* adevărate în cursul acțiunilor, în măsura în care dau randament. Adevărul este astfel identificat cu utilul: adevărat nu este ceea ce concordă cu realitatea, ci ceea ce se dovedește avantajos.

3. Conceptul de comportament

Cuvântul „comportament” a fost utilizat de Blaise Pascal (1623-1662) dar conceptul s-a dezvoltat mai târziu. Idei asemănătoare au fost dezvoltate în Rusia de I.M. Secenov și reluate de I. P. Pavlov, dar în accepție fiziologică. J. Watson, în articolul din 1913 definește comportamentul ca un „ansamblu de reacții obiectiv observabile ale unui organism echipat cu un sistem nervos central, ca răspuns la stimulările mediului, obiectiv observabile”.

Conceptul de „comportament” a devenit un fundament epistemologic care a permis calificarea psihologiei ca „știința comportamentului” aproape o jumătate de secol.

4. Reprezentanți și orientări

4.1. Behaviorismul clasic (J. B. Watson, E.L. Thorndike)

John Broadus Watson (1878-1958), părintele behaviorismului a fost principalul teoretician al acestuia ca profesor la Universitatea John Hopkins.

Watson a fost diferit de contemporanii săi: venea din sudul SUA, era fiu de fermier sărac, în timp ce ceilalți psihologi erau fii de pastori sau medici, nimic nu-l predestina carierei universitare. În copilărie a fost la un pas de delincvență, apoi a făcut câteva studii de filosofie la Universitatea Baptistă. A devenit institutor într-o școală mică unde s-a remarcat datorită talentului său de dresor de șobolani.

Șobolanul a devenit animalul simbol al psihologiei americane. La începutul sec. XIX se domesticise șobolanul brun din cauza popularității luptelor dintre șobolani. Printre șobolanii bruni s-au născut și șobolani albinoși și crescătorii au remarcat că sunt mai ușor de domesticit și mai puțin agresivi. Șobolanul alb și-a făcut intrarea într-un laborator din Franța în anul 1860 și mai târziu în SUA aduși de un medic elvețian cu studii în Anglia, care studia pe ei sistemul nervos.

Utilizarea șobolanului alb s-a făcut pe scarp largă și la un moment dat s-a spus că psihologia americană ar fi o știință a comportamentului șobolanului alb

Watson s-a opus introspecționismului practicat de Wundt la Leipzig. El a acordat importanță lucrărilor lui Pavlov și împreună cu soția sa a făcut cercetări asupra condiționării emoționale.

Cazul micuțului Albert (Watson și Raynor, 1920). Albert avea 10 luni și se juca cu șobolanii de laborator, stricând experimentele lui Watson. În ciuda principiilor deontologice, Watson, pentru a suprima acest comportament, asociază un sunet scurt și foarte intens cu vederea șobolanilor de Albert, făcându-l pe acesta să tresară și să plângă. Condiționarea se instalează rapid, și șobolanii, până acum stimuli neutrii față de frică devin stimuli condiționali, făcându-l pe Albert să evite vederea lor. Răspunsul condițional s-a generalizat la alte rozătoare și chiar la o haină de blană.

4.2. Analiza experimentală a comportamentului (B.F. Skinner)

Skinner a studiat condiționarea operantă ca o modalitate specială de învățare. Punctul de plecare a fost condiționarea reflexă a lui Pavlov, relevând un nou tip de condiționare în care se asociază nu un stimul necondițional cu unul neutru ci un stimul întăritor cu o mișcare sau operație (apăsare, tragere, învârtire). Este faimoasă „cutia lui Skinner” în care șobolanul primește hrană dacă apasă pe o manetă care deschide cutia.

Condiționarea operantă se explică prin regularități de întărire.

Skinner a dezvoltat un curent behaviorist autonom, numit „analiza experimentală a comportamentului” care are ca bază teoretică un behaviorism radical.

4.3. Neobehaviorismul

Clark Leonard Hull a elaborat o teorie sistematică asupra comportamentului centrată pe fenomenul de învățare. Un aport în domeniul metodologiei experimentale pe care îl aduce Hull este faptul că după observație și elaborarea ipotezelor el a recurs la metoda ipotetico deductivă. El se remarcă prin formularea precisă a definițiilor și

postulatelor ceea ce permite să se deducă teorii care apoi pot fi supuse verificării experimentale. El a introdus noțiunile de:

- drive (impuls) ca nume pentru motivațiile primare
- habitude (obicei, deprindere) conceput ca repetarea unei reacții întărite în prealabil

Tot Hull este cel care a demonstrat rolul acestor variabile intermediare în comportament.

Edward Chace Tolman s-a specializat în psihologia învățării la animale. El studiază comportamentul în labirint și introduce conceptul de „intenționalitate”. Pentru Tolman comportamentul este un fenomen molar care îi permite animalului să atingă un obiectiv-scop prin alegere, fiind deci implicate variabile intermediare de tip motivațional și cognitiv.

El a elaborat conceptul de „măpe-making”.

În urma experimentelor cu șobolani care trebuiau să-și găsească hrana în labirinturi el a demonstrat că șobolanii au învățat să-și găsească hrana prin construirea unor „hărți mentale” ale ambientului.

Din cele spuse mai sus reiese că neobehaviorismul propune o psihologie S-O-R (stimul – organism – reacție) în care se ține seama de stările evenimentelor interne ale organismului. În concepția lor nu există legi generale pentru dubletul S – R ci numai pentru tripletul S – O – R. Introducerea acestor variabile interne constituie o ruptură epistemologică în psihologie:

- se renunță la golirea conduitei de activitatea mentală așa cum făceau behavioriștii ortodocși;
- prin unirea conduitei cu activitatea mentală se înlătură paralelismul psihofiziologic așa cum era el profesat de Wundt;
- se creează posibilitatea unei legături mai strânse între psihologie și neuroștiințe și se elimină substanțializarea psihicului;
- se creează posibilitatea ieșirii din fundătura behaviorismului clasic ca urmare a recurgerii la determinismul liniar, rigid și univoc. Acesta va fi înlocuit cu un determinism complex, de tip probabilist.

Neobehaviorismul este prezent în psihologia cognitivă în care se remarcă o asimilare selectivă a behaviorismului metodologic însoțit de respingerea behaviorismului teoretic.

5. Behaviorismul metodologic și behaviorismul teoretic

Pentru a aprecia corect behaviorismul trebuie făcută o distincție între concepția teoretică și metodologică.

Behaviorismul metodologic pune accent pe grija pentru construirea științei despre psihic pe baza faptelor observabile și pe excluderea experienței subiective. Este un punct de vedere care acordă viză științifică psihologiei.

Behaviorismul teoretic nu derivă cu necesitate din poziția metodologică. El este exprimat prin următoarea regulă pozitivistă „să nu ne referim decât la fenomene observabile sau la relațiile lor directe”. Această poziție este reprezentată de teoria behavioristă S – R, care este de fapt un refuz de a teoretiza.

6. Valențe și limite ale behaviorismului

Valențe:

- una dintre contribuțiile majore este utilizarea metodei obiective în studiul comportamentului. Astfel, psihologia își consolidează prestigiul de știință.

- lărgește sfera psihologicului incluzând studiul comportamentului animal ca o cale de a învăța mai multe despre oameni.

- contribuie la dezvoltarea psihologiei experimentale și impulsionează introducerea rigorii și a controlului obiectiv.

Limite:

- a ignorat cercetările asupra conștiinței, considerând o asemenea preocupare ca „misticism”

Vasile Pavelcu afirma că în psihologia behavioristă corpul ia locul sufletului, adevărul psihologic se deplasează din interior spre periferia corpului. În opinia aceluiași autor, pentru behavioriști psihicul nu mai este „res cogitans” ci „res extensa”.

- se discută faptul că behaviorismul se fundamentează pe cercetări efectuate pe animale. Diferențele dintre animal și om încep să fie neglijate.

Cum se poate justifica folosirea animalelor în cadrul cercetărilor psihologice:

1. Dacă prin evoluție toate speciile sunt înrudite biologic, atunci pattern-urile lor comportamentale sunt și ele înrudite. Ca și anatomia, comportamentul uman poate fi înțeles prin raportare la alte specii.

2. Multe experimente de laborator nu ar putea fi permise pe oameni:

- experimente de reproducere încrucișată
- diferite tipuri de deprivare (socială, maternă, senzorială)
- cercetări asupra creierului și a țesutului cortical.

3. Una dintre tehnicile standard ale științei urmărește înțelegerea sistemelor complexe pe baza studierii sistemelor mai simple. Dacă se acceptă continuitatea dintre specii atunci studiul comportamentului animalelor și al sistemului lor nervos furnizează informații despre om.

4. Animalele sunt subiecți convenabili:

- se reproduc rapid (poate fi evaluat efectul experiențelor anterioare și al reproducerii selective; relația moștenit/dobândit, ereditate/mediu pot fi controlate strict).

- implicarea emoțională este redusă, ceea ce face ca obiectivitatea să crească.

- în etape inițiale ale cercetării experimentarea pe animale poate sugera ipoteze care ulterior pot fi testate pe om.

- indivizii sunt considerați ființe pasive aflate la voia mediului. Accentul pus pe determinismul de mediu înlătură noțiunea de liber arbitru al individului.

- tehnicile de condiționare clasică și operantă nu pot explica apariția comportamentului spontan, nou sau creativ.

- terapiile de sorginte behavioristă sunt acuzate că tratează simptomele tulburărilor mentale și nu cauzele acestora.

7. Aplicații practice ale behaviorismului

Influențe ale behaviorismului cu accentul pus pe manipularea comportamentului prin pattern-uri de întărire și pedeapsă se observă în domeniile:

- educațional
- psihoterapeutic

Învățarea programată. Skinner a aplicat principiul condiționării operante în cazul situațiilor de învățare formală. El a pus la punct învățarea programată.

Materialul de învățat este împărțit într-un număr de segmente mici, module care sunt parcurse secvențial. La sfârșitul fiecărui modul se răspunde la întrebări. Răspunsurile corecte primesc întărire sub forma FB-ului imediat și se poate trece la următorul modul.

Descrierea de mai sus se referă la un tip de program liniar, dar se pot folosi și secvențe mai complexe. Sub forma unor programe ramificate.

Aplicabilitatea acestor programe nu a fost atât de mare pe cât se aștepta Skinner, eficiența sa în raport cu învățarea convențională fiind variabilă.

Tehnici terapeutice

Tehnicile terapeutice bazate pe condiționarea operantă sunt considerate modificări comportamentale, în timp ce tehnicile terapeutice bazate pe condiționarea clasică se numesc terapii comportamentale.

Modificarea comportamentelor. Aceste tehnici sunt utilizate pentru a schimba sau a înlătura un comportament nedorit.

Condiționarea operantă ne spune că un comportament cu consecințe favorabile (întărit pozitiv) se va repeta, pe când un comportament ignorat seva stinge.

Comportamentul dorit este împărțit într-o secvență de pași mici iar realizarea fiecărui pas este imediat recompensată. În același timp comportamentul dorit începe să fie cerut tot mai mult înainte de recompensă. Acest proces este cunoscut sub numele de modelare a comportamentului prin aproximări succesive.

Aceste tehnici au fost utilizate îndelung în clinici pentru copii și adulți cu disabilități mentale și mai ales la autiști.

Terapia comportamentală este un termen aplicat tehnicilor bazate pe condiționarea clasică, vizând comportamente reflexe sau involuntare. Scopul este înlăturarea acestor comportamente și înlocuirea lor cu unele dorite.

Exemplu. Desensibilizarea sistematică în tratarea fobiilor. Clientul cu frica irațională va fi învățat să se relaxeze, apoi i se va prezenta gradual obiectul fricii până va tolera contactul cu acel obiect fără anxietate.

O altă tehnică derivată din condiționarea clasică este terapia aversivă.

Lang și Melamed (1969) au descris cum această tehnică a salvat viața unui copil de 9 luni, malnutrit și deshidratat ca urmare a unei vome persistente ruminative (hrana era regurgitată și apoi reînghițită). Toate tratamentele aplicate au eșuat până s-a reușit să i se dezvolte copilului o aversiune condiționată la vomă, aplicând pe gambe șocuri electrice de câte ori apăreau semne de regurgitare. Pentru a evita șocul, copilul a învățat să nu mai vomite.

Ambele tipuri de tehnici terapeutice sunt derivate din experimentale pe animale și sunt folosite pentru tratarea diferitelor dezordini mentale.

Bibliografie obligatorie

Mânzat, Ion, (1994), *Istoria universală a psihologiei. Curs*. București, Univ. Titu Maiorescu, p. 92-101;

Bibliografie recomandată

Nicola, Grigore (2009), *Istoria psihologiei*, București, Editura Fundația România de mâine, p. 115-122;

Roulin, J.-L.(coord), *Psychologie cognitive*, Paris, Breal, p. 40-43

CURSUL 7

PSIHANALIZA

1. Sigmund Freud (1856-1939)

1.1 Curriculum vitae

Freud s-a născut la 6 mai 1856 la Freiberg. Tatăl său era evreu din Galiția, negustor de lână, căsătorit la 40 de ani cu Amalia Nathanson, mai tânără decât el cu 20 de ani. Freud se mută cu familia la Viena, unde are o copilărie banală. La 9 ani intră la liceu și este premiant timp de 7 ani. Știa franceza, engleza, spaniola, latina și greaca, iar din familie știa germana și ebraica. Modelele sale de viață au fost Hannibal, Napoleon, Cromwell. De asemenea, admira pe Shakespeare, Goethe și Darwin.

Studiază medicina și concomitent un seminar de filosofie și un curs de logică.

În 1885 pleacă la Paris, la spitalul Salpêtrière, care era o Mecca a neurologilor și unde oficia Jean Martin Charcot.

În 1886 se însoară cu Martha Barnays, rudă cu Henrich Heine, cu care va avea 6 copii.

În 1881 îi apare prima carte „Zur Auffassung der Aphasien”, dar cartea care îl lansează este „Die Traumdeutung” (Interpretarea viselor, 1900).

La 4 iunie 1938 este forțat să părăsească Viena din cauza naziștilor și se stabilește la Londra, unde moare la data de 23 septembrie 1939 de cancer.

1.2. Psihanaliza

Psihanaliza este metoda lui Freud pentru tratarea nevrozelor. El afirma că „înainte de psihanaliză psihologia s-a situat mereu fie dincoace, fie mult dincolo de omul concret”.

Freud definește trei accepțiuni ale psihanalizei:

- procedeu de cercetare al proceselor psihice
- metodă de tratament a tulburărilor nevrotice
- cale de fundamentare a intuițiilor psihologilor, favorabilă dezvoltării unei discipline științifice

Psihanaliza ca terapie este frecvent folosită în tratarea nevrozelor și uneori în tratarea unor tulburări fără specificitate nevrotică. Psihanaliștii văd conflictele ca apărând în partea inconștientă a personalității iar scopul psihanalizei este să exploreze inconștientul pentru a înțelege dinamica unui comportament anormal. Clientul este încurajat să re trăiască evenimente traumatice și sentimente din perioada copilăriei, să le exprime într-un context securizat și să le readucă, lipsite de anxietate, în inconștient.

În psihanaliza clasică, terapia implică *transferul* (dislocarea gândurilor și sentimentelor clientului și proiecția lor asupra psihanalistului), *asocierea liberă* (enunțarea fiecărui gând care trece prin minte, indiferent dacă este trivial sau irelevant), *analiza visului* (analizarea de către psihoterapeut a visurilor clienților).

Întreaga sarcină a tratamentului psihoterapeutic poate fi rezumat formula „transformarea oricărui inconștient patogenic în conștient.

Freud afirma: „Partea decisivă a demersului (psihanalitic) constă în crearea unor noi ediții ale vechilor conflicte, în așa fel încât bolnavul să se

comporte așa cum s-a comportat la vremea lor, dar punând de data aceasta în mișcare toate forțele psihice disponibile, spre a ajunge la o soluție diferită”.

În concepția lui Freud, conflictul intrapsihic dintre inconștient și conștient impregnează viața psihică. „Principiului plăcerii” propulsat de inconștientul axat pe viața biologică i se opune „principiului realității”, promovat de conștiința centrată pe viața social-morală, generatoare de constrângeri. Prin psihanaliză se aduc la lumină elementele perturbatoare din inconștient, care astfel sunt aduse la tăcere.

1.3. Virtuțile și limitele psihanalizei

Evaluarea abordării psihanalitice. Principalele critici pot fi astfel sintetizate:

1. Deși există multe cercetări care pretind că aduc sprijin teoriei psihanalitice, totuși

- generarea de ipoteze precise și testabile este dificilă pentru că multe procese descrise de Freud (mecanisme de apărare, pulsioni instinctuale) nu sunt direct observabile;

- Freud utilizează metoda studiului de caz, deci nu are date cantitative sau analize statistice, ceea ce duce spre o teorie vagă și greu de verificat;

- se folosește un eșantion limitat de adulți, ceea ce nu permite generalizarea teoriilor sale pentru toate ființele umane.

2. Există numeroase controverse legate de definirea „curei psihanalitice”

3. O altă critică se referă la faptul că psihanaliza nu-i lasă loc individului să lupte singur pentru a se redresa.

Nu toate erorile și nici toate ideile nu trebuie însă atribuite lui Freud.

1.4. Psihismul uman în concepția freudiană

Freud a elaborat principiile *psihologiei dinamice a personalității totale* în care aparatul psihic este un întreg structurat, cu părți articulate după o formă dinamică și genetică.

Freud s-a referit la o topică în cadrul sistemului care cuprinde 2 variante:

1. Înainte de anul 1920, prima topică distinge în cadrul aparatului psihic: inconștientul, preconștientul și conștientul.

Inconștientul este văzut ca o cameră spațioasă. El conține pulsioni și este sediul instinctelor sexuale. El este guvernat de principiul plăcerii.

Conștiința este imaginată ca o încăpere mai mică. Este o spectatoare care observă și permite sau nu satisfacerea pulsioniilor. Funcția ei este descrisă pe linie negativă în sensul că nu are rol în socializarea individului și în adaptarea lui la mediu. Singura ei funcție este de a suprima în inconștient pulsionile care tind să devină conștiente. Conștiința este guvernată de principiul realității.

Preconștientul este doar o stație de tranzit unde poposesc tendințele inconștiente înainte de a trece în conștiință, și tendințele inconștiente înainte de a trece în inconștient.

Pulsionile din inconștient cer să se descarce și să se consume adecvat, producând plăcere. Dar descărcarea nu se poate face oricând și oricum, ci după reguli și norme sociale. Satisfacerea lor este astfel barată, amânată, repudiată de conștiință.

Se observă astfel două sensuri de mișcare între conștient și inconștient.

- mișcarea descendentă, de la conștient la inconștient, exprimată prin reprimări și refulări

- mișcarea ascendentă, de la inconștient la conștient, care se exprimă prin deplasări și sublimări.

2. După 1920, cea de-a doua topică se referă la personalitate și cuprinde: Sinele (Id), Eul (Ego) și Supraeul (Super-Ego).

Între aceste instanțe există raporturi dinamice, economice (investiții energetice, compensări, decompensări) și structurale.

Sinele este cea mai arhaică zonă, conține tot ce este ereditar, instinctele în primul rând. Sub influența lumii externe, a mediului, o porțiune a Sinelui suferă o dezvoltare specială și se transformă în *Eu*. Această structură apare ca un intermediar între Sine și lumea externă.

- în relații cu exteriorul el are sub comandă mișcările voluntare cu rol în autoconștințare. Rolul său este să ia cunoștință de stimuli, înmagazinând în memorie experiența referitoare la ei, evitând stimulii puternici, interacționând cu stimulii moderați, învățând să transforme lumea externă în avantajul său.

- în relație cu Sinele, Eul își îndeplinește sarcina prin obținerea controlului asupra instinctelor.

În copilărie, în urma dependenței de părinți și educatori, în perimetrul Eului se încheagă o structură specială, prin care se prelungește influența maternă și paternă – *Supraeul*. În măsura în care se diferențiază de Eu și i se opune, Supraeul va deveni a treia forță de care trebuie să țină cont Eul

Astfel funcția Eului stă în satisfacerea simultană a cerințelor Sinelui, Supraeului și realității.

Cu toate că sunt diferite, Sinele și Supraeul se aseamănă prin faptul că ambele reprezintă influențe ale trecutului (Sinele – ereditatea; Supraeul – influențe ale altor oameni). Numai Eul este determinat de propria experiență individuală.

1.5. Determinismul intra-psihic

În concepția lui Freud nu există nimic arbitrar sau întâmplător în viața psihică. Cele mai mici idei, emoții au o cauză fie conștientă fie ascunsă în inconștient.

Suprasolicitația determinismului sexual a viciat psihanaliza. Cele cinci cazuri psihice expuse de Freud: Dora, Micul Hans, Omul cu șobolani, Președintele Schreber și Omul cu lupi, fac apel la o etiologie sexuală.

Exemplu. Omul cu lupi. Cauza îmbolnăvirii de nevroză a unui tânăr este un vis de când avea 3-5 ani: lupi albi, cu cozi mari de vulpe, cățărați într-un nuc stau nemișcați între crengi și privesc cu atenție ceva pe fereastra camerei unde doarme copilul. Visul este determinat de un traumatism sexual trăit la 18 luni, când a surprins un act sexual între părinți.

Freud invocă determinismul sexual în legătură cu întreaga activitate umană. Civilizația și cultura sunt în concepția sa rezultate ale sublimării instinctului sexual, care își cheltuiește libidoul (energia) în procese secundare, în urma constrângerilor sociale, educaționale. Se obțin astfel satisfacții substitutive în domenii ce nu mai țin de principiul plăcerii ci de cel al realității. Jung afirma despre ideea de sublimare că nu este decât o performanță de alchimist care transformă vulgaritatea în noblete.

Freud a încercat să ridice psihanaliza la rang de teorie a culturii.

Studiul sexualității a avut și laturi pozitive:

- a arătat că sexualitatea nu este un fenomen care apare subit la pubertate, ci rezultatul unei maturizări treptate a unui element ereditar;

- a demonstrat necesitatea pedagogiei sexuale și a educării timpurii,

- existența complexului lui Oedip (atrakția sexuală pe care copiii ar simți-o de timpuriu pentru părintele de sex opus și tendința de excludere a rivalului) i-a făcut pe părinți conștienți de pericolul unui comportament necontrolat în fața copiilor.

1.6. Mutațiile produse de Freud în psihologie

Freud a creat o revoluție intelectuală care a schimbat radical imaginea despre om prin:

- înțelegerea personalității ca sistem dinamic, ca o structură bio-psiho-socială;
- dialectica conștient-inconștient;
- a contribuit la introducerea, înainte de gestaliști, a unei concepții structuraliste în psihologie
- a corelat conceptele de „structură” și „funcție”;
- a promovat concepția genetică în psihologie, privind fenomenul psihic din punctul de vedere al genezei și evoluției, precedându-l pe J. Piaget;
- a demonstrat că afectivitatea, mai mult ca inteligența este factorul esențial al vieții cotidiene;
- a stimulat căutarea de noi metode de investigare a personalității (testele proiective. Rorschach, TAT, Szondy);
- brainstorming-ul este o aplicare în domeniul creativității de grup a regulii fundamentale a psihanalizei: asociații libere sustrate oricărei autocritici

2. Psihanaliștii dizidenți

În 1902 se reuneau, miercurea, la Viena, la domiciliul lui Freud un grup de medici pentru a studia psihanaliza

În 1910, la Nurenberg a fost fondată IPA (International Psychoanalytical Association).

Două serii de excluderi au fost pronunțate de Freud însuși:

- Adler (1911) și Jung (1913)
- Rank (1924) și Ferenczi (1929)

Pentru primii, diferendul consta în rolul sexualității ca referent unic al cauzalității în psihanaliză. Pentru ceilalți doi, diferendul se referea la probleme practice legate de teoria regresiei și traumatismului.

2.1. Carl Gustav Jung (1875-1961) – psihologia analitică

Punctele de dezacord între Freud și Jung:

- rolul sexualității: pentru Jung libidoul este mai mult de natură spirituală decât sexuală;
- direcția forțelor care influențează persoana: pentru Freud omul este prizonier și victimă a trecutului; pentru Jung omul este modelat atât de trecut cât și de viitor;
- diferența principală apare în problema inconștientului: pentru Freud este o forță atotputernică, care domină conștiința și personalitatea; Jung ia în considerare două niveluri ale inconștientului (inconștientul personal și cel colectiv, unde există imagini, simboluri și sentimente ancestrale, cunoscute sub numele de arhetipuri)

Arhetipurile sunt forme pre-existente, predispoziții psihice înnăscute, care se transmit ereditar, dar sunt de natură psihoidă (ex: eroul, copilul, mama, Dumnezeu, moartea, puterea, înțelepciunea bătrânului). Unele dintre ele sunt mai dezvoltate și influențează mai mult psyche (totalitatea conștientului și a inconștientului). Acestea sunt persona, animus și anima și umbra.

Persona este masca, fața publică a persoanei, pe care o poartă în prezent ca pe ceva aparținând altcuiva, diferit de ceea ce este realmente persoana.

Animus este arhetipul masculin din femeie

Anima este arhetipul feminin din bărbat.

Masca este partea întunecată din persoană

Jung împreună cu Wolfgang Pauli (laureat al premiului Nobel pentru fizică în 1945) a elaborat *principiul sincronității*, al conexiunii acauzale. Acest principiu se referă la apariția simultană a două evenimente printr-o coincidență semnificativă, fără a exista o relație cauză-efect.

Principiul are în vedere co-apariția de realități fizice și psihice care de obicei sunt independente.

În concepția lui Jung, dincolo de universul vizibil, există un continuum nespațial și netemporal, universul inconștientului, în care sunt abolite toate opozițiile lume/psyche, caracterul liniar al timpului, spațiul, cauzalitatea. El consideră că materia și psyche sunt două aspecte ale aceleiași realități: *unus mundus* și vorbește despre natura psihoidă a universului sau despre „psihismul obiectiv”.

Jung a adus multiple contribuții în ceea ce privește personalitatea. Pentru el procesul cel mai important de construcție și reconstrucție a personalității este individuarea. Individuarea este un proces de maturare psihică, de autoorganizare a unui centru interior care întreține o pulsație spirituală de centrare și sens. Prin ea se formează și diferențiază individul.

Individuarea nu este sinonimă cu individualitatea (unicitatea omului). Printr-un proces de individare se ajunge la individualitate. În lipsa individuării se ajunge la un „om de masă”, animal gregar care reacționează numai la frică și dorință.

Individuării i se opune Altul în trei ipostaze:

- propria umbră (puterea obscură și confuză a inconștientului individual)
- realitatea individuală a celuilalt
- non-eul psihic format din arhetipuri

Pe drumul individuării apare „*suspensia opuselor*” care traduce simbolul crucificării. De aici apare însă Sinele ca un „*complexio oppositorum*”, unire a opuselor.

Jung poate fi considerat ca un precursor al psihologiei umaniste americane.

Argument. Individuarea seamănă cu „teoria maturității psihice a persoanei” (Carl Rogers), și cu „teoria personalității optimale” (Richard Coan). Conceptul de „autorealizare” este premisa conceptului de „*self-actualisation*” al lui Maslow.

O altă contribuție adusă de Jung se referă la *tehnicele de studiu a personalității*.

- testul de determinare a orientării extraversie vs. introversie
- testul asociativ verbal
- interpretarea viselor în succesiune, pe serii de vise
- diferite teste proiective

2.2. Alfred Adler (1870-1937) – psihologia individuală

Adler era la origine medic, specializat în oftalmologie. Concepția sa constituie o revanșă socială asupra biologicului freudian.

Adler și-a întemeiat concepția pe teoria lui Nietzsche asupra „voinței de putere”.

El dezvoltă teoria „complexului de inferioritate”. A. fi om înseamnă, în concepția sa, a avea un sentiment de inferioritate care cere o compensare permanentă ce devine factor stimulator al dezvoltării psihice

„Sentimentul de inferioritate” al lui Adler a fost pus pe seama deficiențelor sale fizice (firav, bolnăvicios, rahitic), după cum „complexul lui Oedip” al lui Freud a fost pus pe seama diferenței de vârstă dintre tatăl și mama sa. Adler s-a separat de

Freud pentru că avea senzația că îi este subaltern, pe când dorința lui era să fie el șeful.

În opera lui Adler se găsesc observații din domeniul caracterologiei. În concepția sa, în dezvoltarea caracterului un rol important îl joacă „aspirația către putere, conjugată cu sentimentul de comuniune socială.

În caracterologia adleriană se găsesc:

- trăsături de caracter de natură agresivă (vanitate, invidie) și non-agresive (izolare, angoasă, lașitate)

- alte forme de expresie a caracterului (voioșie, atitudine școlărească, infatuare)

Afectele, în concepția sa, constituie o exacerbare a trăsăturilor de caracter care se manifestă printr-o descărcare bruscă sub pulsivitatea unei necesități conștiente sau inconștiente. Ele pot fi:

- disociante (mânie, tristețe, frică)

- asociante (bucurie, compasiune)

Psihologia individuală este psihologia unui tot indivizibil care se raportează în același timp la individul în sine și la relația sa cu comunitatea.

Concepția lui Adler a fost calificată ca parapsihanalitică.

3. Hormismul lui William Mc. Dougall (1871-1938)

Este un curent paralel în epocă. El susține dirijarea comportamentului uman prin instincte, forțe motivaționale primare, numite *horme* (hormy în limba greacă înseamnă energie, tendință, impuls).

Mc. Dougall, în concepția căruia psihismul uman este o simplă continuare a celui animal, încearcă, la fel ca Watson, să transforme psihologia dintr-o știință a conștiinței în una a comportamentului. Scopul primar și fundamental al comportamentului social este atracția instinctivă spre scop, tendința spre acțiune, în sin, fiind instinctivă.

Mc. Dougall a lăsat în urma sa o listă lungă de instincte, care constituie motivele principale ale comportamentelor umane: instinct de agresiune, gregar, dezgust, sexual. Fiind temelia vieții sociale, tot prin instincte explică apariția religiei, războiului, luptei politice.

În explicarea instinctului, Mc. Dougall recurge la „acumulări energetice endogene” care prin explozie se transformă în instinct. Acesta este needucabil, rigid, transmis ereditar.

Bibliografie obligatorie

Mânzat, Ion, (2003), *Istoria psihologiei universale (de la Socrate până în zilele noastre. Curs- Compendium*, București, Editura Psyche p.41-46 ;

Bibliografie recomandată

Adler, Alfred (1991), *Cunoașterea omului*, București, Editura științifică, p. 74-95;

Freud, Sigmund (1980), *Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieții cotidiene*, București, E.D.P., p. 74-97, 133-141

CURSUL 8

NEOFREUDISMUL

Freudismul se reînnoiește după anul 1930 și toate școlile și curentele care se vor dezvolta ulterior vor purta numele de neofreudism.

Caracteristica comună o constituie renunțarea la tezele pansexualiste și biologiste ale psihismului infantil. De asemenea, ele subliniază importanța factorilor actuali, personali și sociali în geneza nevrozelor.

1. Post-freudieni

1.1. Anna Freud

Ea a aplicat psihanaliza pe copii și adolescenți. Ea este cea care a descoperit și teoretizat *mecanismele de apărare ale Eului*, ceea ce va reprezenta începutul unei noi tendințe în psihanaliză, tendință care acordă mai mare importanță Conștiinței și Eului.

Considerând că s-a exagerat influența sexualității în copilărie, ea remarcă totuși o creștere a activității libidoului în adolescență (se trăiesc sentimente și conflicte sexuale reînnoite), intensitatea acestor impulsuri înnăscute exprimându-se prin tulburări emoționale excesive.

1.2. Melanie Klein

A fost educatoare de grădiniță și a legat teoria psihanalitică a lui Freud de dezvoltarea copiilor foarte mici. Ea a inventat o nouă tehnică psihoterapeutică, numită *ludoterapie*, pentru a analiza jocurile copiilor. Datorită acestei tehnici, principiile psihanalizei au putut fi aplicate la copii cu vârste cuprinse între 2 și 6 ani.

Prin ludoterapie psihanalistul poate folosi jocul pentru a avea acces la inconștientul copilului și pentru a-l ajuta pe acesta să se confrunte cu dificultăți de ordin emoțional. În ludoterapie sunt folosite păpuși (de sex masculin și feminin), obiecte familiare miniaturale și materiale (hârtie, sfoară, lut și apă).

Psihanalistul interpretează fanteziile pe care copilul le relevă în joc.

Perspectiva și metodele lui Klein au devenit dominante pentru majoritatea psihanalistilor „ortodocși” din Anglia.

1.3. Erik Erikson

Este un psihanalist al copilului și a fost elevul Annei Freud. El consideră a Freud a exagerat importanța sexualității și a neglijat forțele sociale care influențează dezvoltarea.

Erikson descrie dezvoltarea psihosocială ca pe o succesiune de momente în care Eul are de „ales” între două modalități opuse de răspuns la mediu. Un asemenea moment de răscruce este numit „criză de dezvoltare”.

Criza de dezvoltare este un conflict specific a cărui soluționare pregătește calea pentru stadiul următor. Conflictul este între o alternativă pozitivă și una negativă. Modul în care este rezolvată criza are impact asupra imaginii de sine și asupra modului în care individul este perceput social.

Fiecare stadiu are:

- obiective specifice
- realizări

- riscuri

Stadiile sunt interdependente, realizarea fiecărui stadiu depinzând de modul în care a fost rezolvat conflictul din cel anterior. Desigur pot apărea contexte care rup liniaritatea).

Stadiile dezvoltării psihice

8. Adult (integritatea eului / disperare) 7. Maturitate (generativitate / stagnare) 6. Tinerețe (intimitate / izolare)	
5. Identitate / confuzie de roluri (adolescența) Eveniment: relațiile cu cei de o seamă Conturarea identității prin exersarea de roluri specifice ocupațiilor, gender sau confuzie de roluri	
4. Competență (spirit întreprinzător) / inferioritate (6-12 ani) Eveniment: școala Dezvoltarea sentimentului de competență sau incompetență în funcție de succesul din activități	
3. Inițiativă / vinovăție (3-6 ani) Eveniment: independența Dezvoltarea spiritului de inițiativă sau vinovăție în funcție de modul în care reușește organizarea spațiului personal	
2. Autonomie / nesiguranță (rușine) (1,6-3 ani) Eveniment: Controlul propriului corp Dezvoltarea sentimentului de autonomie în funcție de nivelul abilităților de autoservire, de reușita autocontrolului sfincterian și al mișcărilor	
1. Încredere / neîncredere (nașter-18 luni) Eveniment: hrănirea Dezvoltarea sentimentului de încredere sau neîncredere în mediu, față de cel ce îngrijește copilul în funcție de felul în care acesta este îngrijit (hrănit).	

2. Psihanaliza socială

Este un curent care aplică metoda psihanalizei individuale la cunoașterea nevrozelor și complexelor sociale. Reprezentanții ei sunt: H. Marcuse Karen Horney, H. Sullivan, Erich Fromm.

2.1. H. Marcuse

Este un reprezentant al Școlii de la Frankfurt. S-a format sub influența „filosofiei vieții”, fenomenologiei, existențialismului și freudismului.

El și-a concentrat atenția asupra dualismului „principiul plăcerii” și „instinctul morții”, Eros și Thanatos. Consideră geneza civilizației ca pe un proces de reprimări și dominare a unor porniri originale. El acceptă ipoteza unui inconștient primordial ca strat fundamental al psihismului uman, ca univers de instincte, sustrase istoriei și moralei. Fiecare pas în civilizație este considerat de el un act de cenzură a unor porniri libidice originare.

Tot el constată că ființa și-a pierdut dimensiunea unui *spațiu interior afectat reflecției, autoanalizei* iar pentru regăsirea acesteia trebuie edificată o lume calitativ deosebită.

2.2. Karen Horney

Moto-ul ei ar putea fi: „Nevrozele sunt provocate de factori culturali”.

Horney a elaborat conceptul de „anxietate fundamentală” și pe cel de „neajutorare în copilărie”. Anxietatea fundamentală este un sentiment de ființă izolată și neajutorată față de o lume potențial ostilă. Nevroza este o stare de perturbare a relațiilor umane.

În concepția sa o mare gamă de factori ai mediului familial contribuie la insecuritatea omului: dominația parentală, indiferența, promisiuni nerespectate, supraprotecția, izolarea de alți copii, lipsa de respect pentru nevoile individuale ale copilului.

Metodele copilului de a se adapta la anxietatea fundamentală formează pattern-uri motivaționale durabile sau nevoi neurotice care se cristalizează ca trăsături de personalitate.

Aceste nevoi neurotice sunt niște tehnici „coping”. Scopul lor nu este satisfacerea instinctuală, așa cum credea Freud, ci securitatea socială.

Horney a inventariat zece astfel de pattern-uri motivaționale.

Nr. crt	Nevoi excesive pentru	Exprimare în comportament
1.	Afecțiune și aprobare	Străduința de a fi plăcut de ceilalți, întreținerea așteptărilor lor, frica de autoafirmare
2.	Trebuința unui partener	Tendința de a reuși prin dragoste, teama de a fi lăsat singur
3.	Limitarea la o viață meschină	Încercarea de a fi discret, fără a cere revendicări și modest, mulțumit cu puțin
4.	Putere	Tendința de a domina și controla pe ceilalți, teama de greșeală
5.	Exploatarea celorlalți	Profitarea și folosirea de ceilalți, teama de a apărea „stupid”
6.	Recunoaștere sau prestigiu social	Tendința de a fi acceptat public, frica de umilință
7.	Admirație personală	Infatuare, dorința de a fi apreciat
8.	Realizare personală	Străduința de a fi cel mai bun, ambițios, frica de greșeală
9.	Suficiența și independența	A nu avea nevoie de ceilalți, menținerea distanței, frica de închistare
10.	Perfecțiune și infailibilitate	A fi condus spre superioritate, frica de defecte și critică

Horney a relevat trei atitudini generalizate, fiecare fiind un „întreg mod de viață”, incluzând gândire, sentimente și acțiune.

- mișcarea *spre* oameni (nevoile 1,2,3), care are ca direcție ajutorul și complianța

- mișcarea *împotriva* oamenilor (nevoile 4,5,8) care se bazează pe ostilitate și agresivitate

- mișcarea de *îndepărtare* de oameni (nevoile 7,9,10) care are ca orientare izolarea și detașarea

2.3. H. Sullivan

El a fost supranumit „psihiatrul Americii”. A elaborat *teoria personalității ca pattern al relațiilor interpersonale*, afirmând că personalitatea nu poate exista în absența celorlalți.

De asemenea, dezvoltă conceptul de „nevoie interpersonală pentru tandrețe”.

A conceput dezvoltarea personalității în șase stadii și se referă la trei moduri de experiență:

- modul *prototaxic* (o stare de simțire generalizată în absența gândirii, unde nu există conștiință de sine separată de conștiința de lume)

- modul *parataxic* (pe măsură ce începe copilul să vorbească, înțelegerea este la nivel minim, nu face conexiuni referitoare la succesiunea experiențelor sale)

- modul *sintactic* (important în stadiul juvenil, deoarece individul devine capabil să comunice experiență prin intermediul simbolurilor)

Cele șase epoci de dezvoltare

Nr.crt	Epocile	Caracteristici	Capacități pentru:
1	Prima copilărie	Nevoia de contact cu cel care dă ajutor	Începutul vorbirii
2	Copilăria	Nevoia de a participa la activități cu adultul	Limbaaj
3	Era juvenilă	Nevoia de a accepta tovarăși Experiența sintactică	Relații camaraderești cu prieteni de joacă
4	Preadolescența	Nevoia de schimb intim cu o persoană iubită	Închidere, relații cu același sex (prieteni intime)
5	Adolescența timpurie	-	Închidere, relații cu sexul opus. Modelarea comportamentului genital
6	Adolescența târzie	-	Dezvoltarea matură și independență a relației de dragoste, în care cealaltă persoană este la fel de importantă ca Sinele

2.4. Erich Fromm

Fromm combină pe Freud cu Marx și întemeiază o psihanaliză socială numită freudo-marxism.

El este și întemeietorul psihologiei umaniste, dezvoltând umanismul sociopsihanalitic bazat pe sociologizarea freudismului și umanizarea marxismului

În concepția lui Fromm în om există tendințe inconștiente spre:

- raționalitate
- creativitate
- iubire.

Dacă aceste tendințe sunt contrariate, se generează drame, nevroze, dezechilibru sufletească.

Pe de altă parte, societatea actuală produce:

- alienare
- generează situații nevrotice

Deci, societatea trebuie perfecționată prin *resurrecție morală* și o *religie a iubirii*. Acestea constituie axul unei revoluții a speranței ca trecere de la *speranța pasivă* (când se așteaptă fără să se acționeze) la o *speranță activă* (o construire conștientă a viitorului). În concepția sa, speranța este factorul decisiv al oricărei tentative de schimbare, și în acest sens recomandă crearea unui climat de speranță.

Speranța nu este același lucru cu falsa speranță care poartă marca alienării și se exprimă prin așteptarea pasivă a viitorului. Speranța activă constă într-o revoluție culturală, fundamentată pe o mișcare umanistă.

Fromm a teoretizat conceptele „a avea” și „a fii”, afirmând că omul trebuie să treacă de la modul „a avea” (egoism) la modul „a fii” (altruism). „A avea privește progresul material și dezumanizează. Soluția pe care el o găsește în această situație este dragostea dintre oameni pentru realizarea căreia propune o „etică rațională”, opusă celei „autoritare”

Fromm afirma: „Devenind stăpânul lumii, omul a devenit sclavul mașinii pe care a fabricat-o cu propriile mâini. Cunoașterea sa despre materie este mare, cunoașterea sa despre om este nulă. Omul ignoră ceea ce el este, cum trebuie să trăiască și cum să poată elibera imensele energii pe care le posedă”.(E. Fromm, *l'homme par lui même*, Paris, 1968)

3. Psihanaliza existențialistă

3.1. J. P. Sartre

Psihanaliza existențialistă a lui J. P. Sartre are ca obiect descoperirea proiectului original care comandă în mod inconștient determinările noastre.

Sartre afirma: „Psihanaliza existențialistă este o metodă destinată să pună în lumină, într-o formă riguros obiectivă, alegerea definitivă prin care fiecare om se face persoană, adică se anunță a deveni ceea ce este”. Scopul căutărilor omului este descoperirea „ființei”.

3.2. R.L. Szondy

Introduce în psihologie metoda psihologică numită „analiza destinului”, care constă în a explica diferite alegeri individuale care orientează destinul. Se caută în destinul omului *proiectul* care-i formează viața ca o totalitate.

Szondy localizează un *inconștient familial*, deasupra celui colectiv(Jung) și sub cel individual (Freud). Tot el este autorul unui test proiectiv care îi poartă numele.

4. Autoanaliza – D. Anzieu

Autoanaliza se referă la explorarea inconștientului individual cu sau fără controlul psihanalistului, dar respectând principiile și procedeele psihanalitice.

5. J. M. Lacan

Lacan are ca deviză „Reîntoarcerea la Freud” care înseamnă:

- critica psihologiei behavioriste și culturaliste
- necesitatea dezvoltării psihanalizei pe baze noi

În Franța, psihanaliza a intrat în centrul atenției în 1923 prin traducerea lucrărilor lui Freud. În 1926 se fondează Societatea Psihanalitică din Paris, unde este primit Lacan ca membru în 1934. El expune un studiu privind „stadiul oglinzii” la

congresul de Psihanaliză de la Marienbad în 1936. În 1953 se produce prima sciziune a mișcării psihanalitice franceze și Lacan înființează Societatea Franceză de Psihanaliză, care nu este însă recunoscută de IPA. În 1963 are loc o nouă sciziune și Societatea se fa dizolva. În 1964, Lacan fondează Școala freudiană de la Paris pe care o va dizolva tot el în 1980.

Un alt grup de psihologi va fonda Asociația psihanalitică a Franței care va obține afilierea la IPA.

Lacan propune o *hermeneutică psihanalitică* fondată pe analiza structurilor lingvistice. Susține că inconștientul este structurat în limbaj și că inconștientul unui subiect este de fapt discursul celui alt (individ, grup, organizație).

Încearcă să elaboreze o psihanaliză bazată pe „subiectul inconștientului” și pe

Contribuția sa constă în aceea că a făcut o legătură între formele de limbaj puse în evidență de Freud și procesele descrise de lingvistică și retorică.

El crede că tradiția psihanalizei americane a uitat cuvântul, definind inconștientul ca „discurs asupra celui alt”. El consideră că inconștientul este structurat ca un limbaj și materialul simbolic pe care îl conține are legile lui similare cu cele ale limbajului vorbit. Ca urmare, utilizarea modelelor lingvistice va permite descifrarea legilor sale. Figurile centrale ale acestui limbaj sunt metonimia și metafora.

Lacan este singurul psihanalist care afirmă că dimensiunea fundamentală în care se realizează psihanaliza este cea a cuvântului.

Viziunea sa asupra inconștientului este dublă:

- o viziune structuralistă, inconștientul ca sistem închis, cu propriile legi gramaticale
- o viziune dinamic-procesuală, inconștientul ca discurs al structurilor profunde ale subiectului.

Bibliografie obligatorie

Mânzat, Ion, (1994), *Istoria universală a psihologiei. Curs*. București, Univ. Titu Maiorescu, p.116-122;

Bibliografie recomandată

Horney, Karen (1998), *Conflictele noastre interioare. O teorie constructivă asupra nevrozei*, București, Ed. IRI, p. 124-160

CURSUL 9

ALTE CURENTE DIN ISTORIA PSIHOLOGIEI

1. Psihologia umanistă americană

1.1. Fundamente

Psihologia umanistă americană este numită și „a treia forță în psihologie”, după behaviorism (prima forță) și psihanaliză (a doua forță). Ea începe să se dezvolte prin anii 50 prin Maslow și Rogers.

Umaniștii acuză psihanaliza și behaviorismul pentru pesimism în abordarea dezvoltării personalității. Concepția umanistă este plină de optimism și încredere în natura umană.

Puncte de diferențiere:

Psihanaliștii sunt obsedați de inconștient

Concepțiile behavioriste consideră oamenii ca pe niște ființe pasive, acționate de forțe exterioare, iar studiul conștiinței este privit ca un misticism

Spre deosebire de aceștia, *umaniiștii*:

- consideră că oamenii își modelează și își construiesc activ personalitatea; sunt oameni liberi și generoși cu potențial pentru creștere și dezvoltare
- insistă asupra conștiinței ca abilitate de a utiliza simboluri și de a gândi abstract
- extind tematica psihologică, incluzând experiențe umane unice precum: ură, frică, dragoste, umor, fericire, răspundere, speranță, extaz mistic

Abraham Maslow: „Eu cred că psihologia umanistă trebuie să se ocupe mai mult de problemele importante ale poziției omului în lumea de azi, și spun acest lucru deoarece problemele importante ale omenirii . război și pace, exploatare și fraternitate, ură și dragoste, boală și sănătate, înțelegere și conflict, fericire și nefericire – conduc la o mai bună înțelegere a naturii umane și la o psihologie cu aplicații directe pentru viața omului.”

Charlotte Buhler: Psihologia umanistă se vrea a fi o soluție la problemele umane ale timpului nostru: cum să trăiești o viață plină de succes și cum să construiești relații mai satisfăcătoare între oamenii acestei lumi.”

Carl Rogers: Omul nu are pur și simplu caracteristicile unei mașini, el nu este pur și simplu o ființă sub controlul instinctelor inconștiente ci este o persoană care creează sensul vieții, care încorporează o dimensiune a vieții subiective.....Vreme îndelungată, omul nu s-a simțit pe sine decât ca o păpușă vie, determinată de forțe economice, de forțele inconștientului sau de forțele mediului înconjurător. El a fost subjugat de persoane, instituții, de teoriile științei psihologice. Dar el propune cu fermitate o nouă declarație de independență. El denunță alibiurile lipsei de libertate. El se alege pe sine, angajându-se, într-o lume extrem de dificilă și adesea tragică, să devină el însuși, nu o păpușă, nu un sclav, nu o mașină, ci Sinele său unic și individual.”

Obiectul de studiu al umaniștilor este conștiința subiectivă a individului. Umanismul s-a născut s-a putut naște numai în SUA, unde exista p o ideologie a individualității.

Scopul psihologiei umaniste este să-i ajute pe oameni să-și maximizeze potențialul de creștere psihologică

1.2. Abraham Maslow (1908-1970)

În psihologia sa, Maslow utilizează concepte originale precum: metamotivație, piramida trebuințelor umane, self-actualization, „peak experience” (experiențe de vârf)

Experiențele de vârf sunt experiențe intense, mistice însoțite de pierderea noțiunii de loc și timp. Ele, în concepția lui Maslow, provin din dragoste, credință religioasă, explozii de creativitate sau din fuziunea cu natura.

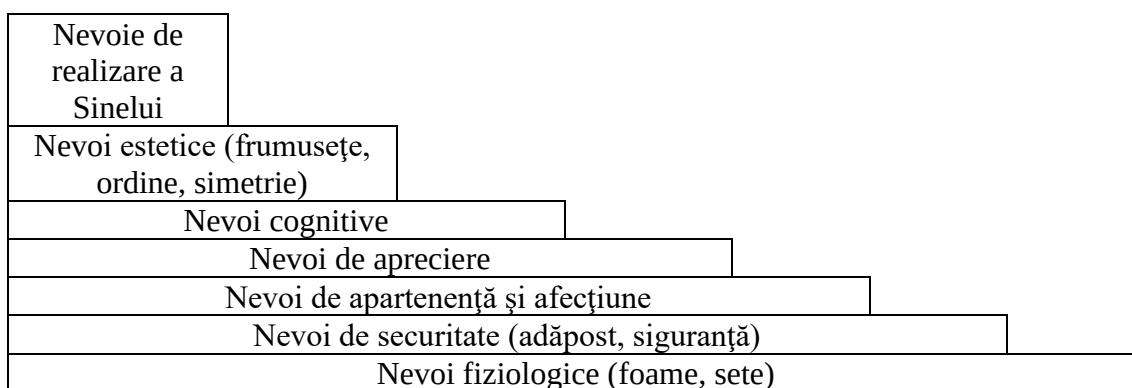
Maslow consideră că pentru starea de bine psihologic este necesară existența unei conștiințe de sine și capacitatea de a ajunge la o înțelegere cu sinele propriu.

El este considerat ca cel mai mare cercetător al motivației umane. Pentru Maslow există două tipuri de motivație:

- motivația datorată lipsei, nevoia de a reduce tensiuni fiziologice (foame, sete etc.) care poate fi considerată ca o corectare a inadecvării
- motivația datorată creșterii, legată de satisfacerea unor nevoi ca apreciere, dragoste

Acest al doilea tip de motivație acționează conform principiului că atunci când nu mai există nici o lipsă, oamenii simt nevoia să se dezvolte, depășindu-și condiția prezentă.

Motivele formează un pattern care poate forma o ierarhie – ierarhia nevoilor

Toate aceste nevoi sunt înnăscute și prezente cel puțin la început la toți oamenii. Nevoile bazale trebuie satisfăcute cel puțin parțial înainte ca cele superioare să devină importante.

Piramida trebuințelor are 7 niveluri și 3 paliere:

- palierul de bază cuprinde 2 niveluri (nevoi fizice: foame, sete și nevoi de securitate: adăpost și siguranță)
- palierul superior de bază cuprinde 4 niveluri (nevoia de proprietate și dragoste, nevoia de stimă și apreciere, nevoi cognitive, nevoi estetice: frumusețe, ordine, simetrie)
- palierul superior care cuprinde un nivel (self-actualization, adică împlinirea la maximum a propriului potențial)

Self-actualization este o meta-nevoie și constă în motivația pentru valori mai înalte, motivația de realizare a sinelui prin frumusețe, unicitate, perfecțiune, transcendență, dorința de a crea.

1.3. Carl Ransom Rogers (1902-1987)

Este cel mai important teoretician al psihologiei umaniste americane. Ca psihoclinician a lucrat în special cu pacienți afectați de tulburări emoționale.

Consideră că multe probleme se nasc din dilema „a trebui/a dori”. Este vorba despre conflictul dintre ceea ce oamenii cred că ar trebui să facă și ceea ce simt că este mai bine pentru ei să facă. Disconfortul generat de această dilemă generează anxietate.

Teoria sa pornește de la premisa că oamenii sunt în general buni:

- individul este unic și are nevoie bazală de o imagine pozitivă, de respect și admirația altora

- toți oamenii se nasc cu tendința spre realizarea de sine

Conceptul central este „Sinele” (perspectiva asupra propriei persoane, dobândită în cursul vieții) sub două aspecte:

- sinele perceput, care influențează modul în care individul percepe lumea și propriul comportament

- sinele ideal, percepția modului în care individul ar dori sau ar trebui să fie.

Când există o relativă compatibilitate între sinele perceput și cel ideal există sănătate psihică. Problemele psihologice apar atunci când există incongruență între acestea

El inițiază *terapia centrată pe client*, ca metodă nouă de psihoterapie. În concepția clienții (nu pacienții) au puterea și motivația de a se ajuta singuri iar facilitatorul (nu terapeutul) nu este o figură autoritară., care îl ajută pe client să-și clarifice gândurile, să-și controleze destinul. Psihoterapia este non-directivă. Rogers a utilizat și terapia de grup.

Evaluarea psihologiei umaniste

Aspecte pozitive:

- a atras atenția asupra autoaprecierii în funcționarea psihicului

- constituie o contragreutate a abordărilor deterministe

- a dezvoltat noi tehnici terapeutice

Critici

- terminologia nu este clar definită

- terapia centrată pe client are succes la indivizii logici și motivați să caute ajutor și nu la cei izolați sau cu tulburări psihice profunde

- valorile susținute de umaniști pun prea mult accent pe starea de bine a individului, neglijând orice legătură cu starea de bine a celorlalți.

2. Psihologia transpersonală

Fondatorul său este psihiatrul ceh Stanislaw Grof care a emigrat în SUA în anii 70. Psihologia transpersonală este considerată a 4-a forță în psihologie și este continuatoarea psihologiei umaniste.

Transpersonal înseamnă dincolo de persoană, adică se urmărește extinderea câmpului cercetărilor prin transcenderea limitelor obișnuite ale self-ului și persoanei. Conceptele utilizate sunt: proces transpersonal, conștiință integrală, metanevoi, extaz și experiență mistică, transcendența eului, sacralizarea vieții cotidiene, conștiința cosmică, sinergia individului și a speciilor, meditație transcedentală, cooperarea transpersonală, realizare și autorealizare transpersonală.

Transpersonalii sunt nemulțumiți că psihologia se limitează la aspecte banale ale vieții cotidiene. Ei plasează în centru Conștiința „ca dimensiune centrală care oferă baza și contextul tuturor experiențelor.” Ei ar dori să răspundă unor întrebări precum:

- cum se poate elibera individul de cercul condiționărilor interioare?

- cum poate ajunge la trăirea plenară a stărilor sale de conștiință?

- cum pot deveni disponibile toate potențialitățile conștiinței?

Și tot ei răspund, prin:

- eliminarea contradicțiilor defensive și a obstacolelor interne
- liniștirea și relaxarea minții
- reducerea distorsiunilor perceptive
- controlul voluntar al stărilor interioare
- autocunoaștere și transformare interioară
- expansiunea conștiinței

Psihologia transpersonală pledează pentru împlinirea Self-ului prin:

- transcendere
- cosmizare
- sinergie

La început psihologia transpersonală s-a ocupat de inducerea stărilor excepționale de conștiință, iar după anii 60 s-au concentrat pe realizarea Self-ului.

S. Grof a demonstrat experimental existența unui plan transpersonal al conștiinței (o extindere a câmpului de conștiință dincolo de limitele convenționale ale organismului și psihismului. Este vorba despre o conștiință în care omul se simte una cu cosmosul ca totalitate. Lucrând în clinică, S. Gros a folosit 17 ani LSD-ul și alte substanțe psihedelice în terapia psihedelică fundamentală de Humphrey Osmond. Din cauza interzicerii acestor substanțe a fost forțat să renunțe și a continuat cu practici care induc stări asemănătoare (meditație, hipnoză etc.)

Grof a elaborat o cartografie a inconștientului, adică o hartă a fenomenelor psihice inconștiente care cuprinde 3 câmpuri:

- câmpul experiențelor psihodinamice, asociat cu evenimente din trecutul și prezentul persoanei
- câmpul experiențelor perinatale care este în legătură cu fenomene biologice ale partului
- câmpul experiențelor transpersonale care depășește limitele individului, prin transcendere și cosmizare

Cartografia sa este confirmată de:

- psihologia lui Jung
- experiențele paroxistice ale lui Maslow
- școlile religioase și mistice din diferite culturi.

El elaborează conceptul de COEX (experiență condensată) sub formă de proces de trăiri care formează un principiu psihic general.

În concepția prof. I. Mânzat, experiențele transpersonale constatate și verificate de Grof se referă la:

- expansiunea temporală a conștiinței (experiențe embrionare, ancestrale, colective și rasiale, filogenetice, încarnări trecute, precogniții, clarviziuni, clar audiții, călătorii în timp)
- expansiune spațială a conștiinței (transcendența ego-ului în relații interpersonale și experiența unității duale, identificarea cu alte persoane sau grupuri, identificarea cu animale, vegetale, conștiința materiei organice, conștiința planetară, extraplanetară, experiențe în afara corpului, premoniții, telepatie)
- contracția spațială a conștiinței (conștiință organică, tisulară și celulară, experiențe mediumice, întâlniri cu spirite omenești și supraomenești, experiențe din alte universuri și întâlniri cu locuitorii lor, experiențe arhetipale și mitologice, înțelegerea intuitivă a simbolurilor universale)
- conștiința spiritului universal
- vidul supracosmic și metacosmic

Grof pune în relație experiențele transpersonale cu tanatologia.

Tanatologia este o disciplină medicală care se ocupă cu descrierea experiențelor trăite de muribunzi sau de persoanele care au fost reanimate. Relatările acestora din urmă corespund cu experiențele transpersonale și coincid între ele (experiențe extracorporale cu retrăirea unor momente din viață, tunelul și luminița de la capătul lui, însoțite de extaz. Reîntoarcerea la viață este resimțită de toți ca fiind dezagreabilă.

În psihoterapia reîncarnării se lucrează pe mai multe planuri cu clienții. Bolnavul este condus în transă, prin regresie până la o existență anterioară concepției. El își retrăiește experiențial nașterea, de la fecundare la expulzare. Bolnavul se vindecă prin reintegrarea în conștiința actuală a unor evenimente dramatice din viața anterioară. Această renaștere) reîncarnare este fenomenul cel mai controversat al psihologiei transpersonale. Totuși, în 1988, în Germania existau aproximativ 800 de psihoterapeuți care practicau vindecarea prin hipnoză.

Psihologia transpersonală recomandă o serie de metode practice:

- psihoterapia transpersonală
- meditații cu tehnici orientale
- autosugestia
- hipnoza

Se propune, de asemenea, o tehnologia care parcurge trei faze:

- stadiul identificării)dobândirea capacității de a controla emoțiile, gândurile și de a fi responsabil de sine, proces ce seamănă cu individuarea lui Jung)
- stadiul dezidentificării (eliberarea treptată de conștiință și de conținuturile sale
- stadiul autotranscendenței (prin care se ajunge la un nou nivel de conștiință, dincolo de orice limite spațiale și temporale.

3. Mișcarea New Age

Mișcarea New Age s-a dezvoltat sub influența psihologiei transpersonale și a filosofiei orientale. Ea promovează paradigma holistă sau „revrăjirea Vărsătorului”

Herman Schulze-Berndt a formulat 5 trăsături definitorii pentru spiritualitatea New Age.

- depersonalizarea lui Dumnezeu
- divinizarea panteistă a omului
- derealizarea lumii (realitatea obiectivă este declarată iluzorie și loc vremelnic de joacă al spiritului pur)
- propovăduirea mântuirii și a automântuirii prin tehnici și ritualuri de dobândire a stării de iluminare
- identificarea răului cu starea de ne-iluminare spirituală.

Acest curent apare sub forma unui neo-gnosticism cu diferite denumiri: teosofie, antroposofie, scientologie, mișcarea Graal.

4. Logoterapia

Întemeietorul ei este Viktor E. Frankl, de formație psihiatru. Concepția sa teoretică și metodologică e cunoscută ca „a treia școală vieneză de psihiatrie”.

Frankl a stat 3 ani în lagărul de la Auschwitz, unde aproape toată familia sa a fost exterminată. A scris peste 20 de volume, traduse în majoritatea limbilor.

Mesajul său este: „credință necondiționată într-un sens necondiționat”. Sartre afirma că omul se inventează pe sine, își proiectează propria sa esență. Pentru Frankl sensul existenței nu este inventat de om ci mai curând descoperit de acesta. Bazându-se pe concepția lui Spinoza care afirma că emoția, care este suferință, încetează să mai

fie suferință din momentul în care se formează o imagine clară și precisă despre ea, Frankl consideră că cine are un scop în viață nu se mai teme de vicisitudinile acesteia.

Logoterapia este o terapie prin Logos (în gr. Sens, spirit dar și rațiune divină, Hristos). Prin această terapie clienții sunt ajutați să-și găsească un sens în viață. Cele trei modalități prin care se poate descoperii sensul vieții sunt:

- acțiunea
- experiența unei valori
- suferință (este o concepție apropiată de cea creștină, unde omul trebuie să fie capabil să găsească un sens suferinței sale)

Bibliografie obligatorie

Mânzat, Ion, (1994), *Istoria universală a psihologiei. Curs*. București, Univ. Titu Maiorescu, p.125-135;

Bibliografie recomandată

Mânzat, Ion, (2002), *Psihologia transpersonală*, Iași, Ed. Cantes, p. 69-76, 131-135, 139-144, 151-155.

CURSUL 10

PSIHOLOGIA COGNITIVA

1. Definiția psihologiei cognitive

Sintagma de "psihologie cognitivă" are două accepțiuni.

a) *în sens restrâns*, ea semnifică studiul detaliat al sistemului cognitiv uman și al subsistemelor sale (memorie, gândire, percepție etc). În acest sens psihologia cognitivă studiază procesările la care este supusă informația între input-ul senzorial și output-ul motor sau comportamental.

De aceea, urmărind să descrie cât mai acurat prelucrările de informație din sistemul cognitiv, psihologia cognitivă și-a elaborat un limbaj propriu și utilizează o metodologie specifică.

b) *în sens extins*, ea poate fi definită ca abordarea tuturor fenomenelor psihice și comportamentale din perspectiva mecanismelor informaționale subiacente.

În prezent s-au creat teorii cognitive ale *emoției* și *stress-ului* (care încearcă să stabilească modul în care procesele cognitive determină emoțiile sau reacția de stress), teorii cognitive ale *motivației* (centrate pe detectarea prelucrărilor de informație în motivație), *psihologia socială cognitivă* (care încearcă să explice comportamentul social prin prisma factorilor informaționali subiacenți), *terapii* de sorginte cognitivă etc.

Sub raport tematic, psihologia cognitivă este o prelucrare a *psihologiei gestaltiste* și *asociaționiste*, de la care a preluat multe teme de cercetare, dar pe care le tratează cu o metodologie mult mai riguroasă, prin paradigma conceptuală a teoriei informației.

Exemplu. Din psihologia gestaltistă s-au preluat principiile gestaltiste (principiile proximității, similarității, al bunei închideri etc.) și au fost integrate în procesarea secundară a informației vizuale.

De asemenea, a fost preluată ideea de bază a asociaționismului, potrivit căreia conținuturile psihice formează lanțuri asociative organizate ierarhic. Ea a fost concretizată în câteva modalități specifice de reprezentare a cunoștințelor cum ar fi rețelele semantice sau schemele cognitive.

Psihologia cognitivă are un caracter bipolar. Ea este în același timp:

- a) o disciplină științifică din cadrul științelor cognitive;
- b) o ramură sau direcție de specializare a însăși psihologiei.

2. Locul psihologiei cognitive în cadrul științelor cognitive și al psihologiei

2.1. Constituirea științelor cognitive.

Familia științelor cognitive este formată din:

- *filosofie* (dar nu existențialismul, ci filosofia analitică, logicile filosofice și epistemologia);
- *lingvistică* (dar numai lingvistica teoretică);
- *inteligență artificială*;
- *neuroștiințe cognitive*;
- *antropologie* (dar numai antropologia culturală);
- *psihologie cognitivă*.

Relațiile dintre științele cognitive au fost schimbătoare. Multă vreme filosofia și neuroștiințele nu au avut relații foarte bune, dar modelarea neoconexionistă a

proceselor cognitive a favorizat apropierea dintre ele. În schimb, antropologia se plasează încă pe un loc secund. Această uitare va fi reparată numai când se vor recunoaște contribuțiile aduse de psihologia socială, căci nu se poate uita importanța factorilor sociali, afectivi, istorici și culturali în explicarea cogniției.

Nașterea științelor cognitive a fost posibilă datorită realizărilor din domeniul *logicii matematice, a ciberneticii și teoriei informației*. Trei evenimente și-au adus o contribuție specială:

- crearea sistemelor formale și definirea calculabilității;
- construirea mașinii Turing
- centrarea atenției asupra fluxurilor informaționale.

a) Într-un *sistem formal* manipularea simbolurilor se face pe baza unor reguli pur sintactice, ceea ce permite demonstrarea teoremelor din axiome, pe baza unor calcule mecanice. S-a teoretizat conceptul de « calculabilitate »

Orice funcție este calculabilă dacă este general-recursivă, adică dacă ea poate fi specificată în mod clar și descompusă într-un număr finit de componente.

Datorită acestei definiții, devenea evident faptul că nu numai funcțiile numerice sunt calculabile ci și orice funcție general-recursivă, de la funcțiile logice elementare până la combinațiile lingvistice sau comportamentele de rezolvare de probleme. Ca urmare, dacă se descoperă o relație funcțională între input-ul și output-ul sau comportamentul unui individ și, dacă această funcție este general-recursivă, adică se poate specifica într-un număr finit de pași, funcția respectivă poate fi reprodusă cu mijloace mecanice.

b) O contribuție deosebită a adus-o și logicianul b, cel care în al doilea război mondial a lucrat pentru spargerea codurilor secrete germane. El a construit o *mașină teoretică cu computabilitate universală*, numită mașina Turing și a indicat modalitatea operativă de stabilire a inteligenței unui sistem artificial. Această procedură cunoscută sub numele de *testul Turing* stipulează că un sistem artificial este inteligent dacă răspunsurile pe care le dă unui observator extern nu pot fi deosebite de răspunsurile pe care le-ar fi dat un subiect uman.

c) În sfârșit, cibernetica și teoria informației au atras atenția lumii științifice asupra *importanței fluxurilor informaționale*. Până în acel moment cercetătorii au vizat numai aspectele substanțiale și energetice ale realității, neglijând dimensiunea informațională. În această perioadă, s-a conștientizat faptul că investigarea informației este nu numai necesară dar și posibilă, elaborându-se primele *teorii matematice ale informației* (Shannon) și primele *mașini de procesare a informației* (von Neumann). Formalizată și convertită în funcții calculabile, informația a făcut posibilă apariția calculatoarelor.

Acestor condiții li se adaugă și faptul că în psihologie, behaviorismul își epuizase potențialul explicativ, ceea ce a determinat o reconsiderare a "cutiei negre". S-a proiectat astfel o viziune asupra psihicului ca *sistem de procesare a informațiilor*.

În acest context *studiul fenomenelor psihice a devenit studiul prelucrărilor pe care le suferă informația între input-ul senzorial și output-ul motor*. (U. Neisser, 1967)

În vara anului 1956 se conturaseră deja două grupuri de cercetare a mecanismelor de procesare a informațiilor: unul la Massachusetts Institute of Technology (MIT), celălalt la Carnegie-Mellon. Un eveniment remarcabil l-a constituit simpozionul organizat de MIT între 10-12 septembrie din același an. Ultima zi a simpozionului, 12 septembrie 1956 este considerată *ziua de naștere a științelor cognitive*.

În acea zi au fost prezentate trei comunicări științifice de referință:

- H. A. Simon și A. Newel au prezentat prima demonstrație pe calculator a unei teoreme logice;
 - N. Chomsky a criticat behaviorismul și a inițiat lingvistica teoretică;
 - G. Miller a prezentat celebrul său studiu referitor la numărul 7+/-2.
- Termenul de "psihologie cognitivă" a fost consacrat de către U. Neisser, care în 1967 a publicat un volum intitulat: Cognitive Psychology.

2.2. Psihologia cognitivă și științele cognitive.

Impactul științelor cognitive asupra psihologiei cognitive este vizibil sub cel puțin trei aspecte:

- nivelul de analiză al fenomenelor cognitive;
- aparatul conceptual utilizat;
- instrumentarul metodologic folosit.

a) În ceea ce privește *nivelul de analiză al fenomenelor cognitive*, acesta este mult mai detaliat față de abordarea tradițională.

Dacă psihologia tradițională realizează o analiză *molară* a proceselor cognitive, psihologia cognitivă întreprinde o analiză *moleculară*.

Exemplu. În mod tradițional, memoria era văzută ca o facultate psihică unitară, guvernată de câteva legi generale, legile memoriei și putea fi măsurată prin teste de recunoaștere și reproducere. O analiză minuțioasă a memoriei cu instrumentarul tehnic și conceptual al psihologiei cognitive a infirmat și teza caracterului unitar al memoriei și pretinsa universalitate a recunoașterii și reproducerii ca metode de evaluare a acesteia.

Au fost puse astfel în evidență memoriile diferite de care dispune subiectul uman (memorii senzoriale, memorie de lucru, memorie de lungă durată, memorie episodică, memorie semantică, memorie explicită, memorie implicită), fiecare cu legități și mecanisme proprii și cu corelate neurobiologice specifice.

Opțiunea pentru acest tip de analiză detaliată, moleculară a proceselor cognitive a fost rezultatul a două presiuni care s-au exercitat asupra psihologiei cognitive. Prima, a fost o *presiune de sus, din partea inteligenței artificiale*. În tentativa ei de a construi sisteme inteligente, ea s-a declarat insatisfăcută de oferta psihologiei tradiționale, a conceptelor clasice, facultăționiste, pentru că numai o analiză în detaliu, componentială putea fi relevantă pentru construcția unor programe de inteligență artificială. Apoi, a existat o *presiune de jos, din parte neuroștiințelor*. În urma descoperirii neurotransmițătorilor, a neuromodulatorilor, a neurohormonilor, a sinapselor electrice, a utilizării tomografiei computerizate, a magnețoencefalografiei etc, s-a creat un decalaj enorm între nivelul de analiză intracelular, extrem de detaliat, practicat de neuroștiințe și analiza molară, în termeni facultăționiști practică de psihologia tradițională. De aceea a fost necesar să se recurgă la o analiză componentială, moleculară a proceselor cognitive, analiză a cărei rezultate să poată fi relevante atât pentru construcția de software inteligent cât și pentru stabilirea unor corespondențe adecvate cu procesele neurobiologice.

b) În ceea ce privește limbajul reclamat de acest nou nivel de analiză al sistemului cognitiv, psihologia cognitivă a fost nevoită să-și dezvolte un nou aparat conceptual. Astfel, sunt curenți folosiți termeni ca: "spațiul problemei", "mediul problemei", "proces modular", "geon", "prototipicalitate", "analiză ascendentă", "analiză decendentă", "reguli de producere", "rețele semantice", "rețele neuromimetice", "regula retropropagării erorii", "regula delta generalizată", "prelucrări distribuite", "scenariu cognitiv", "test implicit", "rest de activare", "procesări subsimbolice", "chunks-uri" etc.

Nu este vorba despre o simplă modificare de limbaj, despre o reformulare a unor vechi concepte, ci despre o *mutație conceptuală*, care a permis abordarea sistemului cognitiv uman dintr-o nouă perspectivă și la un nou nivel de analiză.

În plus, repertoriul conceptual al psihologiei cognitive variază în funcție de cele două paradigme în cadrele cărora se realizează investigarea sistemului cognitiv uman (paradigma clasic-simbolică și paradigma (neo)conexionistă).

c) În ceea ce privește instrumentarul metodologic utilizat, fără îndoială că *experimentul*, ca metodă de producere și de validare a noilor cunoștințe a rămas axa metodologică principală. Dar, se recurge în mod curent și la o altă axă metodologică formată din tripletul *modelare-formalizare-simulare pe calculator*.

Un *model* este o construcție teoretică ce specifică componentele suficiente ale unui mecanism, care generează output-uri specifice din procesarea unor input-uri specifice. Modelul este astfel o ipoteză elaborată care va fi ulterior testată experimental. Aceste procesări, odată specificate sunt *formalizate*, adică transcrise într-un limbaj logico-matematic sau de programare. Odată formalizat, procesul cognitiv este *implementat* pe calculator. Dacă modelarea și formalizarea au fost corecte, atunci calculatorul va simula procesul respectiv, adică va avea aceleași performanțe ca și subiectul uman.

Cele două axe metodologice, experimentul și modelarea-formalizarea-simularea, nu epuizează însă întregul repertoriu metodologic la care recurge psihologia cognitivă. Alte metode utilizate sunt: *analiza protocolului gândirii cu voce tare, înregistrarea mișcărilor oculare, ascultarea dihotomică (diotică)* etc.

Nota specifică a psihologiei cognitive, ca știință cognitivă, o constituie îmbinarea experimentului cu modelarea, formalizarea și simularea pe calculator.

2.3. Psihologia cognitivă și științele psihologice

În măsura în care sunt interesate de modul în care personalitatea umană procesează informațiile, toate ramurile psihologiei sunt marcate de prezența psihologiei cognitive.

- *psihologia clinică* nu se mai poate dispensa de cercetările pe care le-a făcut psihologia cognitivă asupra procesării informației în cazul depresiei, anxietății, fobiilor, schizofreniei etc.

- *psihologia muncii* și *psihologia organizațională* profită din plin de cercetările de psihologie cognitivă asupra luării deciziei, reprezentării cunoștințelor, rezolvării de probleme.

- *psihologia educației* recurge din ce în ce mai mult la cercetările de psihologie cognitivă asupra memoriei de lucru, strategiilor rezolutive, reprezentării cunoștințelor etc.

În plus, au apărut noi direcții de specializare în interiorul acestor ramuri.

Trebuie să reținem însă că influența contingențelor (întăriri pozitive sau negative) asupra comportamentului, expresivitatea emoțiilor, motivația, relațiile interpersonale nu pot fi reduse integral la structuri și prelucrări cognitive.

Teoriile și modelele psihologiei cognitive trebuie să aibă *validitate predictivă*, adică să genereze predicții valide sau cel puțin testabile despre comportamentul uman în situații naturale, cotidiene. Formalizarea și simularea pe calculator nu sunt cerințe naturale și/sau suficiente pentru ca un model al psihologiei cognitive să fie acceptat de comunitatea psihologilor. Se pretinde ca modelul în cauză să genereze predicții testabile și relevante pentru comportamentul uman. În schimb, validitatea ecologică a unei teorii a psihologiei cognitive nu prezintă interes deosebit pentru celelalte științe cognitive, în special pentru inteligența artificială. Măsura în care un model elaborat

satisface unul sau celalalt dintre aceste standarde îl apropie mai mult de științele cognitive sau de psihologie.

3. Ideile fundamentale ale psihologiei cognitive

Câteva idei se desprind din analiza lucrărilor de specialitate:

a) Subiectul uman, în general și sistemul cognitiv, în special, sunt sisteme de prelucrare a informațiilor.

b) Un sistem de prelucrare a informațiilor este, în esență, un sistem de prelucrare a reprezentărilor (simbolice sau subsimbolice).

c) Sistemul cognitiv dispune de o arhitectură proprie ce poate fi stabilită prin analogie cu arhitectura funcțională a computerului (metafora "computer") sau prin analogie cu funcționarea creierului (metafora "creier").

d) Arhitectura sistemului cognitiv se compune din trei elemente: reprezentări cognitive, structuri sau scheme cognitive, operații sau prelucrări cognitive, interrelaționate.

e) Performanțele unui subiect uman pot fi modelate artificial și încredințate spre realizare mașinilor (așa -numitul "sistem expert").

f) În construcția sistemelor expert, formate din baza de cunoștințe, mașina de inferențe, modul de învățare și interfața, psihologia cognitivă se întâlnește cu inteligența artificială.

4. Psihologia cognitivă la ora actuală

În prezent, psihologia cognitivă este extrem de diversificată și neunitară. Astfel, pot fi puse în evidență cel puțin *patru variante de cognitivism* (Marc Richelle, 1987, cf. M. Zlate, 2000, p.236):

- prima variantă descrie și explică mecanismele psihice intervenite între input și output, aducând corecturile necesare behaviorismului actual. Această variantă are implicații *teoretice și metodologice*;

- a doua variantă, numită cognitivism radical, consideră fenomenele interne ca obiect al psihologiei, reducând comportamentul la statutul de simplu indicator al proceselor mentale și avându-și corespondentul în unele terapii cognitive care interpretează comportamentul ca simptom al unei stări interne. Această variantă are implicații *epistemologice*;

- a treia variantă insistă asupra reabilitării subiectului ca inițiator al propriilor sale conduite, de unde și frecvența utilizării unor termeni ca "decizie", "alegere", "selecție" etc. Această variantă are implicații *filosofico-morale*;

- a patra variantă se concentrează asupra studierii mecanismelor cognitive prin opoziție cu cele afective, deschizând astfel drumul către cercetarea inteligenței artificiale. Această ultimă variantă are impact asupra manierei în care se asimilează și se practică psihologia.

Autorul citat ne asigură că prima variantă reprezintă un progres firesc al psihologiei, deși ea nu a schimbat radical obiectul acesteia. A doua variantă ridică semne de întrebare referitoare la articularea cercetării fundamentale cu practica clinică, pentru că proclamă ruptura de psihologia comportamentului. Dacă cea de-a treia variantă este considerată de Marc Richelle tonifiantă pentru că ne ajută să înțelegem unicitatea persoanei, cea de-a patra variantă este considerată unilaterală.

Un alt autor, George Vignaux arată că "multiplele lucrări din ultima vreme evocă o mare controversă referitoare la sensul, natura și arhitectura cogniției. Aceste dezbateri se rezumă la opoziția dintre cognitivismul clasic și cel conexionist, primul făcând deja școală, al doilea abia afirmându-se. Nici o paradigmă unificatoare nu a

depășit această opoziție" (G. Vignaux, 1992, p.311). El vorbește despre "declinul cognitivismului clasic", despre "ruptura dintre el și conexiunism".

În legătură cu psihologia cognitivă persistă întrebarea dacă este o modă sau este mai mult de atât. Pentru a răspunde la această întrebare este necesară o trecere în revistă a criticilor ce se aduc psihologiei cognitive.

a) *O primă categorie de critici* vine din partea celor care deși clamează natura informațională a psihicului, atribuie psihologiei cognitive statutul de curent psihologic, alături de altele, hărăzit dispariției. Aceste critici se caracterizează prin inconsecvență logică pentru că recunoșterea importanței prelucrărilor informaționale implică automat admiterea psihologiei cognitive ca demers științific peren.

b) *O a doua categorie de critici* invocă lipsa de plauzibilitate neuronală a modelelor psihologiei cognitive. De exemplu, se reproșează imposibilitatea găsirii unui corespondent neurofiziologic pentru regulile de producere (perechi de tipul "dacă.....atunci", unde în antecedent este o condiție, iar în consecvent o acțiunea sau operație care se execută dacă condiția este îndeplinită). Aceste critici confundă nivelele de analiză ale sistemului cognitiv, căci informația procesată și structurile anatomice care o realizează sunt lucruri diferite. În plus, modelările neoconexioniste sunt de inspirație neuronală evidentă, plauzibilitatea neurofiziologică fiind unul dintre atuurile lor fundamentale.

c) În fine, o *a treia categorie de critici* vine din partea behavioriștilor. Fără a nega existența unor prelucrări interne a stimulilor, behavioriștii actuali neagă posibilitatea cunoașterii lor prin instrumentarul metodologic utilizat sau neagă rolul cauzal al factorilor cognitivi în inducerea unor comportamente. În ultimul timp însă, tot mai mulți behavioriști se recunosc în noile modelări neoconexioniste ale proceselor cognitive, rețelele neuromimetice fiind considerate de unii ca "un behaviorism mascat" sau "un behaviorism în haine computaționale". În același timp, psihologia cognitivă a început să asimileze tot mai multe din rezultatele experimentale ale behaviorismului, situație care este posibil să favorizeze sinteze, complementarități și asimilări reciproce.

Despre psihologia cognitivă se poate afirma însă, că în măsura în care sistemul bio-psihic uman este un sistem deschis, realizând cu mediul său nu numai un schimb energetic și substanțial ci și unul informațional, ea va avea întotdeauna propriul său obiect de studiu.

Cât timp lumea științifică va fi de acord că sistemul bio-psihic uman este un sistem de prelucrare a informației, psihologia cognitivă este știința care studiază mecanismele acestei prelucrări, adică modul în care un anumit input induce un output specific.

Se poate afirma, de asemenea, că viabilitatea sa este susținută și de caracterul *cumulativ și integraționist*. Psihologia cognitivă a preluat nu numai rezultatele viabile din curențele psihologice anterioare ci și sugestii vagi, dar fertile, pe care le-a supus apoi unui examen experimental și metodologic riguros. În prezent ea poate *explica tot ceea ce a putut fi explicat pe baza teoriilor anterioare dar, în plus, poate să explice și ceea ce acestea nu au reușit să explice*.

Opinii asemănătoare sunt susținute de specialiști reputați din alte domenii. Roger W. Sperry, neurobiolog, laureat al premiului Nobel consideră revoluția cognitivă o revoluție a științei în general. În incertitudinea provocată de multitudinea interpretărilor contestate, spunea el "revoluția cognitivă rămâne o certitudine reală, solidă și reprezintă ceva cu totul special pentru psihologie.

Un lucru este însă limpede, și anume că atât comportamentul uman cât și multe alte fenomene psihice interne *nu sunt reductibile* la procesarea informației.

Aceasta înseamnă că oricât de importantă ar fi, componenta cognitivă nu epuizează complexitatea fenomenelor psihice. Deci, dacă întreaga varietate a fenomenelor psiho-comportamentale nu se poate rezuma la procesări de informație, atunci nici psihologia cognitivă nu se poate substitui psihologiei.

Bibliografie obligatorie

Miclea, M., (1988), *Psihologia cognitivă* în Revista de Psihologie, 2, p.150-153;

Schiopu, U., (1991), *Psihologia cognitivă, inteligența artificială în discuție* în Revista de Psihologie, nr.3-4;

Zlate, M., (2000), *Introducere în psihologie*, Iași, Polirom, p.234-238.

Bibliografie recomandată

Roulin, J.-L.(coord), *Psychologie cognitive*, Paris, Breal, p. 47-49

CURSUL 11

ȘCOALA DE LA GENEVA ȘI ȘCOALA RUSĂ

1. Școala de la Geneva

1.1. Jean Piaget (1896-1986)

Este un reprezentant al neoraționalismului, alături de G. Bacheladr și F. Gonseth. Este considerat ca fiind un sintetist în psihologie: structuralist, funcționalist, genetivist, operaționist, adept al psihologiei conduitei. Gândirea lui se hrănește din genetivism și structuralism.

J. Piaget a avut o înclinație spre științele naturii. Directorul muzeului zoologic din Geneva îi permite să-l ajute în observarea, colecționarea și clasificarea speciilor de animale. El prezintă interes și față de filosofie, vizând spre o teorie biologică a cunoașterii. De asemenea, redactează o schiță a unui neopragmatism, în care gândirea este pusă în legătură cu acțiunea și adaptarea biologică.

La universitate urmează studii de zoologie și paralel cursuri de filosofie. La 21 de ani își susține doctoratul cu o teză despre moluște.

Se îndreaptă spre psihologie, privită ca o cale de mijloc între zoologie și epistemologie. La Paris lucrează în laboratorul lui Binet și cu permisiunea lui T. Simon stă de vorbă cu copii, luând astfel primul contact cu procesul formării operațiilor logice.

A avut ca profesori pe E. Claparede, P. Janet. Din anul 1921 devine colaborator al lui Claparede la Institutul „J.J. Rousseau”, unde în 1933 devine director. A fost profesor la universitățile din Laussane, Geneva, Paris și a rămas până la moarte la direcția „Centrului Internațional de epistemologie genetică”.

1.2. Colaboratorii

La Geneva, Piaget alcătuiște un grup interdisciplinar care este cunoscut sub numele de Școala de la Geneva. Cei mai apropiați colaboratori ai lui au fost B. Inhelder împreună cu care a scris multe cărți și A. Szemirska.

Școala a editat 24 de volume între anii 1957 și 1968 numite „Studii de epistemologie genetică”, elaborate prin colaborări cu psihologi, filosofi, epistemologi, logicieni, matematicieni din diferite țări.

1.3. Contribuții originale și opere principale

J. Piaget a întemeiat noi domenii ale științei:

- psihologia genetică
- epistemologia genetică
- logica operatorie

Psihologia genetică nu se rezumă la descrierea funcțiilor mentale ale adultului, ci încearcă să explice modul lor de formare. Ea se prelungește prin *epistemologia genetică* care este o teorie dialectică a cunoașterii științifice, care face apel la metoda istorico-critică și la metoda psihogenetică. În comparație cu epistemologia tradițională, originalitatea ei constă în transferul problemelor de pe tărâmul filosofic (unde nu există decât reflecție) pe cel al științei (unde avem reflecție plus observție și experiment).

Contribuția majoră o aduce prin explicarea științifică a *dinamicii inteligenței umane*. El construiește un sistem original, aducând invenții metodologice și

conceptuale. Metoda de care s-a servit este metoda clinică (analoagă cu cele adoptate de psihiatrii ca mijloc de diagnosticare).

Piaget a descoperit *caracteristicile inteligenței infantile*:

- egocentrism
- juxtapunere (copilul alătură faptele în mintea sa fără a fi capabil de o sinteză reală)
- sincretism (gândirea se servește de scheme globale care ignoră analiza și disocierile)
- incapacitatea de a înțelege relațiile
- realism intelectual (atribuirea unei valori de realitate obiectivă propriilor viziuni, credințe impresii).

El descrie *particularitățile care disting calitatea psihicului copilului de cel al adultului*:

- realismul infantil (confuzia subiect/obiect, interior/exterior)
- animismul (tendința de a considera obiectele ca fiind vii și capabile de intenționalitate)
- artificialismul (tendința de a considera lucrurile toate ca fiind făcute de om)

O contribuție majoră aduce Piaget prin descrierea *dezvoltării inteligenței în stadii*:

- un an jumătate-4 ani se constituie gândirea preconceptuală (preconceptul este o schemă situată la jumătatea drumului dintre concept și schema senzori-motorie, concept-acțiune)
- 4- 7 ani gândirea este intuitivă)intuiția este considerată o gândire în imagini, limitată la planul reprezentational)
- 7-12 ani este stadiul operațiilor concrete. Operațiile (includerea ierarhică a claselor, seriarea, sinteza) nu sunt realizabile decât în raport cu obiecte concrete.
- după 11-12 ani apare stadiul operațiilor formale sau propoziționale (se trece de la acțiunile mentale raportate la obiecte concrete la operații cu propoziții).

În concepția lui J. Piaget, *stadiul* este un decupaj în evoluția genetică ce satisface următoarele condiții:

- ordinea diferitelor achiziții este neschimbată (ex: noțiunea de „volum” se achiziționează după cea de „grup”)
- fiecare stadiu se caracterizează printr-o structură
- structurile construite la o anumită vârstă devin parte a structurilor vârstei următoare (structurile inferioare se integrează în structuri superioare)
- fiecare stadiu comportă un moment preoperatoriu și un moment de încheiere
- se pot distinge procese de geneză și forme de echilibru finale care sunt întotdeauna relative.

Cercetările actuale efectuate în diferite culturi au confirmat aceste stadii.

Operația este un concept central în teoria lui Piaget.

Piaget afirma: „Noi numim operații acțiunile mentale interiorizate, reversibile și coordonate în structuri totale”. Una din structurile fundamentale în care se integrează operațiile mentale o constituie grupul celor 4 transformări (INRC): identica (I), negația sau inversiunea (N), reciproca (R) și corelativa (C).

Reversibilitatea este o calitate a operațiilor concrete și formale și constă în pentru operațiile concrete:

- inversiune (negație) duce la anularea unui termen ($+A-A=0$)
- reciprocitatea ($A=B$; $B=A$) duce la echivalențe

În ceea ce privește operațiile formale, orice operație comportă una inversă și o reciprocă, precum și o corelativă, care este inversul reciprocei sale).

La acest nivel se constituie un grup comutativ: $NR=C$; $CR=N$; $CN=R$; $NRC=I$, ale cărui transformări sunt operații la puterea a 3-a, pentru că operațiile pe care le leagă sunt la puterea a 2-a.

Puterea de a forma operații asupra operațiilor permite cunoașterii să depășească realul.

Structuralismul genetic poate fi rezumat în teza: „orice structură este o dezvoltare și orice dezvoltare este o organizare”. Piaget a reușit să unească două concepte opuse într-o relație complementară: structură și geneză.

Aceste două concepte au trecut până la Piaget prin interpretări de la „structuralism fără geneză” la „genetism fără structură”.

Structuralism fără geneză a fost o atitudine comună, anterioară ideii de evoluție. Faptul că „orice dezvoltare este o organizare” a devenit clar când s-a constatat că evoluția filogenetică depinde în mare de dezvoltarea embriogenetică și de formarea ontogenetică a fenotipurilor, și nu numai invers, cum se credea.

„Orice organizare este deja o dezvoltare” se datorează faptului că o conservare a propriei organizări nu înseamnă o simplă permanență a unei structuri statice ci rezultatul unor echilibrări continue.

Sinteza structuralismului și genetismului are la bază două principii corelative:

- conservarea în timpul transformării
- construcția transformărilor care asigură echilibrul.

Piaget a adus și alte invenții conceptuale:

- asimilarea și acomodarea ca fețe complementare ale adaptării psihologice
- acomodarea prin depășire

2. Școala rusă

2.1. L.S. Vîgotski (1896-1934)

Este poate cel mai de seamă reprezentant al Școlii ruse de psihologie.

Vîgotski s-a născut în același an cu Piaget și a trăit numai 38 de ani. A studiat concomitent medicina, dreptul, filosofia, psihologia limbile clasice și moderne, literatura. După revoluția din 1917 a fost un timp deputat al Armatei Roșii. A început să lucreze în învățământ, și a creat în cadrul Institutului pedagogic din Gomel, un laborator de psihologia copilului. În 1924, Kornilov, directorul Institutului de Psihologie din Moscova l-a chemat să lucreze cu el, ca urmare a unei comunicări științifice prezentate de Vîgotski la al doilea Congres de psihoneurologie din Leningrad.

Împreună cu A.N. Leontiev și A.R. Luria a început să reformuleze teoriile psihologice punându-le pe baze marxiste. În 1925 a pus bazele unui laborator de psihologie pentru studiul copilului anormal (defectologie și retard mintal). A fost profesor universitar în mai multe universități de U.R.S.S. A murit în 1934 de tuberculoză, scriind pe patul de moarte opera sa cea mai cunoscută, *Gândire și limbaj*.

Vîgotski a elaborat *teoria istorico-culturală asupra psihismului uman*. Scopul său principal era elaborarea unei teorii a „funcțiilor psihice superioare” prin utilizarea metodei genetice, pe care o concepe ca pe o istorie socială. Astfel, inteligența se dezvoltă pe baza unor instrumente psihologice pe care copilul le găsește în mediul social, prin tre care limbajul fiind cel mai important.

El concepe limbajul ca având caracteristici sociale, transformându-se la adult în limbaj interior, ca un mediator necesar între dezvoltare și funcționarea gândirii.

Vîgotski găsește unitatea dintre gândire și limbaj în semnificația cuvântului.

În relația *învățare-dezvoltare* a demonstrat că o învățare bine organizată este generatoare de noi condiții ale dezvoltării

Vîgotski a avut dispute cu Piaget mai ales în ceea ce privește dezvoltarea și formarea inteligenței copilului, uneori câștigându-le.

Pe concepțiile sale s-a clădit ulterior Școala de la Moscova și Școala de la Leningrad.

2.2. Școala de la Moscova

Piotr Ilici Galperin (1902-1988). A dezvoltat, pornind de la Vîgotski și Piaget *teoria formării în etape a acțiunilor mentale*, considerate ca interiorizări ale acțiunilor obiectuale.

Teoria sa se bazează pe structurarea operațională a activității umane. Ca idee de plecare, se consideră că structura unei acțiuni este următoarea:

- scopul care trebuie urmărit pornind de la un motiv
- obiectul supus transformării
- modelul intern sau extern după care se acționează
- operațiile prin care se realizează fizic sau mintal transformările obiectului

Funcțiile îndeplinite de elementele structurale ale acțiunii sunt:

- funcția de orientare – reflectarea ansamblului de condiții necesare îndeplinirii cu succes a acțiunii
- funcția de execuție – transformarea obiectului acțiunii
- funcția de control – urmărirea mersului acțiunii, confruntarea rezultatelor cu modelul dat, realizarea corecțiilor necesare.

În concepția sa acțiunea are patru caracteristici primare:

- forma sau nivelul la care se desfășoară acțiunea în trecerea ei de pe plan ul exterior (material) pe cel intern (mental)
- gradul de generalizare sau măsura în care însușirile esențiale se disting de cele neesențiale în realizarea acțiunii
- plenitudinea operațională sau gradul de desfășurare a acțiunii
- grad de asimilare a acțiunii sau nivel de automatizare

Din acestea decurg alte caracteristici secundare: caracter rațional, grad de conștientizare, grad de siguranță.

În teoria lui Galperin, centrale sunt mecanismele de orientare și interiorizare. Astfel, în varietatea acțiunilor umane el identifică trei tipuri de orientări:

- Tipul 1 - este caracterizat prin cunoașterea insuficientă a notelor obiectului. Ca atare acțiunea se desfășoară lent, cu încercări și erori.
- Tipul 2 – este caracterizat prin completitudine. Acțiunea se desfășoară repede, fără erori, este stabilă, însă are capacitatea limitată de transfer.
- Tipul 3 – este caracterizat tot prin completitudine, dar în plus se dispune de metode de identificare a întregii clase de obiecte. Acțiunea capătă astfel largi posibilități de transfer.

Etaple formării operațiilor și acțiunilor:

- etapa 1 – construirea bazei de orientare a acțiunii. Se formează schema structurii fundamentale a fenomenelor unite în noțiune și algoritmul acțiunilor.

- etapa 2 – se referă la desfășurarea acțiunii în plan mintal, care cuprinde mai multe sub-etape:

- a) acțiunea obiectuală
- b) acțiunea obiectivată, în sensul că se iau în considerație numai însușirile esențiale
- c) transferarea acțiunii obiectuale și obiectivate la nivelul, prin care se va trece de la nivel reprezentational la nivelul gândirii
- d) comunicarea pentru sine sau în limbaj extern

e) vorbirea interioară sau desfășurarea acțiunii în planul limbajului intern, unde atât acțiunea mentală cât și comunicarea sunt scurtate. Ca urmare schema și algoritmul se vor transforma în noțiuni

- etapa 3 – constă în controlul schemei și algoritmului conform modelului inițial.

Teoria lui Galperin afirmă în esență că procesul de învățare eficientă se desfășoară de la acțiuni obiectuale la manifestarea lor mentală, bazată pe mecanismul verbalizării. Astfel, gândirea devine un mecanism de orientare a acțiunii

Alexandr Romanovici Luria (1902 – 1977) a fost neurolog și psihoneurolog. S-a ocupat cu studiul funcțiilor superioare ale omului în relație cu mecanismele cerebrale

A.N. Leontiev a elaborat psihologia activității umane care este compusă din operații și acțiuni.

2.3. Școala de la St.Petersburg

Școala s-a ocupat de psihologia personalității, în special de caracterologie

Reprezentanți:

A.G. Konalev distinge în caracter două aspecte:

- forma (temperament, voință, deprinderi)
- conținut (motive, atitudini, concepție despre viață)

B.G. Ananiev a arătat că însușirile de tip de sistem nervos, stabilite de Pavlov nu sunt decât premise naturale. Esența construirii caracterului o constituie luarea în stăpânire a trăsăturilor native, prin modelare și enculturație.

V.N. Measișcev propune atitudinea ca unitate componentă a caracterului. Aceasta este definită prin:

- electivitate
- constanță
- generalitate
- dinamism

Atitudinea are o semnificație, reprezentând o valoare. El consideră că atitudinile rezultă din interiorizarea relațiilor sociale. Din punctul de vedere al structurii, atitudinea are componente, afective, cognitive și comportamentale. Measișcev consideră că atitudinea are o bază motivațional-afectivă, dezvoltată intelectual și realizată voluntar.

În concepția sa atitudinea are:

- o componentă incitativ-orientativă și selectiv-evaluativă
- o componentă efectorie, operațională

Pornind de la Marx el a grupat atitudinile în categorii: atitudini față de societate, muncă, oameni, propria persoană.

2.4. Școala gruzină

D.N. Uznadze, R. Natdze, M. Pranghisvili și N.L. Eliava au elaborat conceptul de „ustanovka”, ceea ce înseamnă orientare, atitudine, dispoziție, tradus prin cuvântul „montaj”. Montajul constituie o atitudine latentă care se impune în comportament, o structură internă dobândită la nivel inconștient.

Uznadze consideră că inconștientul nu este decât totalitatea montajelor.

Pranghisvili consideră stereotipul dinamic ca substrat neurofiziologic al montajului. De menționat că montajul nu este un concept fiziologic ci unul psihologic pentru că se definește prin conținutul psihic al interacțiunii trebuință-situație.

Bibliografie obligatorie

Mânzat, Ion, (1994), *Istoria universală a psihologiei. Curs*. București, Univ. Titu Maiorescu, p.136-144;

Bibliografie recomandată

Parot, Francoise și Richelle, Marc (1995), *Introducere în psihologie. Istoric și metode*, București, Ed. Humanitas, p. 125-128

CURSUL 12

ȘCOALA FRANCEZĂ ȘI ȘCOALA AMERICANĂ

1. Școala franceză de psihologie

A pus un accent deosebit pe probleme medicale și de neuropsihiatrie. Contribuțiile aduse se înscriu în domeniile:

- psihologie medicală
- neurofiziologie
- psihopatologie

Unul dintre întemeietorii Școlii franceze de psihologie este **Jean Martin Charcot** (1825-1893). Doctor în medicină, șef de serviciu la spitalul Salpêtrière, a colaborat cu A. Vulpin la studiul patologiei bătrânilor și al maladiilor neurologice.

La Salpêtrière începe să se studieze epilepsia și isteria. El este obligat să recunoască faptul că istoria nu se datorează unor leziuni anatomice ci unor leziuni funcționale. El va descrie tabloul clinic al nevrozei cu manifestări critice și intercritice și evoluția sa. Prin hipnoză va vindeca multe cazuri de isterie.

Mai târziu, acest edificiu clinic va fi distrus de elevul său Babinski.

1.1. Premergătorii psihologiei franceze

Pierre Janet (1859 – 1947) este psiholog și psihiatru francez elev al lui Charcot și a elaborat o operă psihopatologică bazată pe conceptele de „tensiune” și „forță psihică”. Este întemeietorul psihologiei conduitei.

Theodule Ribot (1839 – 1964), filosof și psiholog francez care a adus contribuții în domeniul psihopatologiei și al afectivității. Este considerat ca principal promotor al psihologiei experimentale.

Henri Pieron (1881 – 1964), psiholog și psihofiziolog francez, cu contribuții în psihologia diferențială și în psihologia experimentală. Este considerat ca principalul fondator al psihologiei științifice în Franța.

1.2. Figuri reprezentative ale psihologiei franceze

Henri Wallon (1879 - 1962), filosof, medic și om politic. Are o concepție evoluționistă, de sorginte marxistă, în psihologia copilului. A fondat revista științifică „Enfance”.

Rene Zazzo (1910 -). Este specialist în psihologia debilității mentale și a gemenilor. Este un precursor al psihologiei franceze școlare. Are o dublă carieră de cercetător și clinician. Teza sa de doctorat asupra gemenilor, cuplului și persoanei a fost îndrumată de Piaget.

El devine celebru prin lucrările sale asupra examenului psihologic global asupra copilului și prin introducerea conceptului „heterocronie” în abordarea diferitelor forme de debilitate mentală.

Paul Fraise (1911 -). A realizat sub conducerea lui J. Piaget „Traite de psychologie experimentale”. El s-a afirmat ca specialist în psihologia timpului. A fost Director la Ecole des Hautes Etudes, profesor de psihologie experimentală la Universitatea Rene Descartes, a condus Institutul de Psihologie al Universității din Paris și Președinte al Uniunii Internaționale de psihologie științifică.

Jacques-Marie Lacan (1901 – 1981) este medic și psihiatrist. Pledează pentru întoarcerea la Freud. Este fondatorul Școlii freudiene de la Paris.

Daniel Lagache (1903-1972). Medic, psihiatrist și psiholog este considerat fondatorul psihologiei clinice în Franța.

2. Școala americană de psihologie

Își are rădăcinile la W. James și J. Watson. Cunoaște un mare avânt după cel de-al doilea război mondial. Este considerată astăzi drept cea mai avansată și diversificată școală de psihologie din lume.

2.1. Psihologia factorială și multifactorială (C. E. Spearman)

Psihologia factorială se bazează pe analiza factorială.

Analiza factorială este un mijloc statistico-matematic de condensare a numărului de variabile și de stabilire a unor relații structurale între variabile.

Charles E. Spearman a aplicat analiza factorială în psihologie în baza unei teorii a ierarhiei factorilor, iar ulterior, în urma unor perfecționări, s-a ajuns și la determinarea unor factori generali, de grup și speciali.

Există mai multe variante de analiză factorială. Cele mai cunoscute sunt:

- metoda componentelor principale
- metoda centroidă

Analiza factorială s-a dezvoltat în SUA datorită utilizării calculatoarelor în obținerea matricilor și tabelelor de corelație.

2.2. Psihologia creativității și a inteligenței

„Creativitate” este un concept inventat de G. Allport, în anul 1938.

Joy Paul Guilford elaborează teoria trăsăturilor și factorilor creativității: flexibilitate, fluiditate, originalitate și elaborare.

A. Taylor a realizat o interpretare sistematică a creativității ajungând la 5 niveluri de creativitate:

- creativitate expresivă
- creativitate productivă
- creativitate inventivă
- creativitate emergentă

Paul Torrance a construit teste de creativitate pentru copii.

Sunt cunoscute metode de dezvoltare a creativității în grup.

- brainstorming (A.F. Osborn)
- sinectica (W. Gordon)

A.F. Osborn. **Brainstorming-ul** sau „asaltul de idei” este bazat pe principiul libertății de opinie în cadrul unui grup (frica paralizează imaginația). Principiul constă în separarea ideilor de evaluarea lor și este de inspirație freudiană.

Tehnici concrete utilizate:

- suspendarea cenzurii critice a grupului (separarea momentului de generare a ideilor de cel al evaluării lor)
- constituirea și antrenarea specifică a grupurilor (nr. de membri redus, max.12)
- însușirea și exersarea procedeelor euristice și de imaginare, cultivarea motivelor și atitudinilor creative.

Cele 4 principii ale brainstorming-ului:

- se caută mai mult cantitatea de idei decât calitatea lor
- nu se critică de loc
- se fac asociații pe baza ideilor emise de alții
- imaginația liberă este încurajată, chiar dacă ideile par extravagante, important fiind să se iasă de pe drumul bătut.

Procedura de aplicare a brainstorming-ului:

- managerul care conduce grupul, special instruit și antrenat, anunță problema de rezolvat

- sunt amintite cele 4 principii
- se stimulează și încurajează producția de idei (o metodă o constituie *cheek-list-ul* care conține verbe stimulative: augmentare, adăugare, multiplicare, combinare, transformare etc.)

- se înregistrează toate ideile emise
- o comisie de experți evaluează și triază ideile, ierarhizându-le după valoare și utilitate

O ședință de brainstorming durează între o jumătate de oră și o oră.

William J. Gordon a început să se ocupe de sinectică în 1944. Sinectica are aspecte comune cu brainstorming-ul, dar și aspecte specifice. Caracterul specific este dat de utilizarea metaforelor (se utilizează 4 tipuri de analogii: personale, directe, simbolice, fantastice) și analogiilor. Se sprijină pe două metode principale:

- a face străinul familiar
- transformarea familiarului în străin

Liderul nu îngăduie ca vreun membru să fie pus în defensivă. Grupul sinectic este format din 5-7 persoane: lider, clientul expert și participanții, iar durata nu trece de o oră.

Joy Paul Guilford și colaboratorii au creat *un model al intelectului uman*, în care se detașează operațiile, conținuturile și produsele.

Operații. 5 tipuri de operații intelectuale: *cogniția* (detectarea informațiilor la nivel intelectual), *memoria*, *operarea divergentă* (producția divergentă operează de la unitate la diversitate, acceptă coexistența contrariilor), *operarea convergentă* (reducerea diversității la unitate, cu o desfășurare riguros organizată și care vizează o singură soluție) și *evaluarea* (judecățile ce privesc exactitatea, calitatea, corespondența și aplicabilitatea informațiilor; este o funcție a gândirii critice).

Conținuturi. 4 feluri de conținuturi ale proceselor intelectuale: *imagini* privind proprietățile obiectelor și fenomenelor, *simboluri* (semne, coduri, limbaje), un conținut *semantic* referitor la înțelesuri, semnificații și sensuri subiective, un conținut *comportamental* prin care se desemnează schemele de conduită și raportare.

Produse. 6 produse ale activității intelectuale: *elemente, clase, relații, sisteme, transformări, implicații*.

Paul Popescu Neveanu consideră că:

- cel mai bine delimitate sunt conținuturile
- de la operații lipsesc asociațiile
- produsele sunt discutabile pentru par a fi prea puține
- transformările sunt mai curând operatori

Rezultatele lui Guilford duc spre un model multifactorial al compoziției intelectului (un paralelipiped care are pe o dimensiune operațiile, pe alta conținuturile și pe o a treia produsele – $5 \cdot 4 \cdot 6 = 120$ cubulețe).

„Fiecare celulă a acestui model desemnează o anumită capacitate care poate fi descrisă în termenii operației, conținutului și produsului și pentru fiecare celulă în punctul ei de intersecție cu altele se realizează un mod unic de îmbinare a unei operații cu un conținut și un produs”.

Guilford adaugă 4 caracteristici globale ale funcționării sistemului intelectual: flexibilitate (restructurare sau schimbare promptă a direcției), fluiditate sau cursivitate, originalitate și elaborare.

R. Meili este autor al unei baterii de teste de inteligență. A stabilit caracteristicilor inteligenței: plasticitate (restructurare), complexitate structurală,

globalizare (reunire într-un tot al elementelor) și fluiditate (modificări de direcție prin care se evită fixismul).

L. Thurstone a determinat 8 factori comuni pentru inteligența umană:

- raționamentul deductiv (D)
- raționamentul inductiv (I)
- memoria (M)
- aptitudinea numerică (N)
- rapiditatea percepției (P)
- aptitudinile spațiale (S)
- comprehensiunea verbală (V)
- fluența verbală (W)

Clarck Hull stabilește pe lângă inteligența abstractă, una tehnică, apoi inteligența socială (menționată și de Paul Janet) și inteligența administrativă (organizațională).

R. B. Cattell distinge o inteligență cristalizată, aplicabilă la situații ale mediului cultural (mai puternică la copii și bătrâni) și una fluidă ce răspunde la situații complet noi (mai puternică la vârsta adultă).

Psihologia americană a construit cele mai multe și mai eficiente baterii de teste de inteligență:

- Bateria Wechsler-Bellevue (WAIS pentru adulți și WISC pentru copii)
- Matricele progresive Raven
- Bateria Meili
- Bateriile Guilford

2.3. Psihologia persoanei

Bazele psihologiei persoanei au fost puse de G. Allport și R.B. Cattell.

G. Allport

Personalitatea a fost definită de Allport ca „unitate a sistemelor dinamice prin care se efectuează o adaptare originală”.

Tot Allport a elaborat un model ierarhic al sistemelor de personalitate. El păstrează pentru caracter sensul original de „gravare”. În concepția lui G. Allport personalitatea nu este niciodată perfect unificată, dezvoltarea personalității presupunând integrare și diferențiere. Personalitatea este un sistem deschis și în creștere.

R.B. Cattell consideră personalitatea ca pe un sistem al deprinderilor subiectului care permit o previziune a comportamentelor sale. Scopul pe care și-l propune Cattell este predicția comportamentelor.

În concepția sa factorii sau trăsăturile de personalitate sunt unități structurale fundamentale, constituind niște reacții-tendințe, relativ stabile ale personalității. În acest sens, el distinge:

- trăsături de suprafață (corelează între ele, dar nu corespund unui factor pentru că nu provin din aceeași sursă)
- trăsături sursă (provin dintr-o sursă unică și pot fi:
 - trăsături constituționale (își au originea în condițiile interne ale organismului)
 - trăsături ambientale (derivă din influențele mediului)

Prin Chestionarul 16 PF el a identificat 16 trăsături sursă.

Tot Cattell a elaborat 3 tehnici de evaluare a personalității:

- tehnica L (L-data) – evaluări realizate de observatori
- tehnica Q (Q-data) – evaluări realizate prin chestionare, inventare și scale de atitudini

- tehnica T (T-data) – utilizează date din teste care rezistă la falsificări
- Cattell utilizează două forme de analiză factorială:
- metoda R (mari cantități de date colectate de la mari eșantioane)
- metoda P (mari cantități de date culese de la un singur subiect, pe o perioadă mare de timp)

În epoca actuală psihologia americană tratează personalitatea într-o viziune neopsihanalitică.

Se dezvoltă teorii ale învățării sociale (proces de asimilare a experienței sociale manifestat prin schimbări ale conduitei).

N.E. Miller și **J. Dollard** formulează prima teorie a învățării sociale și conservă termenul în accepțiunea sa de învățare a experienței concentrate în norme, valori și roluri sociale, în modele de comportament în contexte micro sau macro-sociale. O extindere a teoriei lor o face **A. Bandura** care dezvoltă o teorie a învățării sociale pornind de la teoria contiguității mediată de stimul.

J. Rotter elaborează o teorie a învățării sociale având în centru „locusul de control” care se referă la locul (extern-social / intern-psihic) controlului care produce întărirea.

Lawrence Kohlberg descoperă trei nivele ale dezvoltării morale:

- nivelul preconvențional – regulile sociale sunt externe Self-ului (în acest stadiu se află copiii sub 9 ani, adulții și adolescenții criminali)
- nivelul convențional – regulile sunt interiorizate. Se acționează într-un anumit fel pentru a fi laudat și acceptat de alții, mai ales de cei cu autoritate (majoritatea adolescenților și adulților)
- nivelul postconvențional – atins de persoanele care își definesc valorile în termeni de principii alese de ei înșiși.

Preconvenționalii se concentrează doar asupra drepturilor proprii

Convenționalii se consideră membrii ai societății

Postconvenționalii consideră că mai întâi este individul și apoi societatea. Ei sunt democrați. Calitățile lor sunt: demnitatea, unicitatea, binefacerea

Robert Hogan dezvoltă teoria calității dramaturgice („Tu ești rezultatul percepției tale asupra modului în care te văd ceilalți oameni”).

George Kelly elaborează în anul 1955 teoria constructelor personale, o teorie cognitivă a personalității care va fi dezvoltată de D. Bannister. Conform acestei teorii oamenii încearcă să anticipeze viitorul construind un cadru conceptual. Constructele personale devin astfel niște lentile măritoare legate între ele prin care oamenii privesc propriul univers.

Constructul este un concept bipolar, care este un mod de a categorisi asemănările și diferențele

Fiecare om are un sistem personal de constructe ierarhizate.

Bibliografie obligatorie

Mânzat, Ion, (1994), *Istoria universală a psihologiei. Curs*. București, Univ. Titu Maiorescu, p.136-144;

Bibliografie recomandată

Parot, Francoise și Richelle, Marc (1995), *Introducere în psihologie. Istoric și metode*, București, Ed. Humanitas, p. 130-133; 113-122

CURSUL 13

ISTORIA PSIHOLOGIEI ROMÂNEȘTI 1

1. Gândirea psihologică românească în a 2-a jumătate a secolului XIX

1.1. Preocupările din domeniul psihologiei ale lui Titu Maiorescu (1860 – 1890)

Și-a dorit mereu să scrie o carte de psihologie, dar nu a reușit niciodată. Ceea ce l-a împiedicat era „greutatea firească de a explica pasiunile”.

Totuși, el susține patru cicluri de „prelecțiuni” sub titlul „cercetări psihologice”, la Iași și la București. În concepția sa:

- respinge concepțiile materialist-vulgare și reducerea psihologiei la fiziologie
- fiind un adept al metafizicii era preocupat de procesele de cunoaștere, de temperament, de inteligență, hipnotism
- a popularizat psihofizica în România și a stârnit interesul lui Șt. Mihăilescu și C. Leonardescu pentru ea.

1.2. Concepția psihologică a lui Vasile Conta (1845 – 1882)

V. Conta a făcut studii comerciale la Anvers, un doctorat în drept la Bruxelles. A fost profesor de Drept civil la Iași și Ministru al Instrucțiunii Publice (1880). Moare la vârsta de 37 de ani.

A fost un promotor al evoluționismului și ateismului. În filozofie vine cu „Teoria fatalismului” și cu o teorie originală asupra ondulațiunii universale. Teoria fatalismului este un adevărat manual de psihologie:

- afirmă că sufletul nu este o secrețiune, ci este o funcțiune, și tocmai pentru aceea el este nematerial, ceea ce reprezintă o critică a materialismului vulgar.
- viața psihică este expresia raportului dintre obiect și subiect, reprezentând o unitate a obiectivului și subiectivului
- concepe imaginația sub trei forme:
 - imaginație învigoritoare – puterea de a reînvia întipăriturile de g. radul 1 (imaginile obiectelor din exterior) în lipsa experienței externe
 - imaginație creativă – puterea de a croi imagini care nu corespund cu lucrurile externe, imagini create prin participarea emoțiilor
 - imaginație inventivă – arta de a atinge un scop în activitatea practică, științe, arte.
- acordă importanță explicării conștiinței de sine și autoobservației retrospective

1.3. Constantin Leonardescu (1844 – 1907)

Leonardescu a fost profesor de filozofie la Iași și colaborator la convorbiri literare. Este autorul unui manual de psihologie intitulat „Psihologie experimentală”, iar în 1892 publică lucrarea numită „Principii de psihologie”.

În lucrările sale Leonardescu citează pe Secenov, Ribot, Wundt, Binet:

- în „Principii de psihologie” afirma că „sufletul nu poate fi condiționat de o anumită parte a corpului, ci de unitatea tuturor părților sale”. „Sufletul nu este decât un rezultat al ciocnirii noastre cu lumea și nu un produs supranatural”.
- el definește psihologia: „știința faptelor psihice sau a stărilor vieții de relațiune și a raporturilor dintre aceste stări. Viața psihică este viața de relațiune”.

- despre conștiință, Leonardescu afirmă că este forma cea mai înaltă de reflectare a realității, specific umană, „ultimul termen al dezvoltării”, „partea superioară a activității mentale”.

2. Primele cursuri și primele laboratoare de psihologie experimentală

2.1. Eduard Gruber (1861 – 1896). Primul curs și primul laborator de psihologie experimentală

Numele său este legat de primul curs și de primul laborator de psihologie experimentală, la Iași, în 1893.

Tatăl său a fost arhitect german, mama sa româncă era înrudită cu Al. Ion Cuza. Gruber a făcut facultatea de litere. A fost profesor la Facultatea de litere și filozofie a Universității, dar și la catedra de psihologie, pedagogie și estetică din Iași, în calitate de suplinitor al prof. Ion Găvănescu. În 1893 începe primul curs de psihologie experimentală din România.

2.2. Contribuțiile lui Nicolae Vaschide (1873 – 1907) la constituirea psihologiei românești

Face Facultatea de litere și filosofie, susținând o lucrare de licență despre „Senzațiile vizuale”. În 1895 vine A. Binet la București pentru a susține un curs de psihologie experimentală, la invitația fostului său coleg de la liceul Louis le Grand, Take Ionescu. Vaschide audiază cursurile, se face remarcant și e invitat să lucreze ca „atașat” la Laboratorul său de la Sorbona.

Vaschide va lucra la cele mai importante laboratoare de psihologie din Franța, până la moartea sa, la 33 de ani. În 1904 publică lucrarea „Techniques de psychologie experimentale, la care colaborează și H. Pieron. Apariția acestei cărți constituie un moment important în procesul de experimentalizare a psihologiei, în evoluția sa spre știință.

Vaschide a fost preocupat de următoarele problematice:

- psihofiziologia organelor de simț
- psihopatologie
- psihologia activității mentale morbide (La logique morbide – 4 volume, 1903)
- somnul și visele, visele profetice, valoarea semiologică a viselor, fenomenele telepatice (Le sommeil et les rêves, 1911 – bazat pe cercetări personale și într-o concepție experimentalistă).

Vaschide este recunoscut ca un savant care a contribuit la progresul psihologiei experimentale mondiale.

2.3. Constantin Rădulescu-Motru (1868 – 1957)

Este profesor la Universitatea București, membru al Academiei și președinte al ei. A făcut Facultatea de filozofie și Litere la București având ca profesor pe Titu Maiorescu, pe care o continuă la Paris (College de France și Ecole des Hautes Etudes) și la Leipzig, 3 ani, avându-l ca profesor pe Wundt. Teza sa de doctorat se intitula „Despre dezvoltarea teoriei lui Kant asupra cauzalității în natură”, și ea va fi citată de H. Bergson.

Întors în țară va fi bibliotecar al Fundației Universitare, apoi conferențiar la Facultatea de Filozofie și Litere.

În anul universitar 1897-1898 va ține primul curs de psihologie experimentală la Universitatea București.

El a fundamentat teoretic și metodologic psihologia ca știință autonomă în lucrarea „Problemele psihologiei” în 1898. ”Psihologia științifică nu are cătuși de puțin intenția ca să treacă cu vederea deosebiriile dintre legile psihice și cele mecanice; reducerea psihologiei la fiziologie e tot atât de inadmisibilă ca și reducerea ei la rezultatele dobândite prin introspecție”

Rădulescu-Motru crede în necesitatea unei a doua emancipări a psihologiei, emanciparea de fiziologie, prima fiind emanciparea de metafizica spiritualistă.

A elaborat un sistem filosofic denumit „personalism energetic”, îmbinând personalismul cu energetismul lui W. Ostwald, pentru care personalitatea este o formă de energie, un moment al energiei. Pentru Rădulescu-Motru, personalitatea este o direcție a energiei. El vede în univers o finalitate imanentă cerută de conservarea personalității.

În 1906 înființează la Universitatea din București primul laborator de psihologie experimentală.

2.4. Contribuțiile unor savanți români din științele conexe.

Paralele în epocă, apar preocupări de psihologie la savanți din științele conexe: fiziologie, neurologie, endocrinologie:

Ion Athanasiu.

A fost medic veterinar. Pleacă la specializare la Paris și Bonn. Lucrează cu Ch. Richet, apoi cu G. Marey la Institutul internațional de fiziologie experimentală de la Boulogne sur Seine

Este considerat un pionier al electrofiziologiei nervoase:

- susține necesitatea folosirii fiziologiei în studierea funcțiilor psihice
- militează pentru constituirea psihologiei ca știință obiectivă
- în concepția sa viața psihică este rezultatul activității nervoase

Gheorghe Marinescu

A fost medic la București. A studiat la Paris, la clinica lui J. Charcot. A făcut călătorii de studii în Germania și Belgia, Anglia, Olanda și Italia. Și-a susținut teza de doctorat la Paris. Întors în țară devine Șeful serviciului de boli nervoase de la spitalul Sf. Pantelimon, apoi profesor la clinica bolilor nervoase și electroterapie de la Facultatea de medicină din București.

În 1909 publică lucrarea clasică „La celule nerveuse” cu o prefață scrisă de savantul Santiago Ramon y Cajal.

Preocupările sale de psihologie sunt întâi sporadice, apoi se structurează într-o concepție psihologică personală. Probleme de psihologie abordate:

- psihogeneza unor paralizii provocate prin intermediul imaginației, în cazuri de isterie

- neuropatologia unor fenomene psihice și psihopatologia limbajului
- tratamentul psihic în terapeutică
- studii asupra audiției colorate
- autoscopie, automatism și somnambulism
- metodele psihologiei
- hipnotism, bătrânețe, localizări cerebrale, amnezii, isterie

G. Marinescu pledează pentru unitatea neurologie-psihologie și este considerat întemeietorul Școlii românești de neurologie.

În ceea ce privește psihologia, contribuțiile sale se înscriu pe linia emancipării acesteia de metafizica spiritualistă și constituirea ei ca știință experimentală.

Constantin Parhon

Își începe cariera în domeniul neurologiei cu G. Marinescu.

În 1909, împreună cu M. Goldstein publică primul tratat de endocrinologie din lume – „Les secretions internes”.

În 1943 scrie despre „Rolul hormonilor în viața psihică”.

Parhon afirmă: „psihologia este un mare capitol al biologiei; secrețiile endocrine joacă un rol important în viața psihică, ele putând influența atât intensitatea cât și viteza proceselor”.

2.5. Dimitrie Drăghicescu și dezvoltarea psihologiei sociale

A fost sociolog, filosof, diplomat, militant pentru desăvârșirea unității naționale a românilor. A fost unul dintre promotorii Ligii Națiunilor.

El dezvoltă o filozofie socială vest-europeană, depășindu-i în anumite privințe de E. Durkheim și G. Tarde:

- subliniază specificitatea determinismului social
- consideră că evoluția socială se face în direcția transformării omului în personalitate morală

În anul universitar 1905-1906 predă pentru prima oară în România un curs de Psihologie socială.

În 1907 publică la Paris „Le probleme de la conscience. Etudes Psychosociologiques”, care a fost citat și de G. Tarde. În această lucrare afirmă că omul nu poate fi cunoscut decât în contextul istoric și socio-cultural: „știința psihologiei pentru a merita acest nume trebuie să tindă spre o psihologie inter-individuală”.

Bibliografie obligatorie

Mânzat, Ion, (1994), *Istoria universală a psihologiei. Curs*. București, Univ. Titu Maiorescu, p. 269-235.

Bibliografie recomandată

Kiss, J.-F. (2013), *Istoria și istoriografia psihologiei în Romania* în Revista de Psihologie, vol.59, nr. 4, p. 331-342

CURSUL 14

ISTORIA PSIHOLOGIEI ROMÂNEȘTI 2

1. Dezvoltarea psihologiei în România după cel de-al doilea război mondial

1.1. Școala de la București (Constantin Rădulescu-Motru, Mihai Ralea, Gheorghe Zapan, Traian Herseni, Paul Popescu-Neveanu, Ursula Șchiopu, Tatiana Slama-Cazacu, Mihai Golu)

Întemeietorul Școlii de la București este Constantin Rădulescu-Motru.

El a înființat și condus Revista de filozofie și Analele de psihologie (1934-1944). Dintre contribuțiile sale:

- a arătat legătura dintre procesele psihologice și cele fiziologice
- a încurajat dezvoltarea cercetărilor experimentale de laborator
- a luat în considerare activitatea factorilor sociali asupra vieții psihice.

Mihai Ralea (1896-1964) a fost sociolog, psiholog, estetician, filosof, eseist, om politic. A dat numele Institutului de Psihologie al Academiei Române.

Are o licență în filozofie, litere și drept, la Paris, un doctorat în științe economice și politice. La Sorbona devine doctor în litere. Predă la Universitatea din Iași și apoi din București. Din 1944 devine șeful Catedrei de Psihologie a Universității București, ținând cursuri de Psihologie generală și Istoria psihologiei.

În 1955 a fondat Revista de Psihologie. În 1948 devine membru al Academiei. Este primul director al Institutului de Psihologie. De asemenea este fondator și prin președinte al Asociației Psihologilor din România.

Cele mai fecunde idei ale sale se găsesc în lucrarea „Explicarea omului” (1946), lucrare de antropologie filosofică și de psihologia personalității.

- el a subliniat capacitatea omului de a depăși condiția biologică prin inhibiție și autoobstacolare, prin viața în slujba valorilor și creației.

- a dezvoltat o dialectică a datului și construitului

- consideră că sensul evoluției omului îl constituie o anumită eliberare de necesitatea imediată a condițiilor exterioare

- a subliniat condiția culturală a psihismului și rolul inconștientului

- a pus la bazele psihismului uman capacitatea de amânare (introducerea unor momente intermediare între stimul și reacție)

- radicalizează diferența dintre psihicul uman și animal în sensul că animalul se comportă extatic (impulsiv, reacții explozive și nemijlocite), pe când omul se comportă ascetic, prin amânare, trăsătură specifică a condiției umane (ezitări, autocreație de obstacole)

- analizează funcțiile psihice în lumina ideii de amânare:

Percepția este prezentată ca un act suspensiv, în opoziție cu reflexul, care este o descărcare imediată, implicând atenție și izolarea obiectului percepției.

Atenția este un fenomen de monoideism, opus distracției.

Inteligența presupune o funcție transformatoare care înlătură actele stereotipe.

Voința constă într-o victorie asupra impulsurilor și stărilor naturale. Este momentul în care procesul de așteptare în vederea unei rezolvări ideale se realizează deplin.

Curba evoluției este astfel *de la izbucnire la amânare*.

P. Janet a vorbit despre „acte suspensive”, S. Freud despre refulare. Ralea a arătat însă această tendință este mai generală, cuprinzând tot psihismul.

- consideră că inconștientul nu are tendințe sociale, precum conștiința. Definește inconștientul „ca o deprimare, o cădere dintr-o fază sufletească superioară și recentă (conștiința) într-o stare primitivă și veche, cădere datorată oboselii centrilor nervoși”.

- în psihismul uman el distinge două tendințe:

a) o tendință progresistă care dezleagă probleme noi, face combinații neașteptate, conștiința fiind cea care asigură adaptarea la condiții noi (funcția progresivă)

b) o tendință conservatoare, menită să repete acțiuni utile, inconștientul fiind cel care păstrează experiențele anterioare, automatizate, stereotipizate (funcția conservatoare)

Inconștientul este văzut ca un rezervor care permite momente de repaus și reorganizare a conștiinței.

Gheorghe Zapan (1897-1976)

A fost psiholog, matematician, cibernetician, pedagog, filosof, jurist. I-a avut ca profesori pe A. Einstein, W. Kohler, A. Schrodinger. Și-a susținut doctoratul în științe și filozofie la Berlin cu teza „Exercitabilitatea unor teme. Contribuții la psihologia proceselor de învățare și exercițiu”. Devine conferențiar la Catedra de psihologie a Universității București. În 1968 devine membru al Academiei de științe din New York.

Formația sa este interdisciplinară pentru că a studiat: psihologia experimentală (Kohler), psihologia muncii (H.Rupp), calcul diferențial și integral, calculul probabilistic și statistică (R. von Wries), fizică teoretică (Einstein și Schrodinger), fizică experimentală și chimie-fizică, psihofiziologie.

Între anii 1940 și 1948 este Directorul Institutului psihotehnic din cadrul Ministerului Muncii, București și profesor suplinitor la Catedra de psihologie. În 1952 este declarat necorespunzător și retrogradat ca laborant, ceea ce i-a marcat sănătatea și activitatea.

În 1955 ajunge din nou conferențiar la Facultatea de Filozofie, Catedra de Psihologie experimentală, având, de asemenea, o jumătate de normă la Institutul de Psihologie (Laboratorul de psihologia muncii).

În 1964 primește Premiul Academiei pentru „Bazele biofizice ale legii intensității și generalizarea legii Weber-Fechner”.

Contribuții:

- în anul universitar 1940-1941, la Universitatea București își expune „teoria relativistă a sistemelor psihofizice în ipoteza câmpurilor somatice neomogene”. Similar teoriei relativității spațiului și timpului fizic a lui A. Einstein, el a elaborat o teorie a spațiului și timpului psihic (1935), verificată experimental. Este o viziune cosmică asupra fenomenelor psihice, unică în literatura mondială. Prin modul în care el pune problema raportului materia / psihic, este o teorie a relativității psihice.

- a pus bazele ciberneticii calitative pe plan mondial. A dezvoltat o cibernetică a sistemelor evolutive calitative, superioară celor elaborate de Wiener și Shannon, care se aplică doar la sistemele fizice

- a întemeiat discipline noi:

a) taxiologia (știința organizării și progresului activității umane)

b) cibernetica pedagogică

- este autorul unor teorii originale:

a) teoria relativității psihice

b) teoria orientării și selecției profesionale

- c) teoria factorilor de progres
- d) teoria negentropiei taxiologice și structurale
- e) teoria modelării matematice și psihologice a activității umane
- a inventat metoda cunoașterii și aprecierii obiective a personalității
- a extins aria de aplicare a Legii Weber-Fachner

Alte personalități ale psihologiei bucureștene

Traian Herseni, sociolog și psiholog. A studiat:

- psihosociologia succesului
- sociologia culturii
- psihologia interrelațiilor umane în procesul muncii

Paul Popescu-Neveanu. Este doctor în psihologie la St. Petersburg (V.Measiscev) în problema tipurilor specifice umane. La 30 de ani este conferențiar și din 1968 profesor (Psihologie generală, Psihologia persoanei).

Contribuții:

- inventează conceptul de „anticipare operațională”
- introduce în psihologie principiul reflectării și pe cel al constructivismului
- plasează creativitatea în cadrul interacțiunii aptitudine-atitudine
- inventează conceptul de „atitudine creativă”

Tatiana Slama-Cazacu. A fost profesor de psiholingvistică la Universitatea București și redactor-șef al revistei internaționale „Psycholinguistiques”.

Contribuții:

- relația gândire/limbaj în ontogeneză
- limbaj și context
- comunicarea în procesul muncii

Ursula Schiopu. A fost o perioadă lungă de timp titularul cursurilor: Psihologia copilului și Psihodiagnostic. Cercetările sale s-au plasat în aria psihologiei vârstelor și a dezvoltării intelectuale

Mihai Golu s-a specializat la Moscova și în Statele Unite.

Contribuții:

- introduce în psihologie conceptul de „mare sistem”
- stabilește principiile psihologiei cibernetice

Institutul de Psihologie al Academiei

Institutul de Psihologie a fost desființat în 1975 și transformat în Laborator al Institutului de cercetări Pedagogice și Psihologice. În 1982, ca urmare a „afacerii Meditației Transcedente” a fost desființat. Psihologii au fost au pierdut dreptul de a practica psihologia și au fost repartizați inițial în munci necalificate, iar ulterior în biblioteci. La 1 aprilie 1990 Institutul a fost reînființat, având ca Director pe prof. Paul Popescu-Neveanu.

În prezent, Institutul a fost din nou desființat și transformat în Departament de Psihologie în cadrul Institutului de Filozofie și Psihologie al Academiei.

1.2. Școala de la Cluj (Florin Ștefănescu-Goangă, Alexandru Roșca, Beniamin Zorgo)

Florin Ștefănescu-Goangă (1881-1958). A făcut studii de filozofie și litere în România și Germania, unde a lucrat la Institutul lui Wundt. Teza sa de doctorat a avut ca subiect efectul culorilor asupra afectivității.

A avut ca elevi pe : N. Mărgineanu, Al. Roșca, M. Beniuc.

Alexandru Roșca s-a specializat în psihologie experimentală. Între anii 1968 și 1973 a fost Director al Institutului de Psihologie.

Contribuții în domeniile:

- psihologia handicapului
- psihologia gândirii
- psihologia creativității

Beniamin Zorgo a făcut cercetări în domeniile modelării operațiilor intelectuale, voinței și psihodiagnozei

1.3. Școala de la Iași (Mihai Ralea, Vasile Pavelcu)

Mihai Ralea și-a început activitatea la Iași, în calitate de conferențiar de pedagogie socială și legislație școlară națională și comparată. În 1926 devine profesor la 30 de ani, iar din 1938 se transferă la București

Vasile Pavelcu a studiat caracteristicile afectivității, psihologia personalității, conștiința și inconștientul.

Lucrarea sa „Drama psihologiei” este o istorie critică a psihologiei universale. De asemenea, a analizat critic utilizarea metodelor statistice în psihologie.

2. Ștefan Odobleja (1902-1978)

În 1929 publică un studiu intitulat „Metodă de transsonanță toracică”, unde formulează așa numita „lege a reversibilității”. În 1935 publică lucrarea „La phonoscopie”.

Publică „Psihologia consonantistă” în anul 1938. Wiener, întemeietorul ciberneticii își publică lucrarea în 1948.

A făcut Facultatea de Medicină în București, având ca teză „Accidentele de automobil”. Cariera sa a fost de medic militar, în diferite garnizoane. În timpul războiului a fost pe front ca medic militar. Apoi, se retrage din armată, nu-și găsește serviciu și rămâne doar cu o pensie. Se retrage în satul natal, Izvorul Aneștilor (jud. Mehedinți), unde practică „illegal” medicina. Adoptă modul de viață țărănesc (poartă opinci). Face economii și cumpără o casă la Turnu Severin, cu pământ pe jos, fără lumină, mobilată cu lăzi).

A trimis o comunicare la al 4-lea Congres de cibernetică și sisteme intitulată „Diversitate și unitate în cibernetică” care a avut un mare succes.

„Consonantismul” este un principiu general de organizare, o tendință specifică a diferitelor tipuri de sisteme către o stare de echilibru în raport cu mediul ambiant. Psihologia consonantistă este o concepție energetistă.

Conceptele „consonanță”/”disonanță” au o valoare paradigmatică. Consonanța este de mai multe feluri:

- puternică (identitatea)
- slabă (analogia)
- spațială (asemănarea, simetria)
- temporală (simultaneitatea)
- perfectă (certitudinea, sinonimia)
- imperfectă (ipoteza, probabilitatea)

Disonanța este fenomenul invers consonanței (efect și cauză a diferenței). Consonantica este o știință a armoniei și echilibrului.

Bibliografie obligatorie

Mânzat, Ion, (1994), *Istoria universală a psihologiei. Curs*. București, Univ. Titu Maiorescu, p.295-310

Bibliografie recomandată

Herseni, Traian (1980), *Cultura psihologică românească*, București, Ed. Științifică și enciclopedică, p. 82-119.

Ralea, Mihai și Botez, C. (1958), *Istoria psihologiei*, București, Ed. Academiei, p. 39-66.